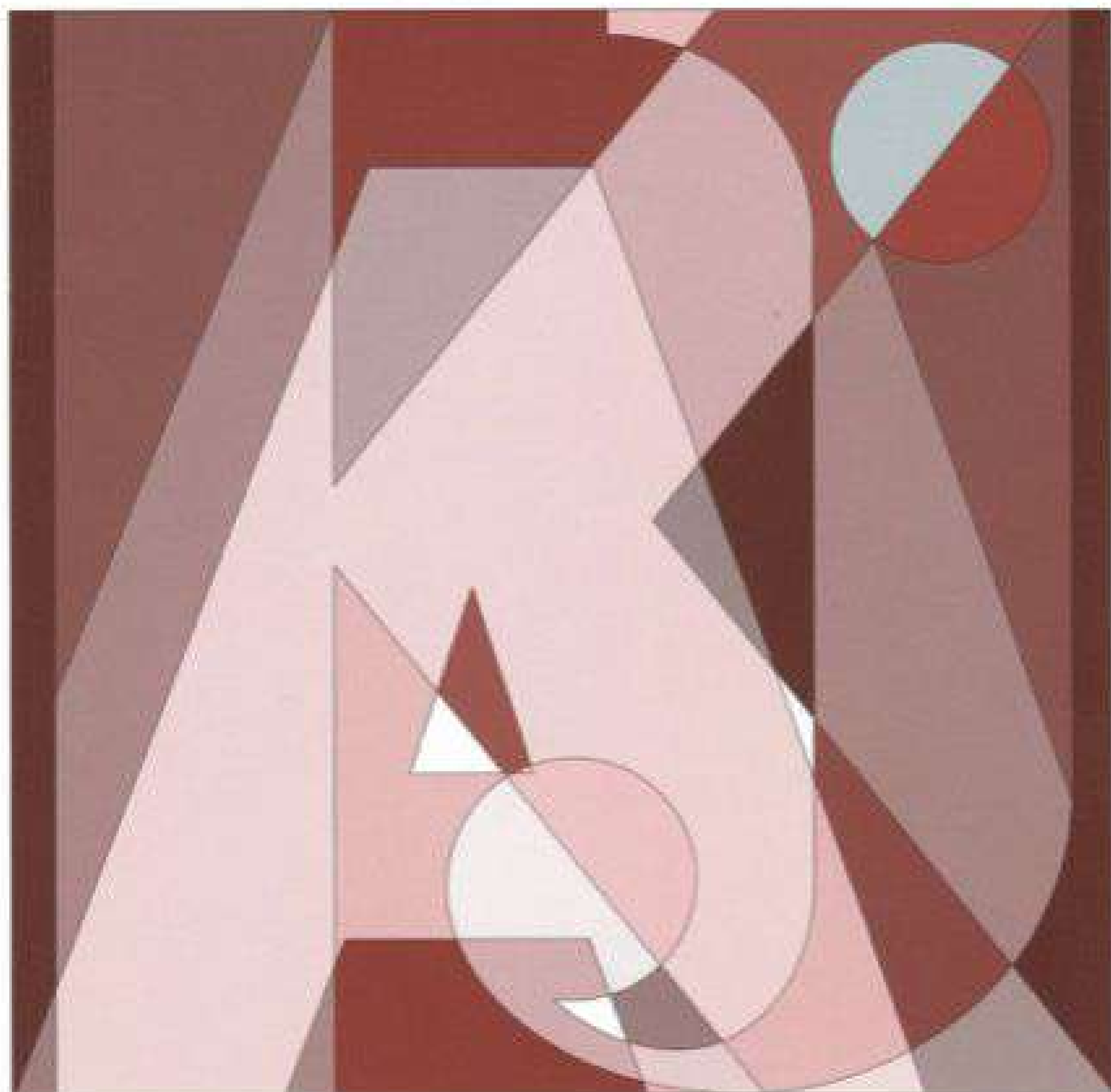
kaj 5-6

UDK 821.163.42:008:7

ČASOPIS ZA
KNJIŽEVNOST
UMJETNOST
KULTURU

ZAGREB 2019.
ISSN 0453 - 1116

Kazalo

Naslovnica:
Frane Paro

Poštovani suradnici, pretplatnici i prijatelji!

Predmetnotematski, u raznolikosti sedam rubrika, posljednji dvobroj Kaja za 2019. korelacijski je postavljen, vežući se, prije svega, uz „gornjohrvatske“ suvremene i povijesne teme, kao i one izvan granica domaje: izbor i svjetopogled antologijskoga kajkavskoga pjesništva B. Jelušić (i fenomenološku studiju M. Varjačića); znanstvenospoznajni novum i poveznicu Svete Eme Krške i Trakošćana (S. Vrkić Žura); uz toponomastičko znanstveno priopćenje trojice jezikoslovaca (M. Lončarić, E. Barić, K. Gadányi) o potrebi istraživanja hrvatske kajkavske mikrotoponimije u Mađarskoj – u Pomurju, Podravini i u gradišćanskih kajkavaca; književnopovijesno prisjećanje uz varaždinsko pradjedovsko podrijetlo Ivane Brlić Mažuranić (B. Filipan); originalan autorski zapis tragovima Istarskih puta F. Horvata Kiša i 100. obljetnicu njihova objavljivanja (R. Brlečić). Kaj 5-6/2019. objavljuje i trajne rezultate dugoročnih programa svoga nakladnika Kajkavskoga spravišča: nove natječajne kajkavske i čakavske literarne radove srednjoškolaca, kao i nove nagrađene književne putopise (natječajni programi šireg, tronarječnog hrv. kulturnog povezivanja, ujedno i nazivi rubrika: Jezičnica kajkaviana, Hrvatski književni putopis). U ostvarenju ovoga Kaja (od suvremene kajk. književnosti do osvrta i prikaza) sudjelovalo je 38-ero autora, među kojima 19-ero srednjoškolaca.

Dragi čitatelji i pretplatnici, nadamo se da ćete redovitom pretplatom i u 2020. godini poduprijeti opstanak časopisa Kaj i podržati ga u poznatom „kulturološkom trucu“.

Uplatnicu na neizmijenjeni iznos godišnje pretplate (=100,00 kn) šaljemo posebno.

Uz sretnu i uspješnu 2020. godinu – čitajte Kaj, dobopis ob navuku i meštrije rieči materinske, hištorije i vezdašnjice!

Uredništvo

FTIČ I VITIZNANKA

Božica Jelušić, Đurđevec

ZASPAL JE

Za Jožu Skoka

Zaspal je Joža, flajbaza pospravil,
F teki je novu brazdu vre zaoral.
Za zornicu je vekericu navil;
Vredno je delal, gda je i ne moral.

V zelene brege v senji se zaputil,
Bister kak dečec koj lovi metulja.
F kantici flebu za nebo zamutil,
K livadi prešel, v jeno more ljulja.

Nekaj se zmislil na pajdaša *Gustla,*
I mladenačkoj zgodbi se nasmehnul.
Čul je kak veter vu šumarku gusla,
Da glog ga bude z nežnim trnom pehnul.

Al' Joža znal je vse pute i steze,
Vse pesme, lištre i kajkavske spise.
Od zlata vsemu dal je nadoveze,
I z čvrstem ciglom podzidal premise.

Kajkavski ftiči zobali su z dlana
Jožino zrnje v samoči i studi.
Naj mu je lehka nevideča strana,
I naj ga zutra Ajngel v Raju zbudi.

FTIČ NA VETROKAZU

Po debelem mrazu, ftič na vetrokazu.
Svetlo piče v granje, kak ledvene špranje.
Celi svet potonjen, zden i nepriklonjen.
K stolu nepozvanec, z hiže odegnanec.

Ne drži ga strpnost, teška dugotrpnost.
Senja srce vruče živo potaknuče.
Al' beže mu cajti - sunce hoče zajti.
Zima plašč presleče, sneg ga v zemlju vleče.

DREVJE NA DEŽĐU

Drevje nosi kugle zelene imele,
Planutak od munje skrutnula je kora.
Kišne bi ga kapi obleznuti štele,
Dok kotači dume z nebeskoga Dvora.

Nikaj se ne bojim, gda se doma vrnem,
Makar vse je moje prešlo vu vuglenje.
Tu pod drevom stanem, z listjem se ogrnem,
Pak zabijem prste v zemlju kak žilenje.

STARCI

Po Yeatsu

ZAKAJ STARI LJUDI NE BI BILI NORI,
Mesečinu želi, dok svet spije v noči
Pak čekali lepo da jih se podvori,
Da se peč nakuri i vino potoči.

Zakaj bi vse dane baš morali znati,
Kad su zdavna prešli oni zlatni cajti,
Gda je golob mogel grličicu zvati,
A sunce ni štelo po dva dana zajti?

Zakaj bi jim deca skakala po glavi,
Srdili jih ljudi zli i ničemurni?
I dok mladi cvetu vu kinču i slavi,
Da za njima pluta prnjav oblak tmurni?

Svadljivi i suhi kak je suhi drenek,
Sakom su na putu, kam jih vodi štreka.
Vse bi blago dali za lepi spomenek,
I da jim pod vanjkuš denu cukoreka.

Vuprti se treba, da se otmu sili!
Da jim z lanca dadu trajno otpuščenje.
Zakaj stari ljidi ne bi nori bili,
Pak po svoji volji skrojili življenje?

KAJKAVSKI ORSAGI

Mojemi ftičima kajkavičima

Kajkavski orsagi, zemlje i kotari,
Gdi se ftiči žene i grozdje crleni,
Farofi i cirkve, trdi zidi stari,
Z mesečinom beli puti zaliveni.

Tu gdi stoje lipe, grabi, močni hrasti,
Jablani zeleni, lepi mladi dečki.
Struk jagodih, šaku šodra moreš fkrasti,
Gda se k zavičaju vrneš poskrivečki.

Guske na dvorišču, kokoši i race,
Po vručini sir se vu sirnici skisal.
Sito i rešeto, žuto zelje z kace,
I se, kaj je *Vanka* z pemzlinom narisal!

Žitnjare, ponjave, beli obrisači,
Pošterkani vilan, po pedenj naštikan.
Tu se z ranja megla kak testo razvlači,
A na plotu svinjski mehur, z trnom spikan!

Slanine na najžu, v lajdlu vune klupka,
Rubaču si mešnu v nedelju oblačiš.
V goricaj te čeka jena zračna kupka,
Z jabukom i vinom tu si telo zvračiš!

V medu spiju reči drage i starinske,
Cimbule i čardaš, v poskočljivoj harmi.
V kajkavskem orsagi, pesme domovinske
Mekšaju i zrele, kakti hruške v parmi.

BOŽIČ PRI DRAVI

Se krščansko je veselo,
gda na stol se znese jelo:
krumper, čvarki, devenice,
orehnjače, puserlice.

Se krščansko špara, čmrži,
al' navade stare drži:
da za Božič bude zresma
stol prebogat, smeh i pesma.

Ne ga lepše kak je v zimi,
gda se z kroha barjak dimi.
V koritu se pajcek smudi,
V kleti spiju srečni ljudi.

Gda vre posle zbaviš fletno,
Božič dojde brzoletno.
Repača se v kmici žari,
kak v škrabici milodari.

Plebanušu gore lica:
fest ga muči žgaravica.
Vuni veter dendereče,
pak na groblju vgasi sveče

JENA DVORSKA; MIŠOMORSKA
(Poetušima od hrđavog pera)

Po tavanu tancali su miši
Oškrgljali vse su i potrli;
To su jeni zločesti kvariši,
Kaj bi bokcu i pete poždrli.

Ti smrdljivci i repata svojta,
Porinu se gdi im mesta nema.
Stara čoha i gizdava rojta,
Za fruštuk je poslastica njema.

V mertučje se saki den zavlače,
V cula, vreče, čebrice i čupe.
Hižno leno i muku razvlače,
Zadnje zrno pšenice pokupe.

Tu gdi ljudi skupljaju i skrbe,
I dečica gdi se v zipki plaču,
Pustahije najdeš golotrbe:
Od veselja po pojati skaču.

Ni jim dosta od zemaljske hrane,
Ni od ruha narendanog v kištre.
Uspomene grizu nam zebrane:
Naše knjige, pisma, stare lištre.

A život se v hiži dalje vrti:
Svati v kolu z potplatimi tuču!
Obloki su svetli i otprti,
Sokačice prkače rasuču!

Svet domači veseli se v slogi:
Stara hiža kajkavska nas štiti.
Trami, grede, prsnice i rogi,
Na vratima zelen venčec zviti!

Kak da čovek od mišov se spasi,
I opčuva takvo blago svoje?
Najbolše je, da lučicu vgasi,
I pozabi da miši postoje!

FRIŠKA MISEL

Friška misel vredi šaku đunđa,
Vredi više neg tri rali grunta.
Za nju ne zna što pod strehom gunđa,
Ni koj se po ravnoj stezi spunta.

Za njom treba hlepiti i sniti,
Vu puščavi i na uzbrdici.
Ona je kak jeden žižek skriti,
Koj bu vužgal zublju v črnoj kmici.

Friška misel kak grozdek je plavi,
Koj pod listjem čeka da ga najdu.
Bregi budu topli i hrđavi,
Gda sednemo pod lisnatu brajdu.

Ti mi v ruki pružiš svoje blago,
Pa nek jezik tu slatkoču proba.
Da nam bude kaj je duhu drago:
Friška misel za dojduče doba.

KAJ NE BU DEN

Kaj ne bu den mi prešel tak za nikaj,
po vrtu hodam, vodu z kante zlevam.
Komarcu velim: “Slobodno me spikaj!”
I koprivama ništ grdo ne zdevam.

Sako na svojem nek živi, bez čitabe,
Priroda potrpi štimu i grdobu.
V prirodi te nemru vloviti barabe,
Niť ti nešče kopa po glavi i drobu.

Glediš kak se smica oblaček znad šume,
kak se v grozdu farba dečjeg joka složi.
Kud kišica prejde, sunce zlati drume,
I pod hrastom sediš vu svečanoj loži.

I kaj ne bu den mi prešel v sitnu plevu,
Zamastim si kašu, zmetem pavočinje.
Desnoj ruki velim nek pouči levu,
Što je sadil tikve, ne bu zbiral dinje.

V jenem dnevu sakaj imam na pameti:
Zrezbariti granu, napisati lištru.
Musikne se znagla, nebo se presveti,
I kak knjiški moljec, zavlečem se v kištru.

ZAGLINJENJE, PROVIĐENJE

Gda je čovek zmesil glinu,
Duh se vinul vu visinu.
Vglinjen vrisek je ponovil,
ADAMA za ruku vlovil!

Iskre hital, lovil zrake,
Rasteraval bogomrake!
K svetlu rajske stvari rival;
Tiskal, frkal i užival!

Gda je v glini otprl joko,
Pogledal je naširoko:
Magma mater gda prozbori,
Blagoslov se kiše stvori!

Nega najti vekšeg vžitka,
V mapi čovečjega bitka!
Vrtikolo gazi lončar,
V urni bu mu pepel skončal!

Z glinene se zdele jelo,
Na tisuč je formi cvelo!
Kak Betlehem svet se kresil,
Gda je čovek glinu zmesil!

STRAH

Strah je jedan gujdek-vujdek:
V času z tora ti pobegne!
Med vratimi se zadregne,
Pak ztam čuči kakti Dudek!

Z jočmi trepče, pak se breca:
Na tlak misli i kamence.
Čim polukne na stekelce,
Herc mu kloplje, v mraku jeca.

Vuho z rukom si nateže,
Čez oblok ga sunce speče.
V cirkvi njemu pale sveče,
Po vodi ga love v mreže.

Ftone, pak ga ščapi riba.
V zrcalu se obraz blešči.
Kak priklani vre krnješči,
V kutu drščuč, gol kak šiba!

PUTNA POPEVKA

Vezda idem. Gda se vrnem,
Sako stablo si prigrnem.
I vse peči nakađene,
Koje greju zide zdene.

Kaj pod ledom mrmlja Drava,
Mužika je meni prava.
Noga tanca, ritam kljuca,
Živo srce brže kuca!

Knjige, pisma, pesme, slike,
Dam za pola i šibljike!
Šaku peska, vedro mulja,
Šodra, koj' mi petu žulja!

Tintarnica, stara škola:
Trsje, vočke i podolja!
Plodoredi, vinorodi,
Put vu breg nas v nebo vodi!

Vezda idem. Nemre biti,
Kaj bi se to ostaviti.
Dojdem makar v plašču senje,
Čez žilenje i korenje!!

IMA SE!

Ja se imam kak se šika,
Kak na zidu lepa slika!
Ja sem sebi v zlatni rami,
K velikoj spodobna dami!

Ja sem sebi mera sklada,
Koja verse vse preklada!
Gda vu Dravi vsi potonu,
Držim se kak prase v čonu!

Z pametnuši se spominjam,
Mudrosti na kup prigrinjam!
Kaj god čujem, meni hasni:
Predečim kak velečasni!

Bicikllina fletno gazim;
Prignem se gda cvetek spazim!
Na Veliku mešu stignem,
Vu slavi se v nebo zdignem!

Zli jeziki gda me peru,
Denem oglas na banderu:
“*Ne maram za zločestoču,*
Ja se imam kak se hoču!”.

Mene saki vrag razburka,
Gda mi se v intimu gurka.
Gda nezvani dojdu gosti,
Otpravim jih: *NAS JE DOSTI!*.

NEK MI VELE

Nek’ mi veli nešče drugi,
Da bu zutra malo bolje.
Posmekne se vlak po prugi,
Dok mraz zništi celo polje.

Nek’ mi vele da bu vina,
Mesa, zelja I krumpera.
Da bu zdrava vsa živina,
Beteg da je prešel fčera.

V cajtungima loše viesti,
Prazni žepi, ljudi besni.
Zli nas veter hoče stresti,
V bedenj, gdi su levo-desni.

Nek’ mi vele, da ja čujem,
Što to naše duše krade.
Vre jočima ne verujem;
Pedenj muži, laket brade!

Čekam da se den presvetli.
V poplun se zavlekla štriga.
Nek v dvor zlatni ajngel zleti,
I reče mi: *Kaj te briga!*

PO DVORIŠČU

Po dvorišču, po zgubišču,
Gdi detinjstvo joči išču,
Gdi preleče lastavička,
A v travi je čuti štrička,

V stari kufer vreme stane,
Kak ponjave raščehane.
Po dvorišču sud ga vlečeš,
Se natiščeš i namečeš.

Cipeliše, opravinje,
I senje i pavočinje.
Sfrkan okvir, naočale,
Bicikliša bez pedale.

Nočne suze, danje smehe
I dijačke drobne grehe.
Mast na kruvu, graja z repom,
Tri šišmiša pod čerepom.

Svilnu bluzu, kušlec prvi,
Mak žareči v mladoj krvi.
Se to tegliš i premečeš,
Na žarkem se suncu pečeš.

Jeden oblak v tren dopluta,
Pak ambrelo zvlečeš z kuta.
Joči zvrneš pune vere
Da dežđ tuge z tebe spere!

SI SO SAMI

Si so sami, kak krumperi v trapu,
Kak v listincu saki listek zmočen.
Si skvrčeni, kakti trs podbočen,
I kak drobne kaplje v močnem slapu.

Sam je jagnjed i pesek v puščavi,
Starec z kljukom, koj pod strehom čmrži.
Čun koj komaj vodu v kljunu drži,
Bogi kukčec na kori raptavi.

Jabuka je v travi sama zresma,
Kamen v zidu, osa v zreli hruški.
Sam je jelen kak i zrno v puški,
Čisť je sama presahnula česma.

Sam je gnjetel gda pobegne v gustiš,
Sam oblačec, veter ga čereplje.
Javor, koj se sam na vetru steplje,
Moj je kipec, gda me ti zapustiš….

SAMO SPIM

Samo, spim, samo spim,
Gda se špinčit nemam s čim.
Z kroha svrdla beli dim,
Brunda veter kakti prim

Samo dremljem, samo čmržim,
I za tenku nit se držim.
Nikaj nemam nit kaj tržim,
Falšne posle vse razvržim.

Ništ ne špreham, samo šutim,
Zlevanku si tenku zmutim.
Na glupe se ljude ljutim;
Bes prikosnem, bol prigutim.

Naša zbilja, sprhla, bleda;
Puna buke i nereda.
Ta mi klima dihat ne da,
Novo vreme mi priseda.

Samo klenem, samo planem,
Zaletim se pak zastanem.
Kam da zidem, kud da banem,
S takvem svetom jednostranem?

Moji ftiči, tužno pleme,
Koji k Hiži Svetla streme,
Ovo vreme teško breme,
Takvo vreme ni za mene!

USPAVANKA MALOMU JEZUŠU
(Po kipecu Jožeka Generalića)

Jeden ajngel v šaltvu puše,
Na smrznutom sedi krohu.
V lampašu se sveče skruše,
Drobni ftiček išče johu.

Spi nam dečec, cvetni pušlek, Dobri mali Jezušek!

Vol i oslek se spominju,
Štalica je puna svetla.
Vesel pavok v pavočinju:
Ne išče ga zlatna metla.

Spi nam dečec, pisan pužek, Dobri mali Jezušek!

Mati v rupcu ružu sadi,
Ledvenke su kak farbanti.
Z jočima ju Jožef gladi,
Šerbeta donaša v kanti.

Spi nam, klupka razvezušek, Dobri mali Jezušek!

Cimetasto nebo trepče,
Gda se Zvezda razgoreva.
Ovci svojoj pastir šepče,
I v jabuki črv popeva.

Spi nam jognja zlog gasitelj, Sega sveta Spasitelj!

FTIČ I VITIZNANKA

Da bi meni Božek dal denek za čmele,
Da bi bar oblaček zakril sunce letno!
Vu mrzloj bi vodi prala ruke vrele,
I po vrtu dračje spukala bi fletno.

Da bi mi za krte pustil koju vuru,
I za pilipare povapnjene v belo.
Krila bi me šuma vu svoju monduru,
Senjala bi lasi, kak je žito zrelo.

Risala bi v travi z nogom kolobare,
Po pesku bi z granum raskutnice vlekla.
Od prođa i listja delala oltare,
Bapčicu drvenu v lopuh bi oblekla.

Da bi Božek pustil da se kotač vrne,
Nekaj malo više neg je pol stoletja,
Bežati bi mogla, kak dve male srne,
Srkala bi pelud z medonosnog cvetja.

Tak si nekaj gruntam i nekaj mrmorim,
Gda vrelina z ganjka na vrata vudira.
Od dihanja samog v času se premorim,
Gda vanjkuš natresen stara glava zbira.

Vezda vu me gledi jen ftič krivokljunec,
Pak mi z grane daje savjet hasnoviti:
Božek dal je tebi jeden kušlec-včunec,
Da vse svoje jade v pesme moreš zviti!

Izvorni znanstveni rad
UDK 821.163.42'282-1 Jelušić (497.5)
Primljeno 2019-09-21
Prihvaćeno za tisak 2019-10-28

KAJKAVSKI SVJETOGLED BOŽICE JELUŠIĆ

Pjesništvo kao ingeniozno sjećanje

Wer Sprache hat, "hat" die Welt[1]
Hans-Georg Gadamer

Marijan Varjačić, Varaždin

Sažetak

*U pjesništvu Božice Jelušić estetske vrijednosti neodvojive su od *ethosa; njeno pjevanje upravo je jezik* ***ethosa****.*

Fran Galović, Ivan Golub i Božica Jelušič pjesnički su trolist bitno određen jezikom i zavičajem. Njihovo pjesništvo, međutim, nije zavičajno samo u isključivo sadržajnom nego i u smislu temeljnog ***iskustva svijeta****. Lirika prirode Božice Jelušić bitno je ekološka, u izvornom značenju grčke riječi* ****oikos*** *= kuća/dom; čovjek je u prirodi pri sebi samom.*

Ključne riječi: zavičaj i ethos zavičaja; jezik i svjetogled (Weltansichten); zavičajna književnost; pamćenje i sjećanje

Moji, s majčine strane, starinom su Virovci (Plemenčići). Baka je *odišla v zamuž* u nedaleke Srednje Mosti, već brežuljkasti predio u blizini bilogorskih šuma. Djed i baka po ocu doselili su u podravsko-bilogorski kraj poslije Prvoga rata iz srca Zagorja. U ranom djetinjstvu živio sam u Pitomači i Mostima, gdje sam rođen, kršten i primio prvu pričest. Materinji jezik mi je dakako kajkavski. Odgojem sam pak *Varaždinec*; firma u župnoj crkvi sv. Nikole, gimnazijski vjeronauk kod Kapucina, vjeroučitelj fra Bono Zvonimir Šagi. Za rane, *deteče dobe*, *za*

[1] *Tko ima jezik, "ima" Svijet*, u: Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1990., str. 457. i d.

primer¸ *spominam se*: bijelih noći kad se kretala povorka na polnoćku, sprijeda stariji s lampašima, po prtini iza njih djeca; mirisa dunja s ormara u *velkoj hiži* gdje je ležao djed Matija s lijepo *zafrkanim mustačima*, dok su žene poluglasno molile; bakine starinske škrinje pod ključem u maloj *hiži*; oskoruša *kaj se mekšaju* na tavanu u žitu ...

S Božicom Jelušić dijelim slične u s p o m e n e koje su odredile naš život; to je moje polazište za razumijevanje i njezinog pjesništva. Razumijevanje uvijek pretpostavlja neko "predrazumijevanje" (Ververständnis), ono je uvjetovano i osobnom poviješću koja proizlazi iz podrijetla i životne povijesnosti (Lebensgeschichte) pojedinca.[2]

Reiner Maria Rilke 1925. godine u pismu Witoldu Hulewiezu piše o "sve bržem nestajanju mnogočega vidljivog, što se više ne će obnoviti". Za naše djedove i bake "kuća", "zdenac", "vanjkušek" ili "ćup" npr., bili su nešto "beskrajno više, beskrajno prisnije". "Sad", piše Rilke, "preko Amerike nadiru prazne stvari, patvorine, *atrape* života ... Kakva bilo kuća, po američkom shvaćanju, američka jabuka i tamošnji čokot nema ničega zajedničkog s kućom, plodom, grozdom, u koji se upila nada i sjena naših praočeva". Mnoge su stvari potrošene i ne mogu se nadomjestiti. Na onima koji su takve stvari poznavali, kaže Rilke, odgovornost je da ne samo sačuvaju uspomenu na njih već i njihovu humanu i larsku vrijednost. Takve vrijednosti sačuvane su u pjesništvu Božice Jelušić. O "larskim vrijednostima" ona progovara i u svom "kajogledu" *Od Cintora do cybera*.[3]

O ČUPIMA, dva-tri slova

Tam smo išli k staroj hiži,
Gdi na steni vise križi.
Čez gančec, nuz staru klupu,
Mamilo nas mleko v čupu!

Spiju kokoši na prečki.
V komoricu, poskrivečki,
Zamotani z mekom kmicom,
Skorupa obirat z žlicom.

Dišalo je po vrčaku,
Po štaglju i kolinjaku,

[2] Isto, str. 272. i d. Hermeneutičko predrazumijevanje, prema Gadameru, nije predrasuda.

[3] Božica Jelušić, *Od cintora do cybera*, Kajkavsko spravišče, Zagreb, 2004., str. 39-44.

Ploske, flaše, graj vu vreči.
Blago čuva čup bleščeči.

Skorup, putro ili stepke,
Za sakiden i za svetke.
Za žgance i bazlamače,
Za zlevanke i prkače.

Živeli smo tu bez greha:
Krumpir z rola, kostanj z pleha!
Tam gdi maček brke suče,
Stalo vreme negibuče!

Vre ganjčeca veter mete.
Rastrga kaj pavuk splete.
V čupu kmica i čkomina,
V prah je otišla starina!

Ruho pojeli su moljci,
V svet su prešli samovoljci.
Kotač v blatu gda zariži,
Idu ljudi, idu križi ...

(*ploska* – rakijska bočica, flaša; *stepki* – sirutka; *negibuči* – nepomičan; *prkači* – domaći kolačići; *zarižati* – zapeti kolskim kotačem u blatu)

U stvarima, jednako kao i u jeziku, sačuvan je duh naših praočeva. Kao i jezik, stvari govore. Nestajanjem tih stvari umire jedan svijet. Ključna riječ u odnosu prema stvarima o kojima pjeva Jelušićka je povjerenje, pouzdanost. Upravo to gubimo u odnosu prema "praznim stvarima" koje "nadiru" brojem i brzinom nezamislivima u ne tako davno doba o kojem govori Rilke. To je tema kojom se bavio i jedan od najutjecajnijih mislilaca 20. stoljeća Martin Heidegger. Tek u povjerljivosti, pouzdanosti (Verläßlichkeit) uviđamo što stvar/oruđe uistinu jest.[4] Podašna je stvar, kaže Heidegger, vrč i klupa, brv i ralo. Ali stvar je, na svoj način, i drvo i ribnjak, potok i brijeg, kao čaplja i srna, kao što su na svoj način knjiga i slika, kruna i križ. U predavanju *Das Ding* (*Stvar*) koje je Heidegger održao u Bavarskoj akademiji lijepih umjetnosti 1950., odgovarajući na pitanje

[4] Martin Heidegger, *Der Ursprung des Kunstwerkes*, Klostermann, Frankfurt am Main, 2012., str. 20.

što je stvar po sebi, kao primjer za raščlambu uzeo je zemljani vrč koji je izradio lončar; već na početku pokazuje se da vrč, kao uopće stvar, "nipošto nije puki predmet". Sličan odnos kao prema stvarima u užem smislu Jelušićka gaji prema prirodi. Njena je lirika sva uistinu ekološka, u izvornom značenju grčke riječi *oikos* = kuća/dom; čovjek je u prirodi pri sebi samome.

U pjesništvu Božice Jelušić estetske su vrijednosti neodvojive od *ethosa*; njeno pjevanje upravo je jezik ethosa. Tome ne proturječi, naprotiv, "povratak artizmu" o kojem pjesnikinja piše kao o svojoj "osobnoj poziciji". Za Platona ljepota stvari i ljudi nije nešto s druge strane dobra. U pozadini toga stoji opće grčko shvaćanje o jedinstvu lijepog i dobrog[5]; za to su Grci iskovali riječ *kalokagatia* (*kalos kai agathos,* lijep i dobar). U dijalogu *Hipija Veći* postavlja se pitanje da li je ljepša posuda od zlata ili od maslinova drva (u našem slučaju: zemljana posuda). Za Sokrata je stvar jasna. Posuda od zlata može doduše sjati, ali ona je nepraktična, nespretna za rukovanje i ne slaže se (ne harmonizira) s ukusom kaše koju u njoj treba miješati. Dakle posuda od maslinova drva je ljepša i to se pokazuje kako u njenoj upotrebi tako i u ukusu kaše. Bolja posuda je ljepša posuda; bolji čovjek je ljepši čovjek. Ideja o jedinstvu lijepoga i dobroga ponovno oživljava od 18. stoljeća. Za Kanta, unatoč razlici lijepog i dobrog, "lijepo je simbol ćudoredno dobroga" ("das Schöne ist das Symbol der Sittlichkeit", §59 *Kritik der Urteilskraft*). Za Schillera je pak to dokaz njihove bitne podudarnosti. I u suvremenim raspravama govori se o umjetnosti kao "mediju etičke refleksije", tj. sredstvu ćudorednog propitivanja. Teza o estetskoj autonomiji pak podrazumijeva estetski uspjelu, ali amoralnu/nećudorednu umjetnost.

SENCA NA PODRAVSKEMI PUTI
Miroslavu Dolencu - Dravskomu

Čez šume crlene, čez fajtne baršune,
gdi guščerska koža se lešči zvrh mulja
za hitrom sencom zlatne kune,
dok dravski Te pesek v cipeli žulja ...

Čez senokoše, ponjave prestrte,
z belem konjičecom našlingane;
dok joči več vrtaju luknje vu vrte,
kak škrinje starinske, raskljućane.

[5] I danas se vode rasprave o odnosu etike i estetike. V. npr. C.H. Menke, *Sauveränität der Kunst*, 1991. O tome piše i T. S. Eliot u svojim esejima (v. npr. *Tradicija, vrijednosti i književna kritika*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999., str. 60 i d.)

I dalje: v gustiš, tam gdi se glasa
štiglec, kos, šojka – pisanorepka.
Dole, do sela, gdi još se belasa
megla kak gusta, zgruđvana šterka.

A ona skriva kaljavo dvorišče;
koce i koše, s kukuruzom pune.
I ruka se pruža i v plastu išče
jabuku, lepšu od carske krune.

I ruka pušča v zdenec vedricu,
a voda spere prašinu z nepca.
Onda se v štalu nalukneš, a kmicu
ražari jognjeno joko ždrepca.

Počinka nema ... Ve dalje je iti,
po belom putu do rastika.
Tu žiri šepču pod listjem skriti,
i breni brenčeča jelenska rika.

Pak onda: čez koprive i trputec,
do groblja gdi stoje klimavi križi.
Vekvečen Putnik i trdogutec,
si došel k sebi, k svojoj hiži?

Se mi se vidi da još si od puta.
Gle, tam Te čeka vrba kuštrava!
I čez šaš plazi lena, rastegnuta
debela kača ... Tvoja DRAVA. Drava!

Vre šepčeš spašen, šepčeš joj ves blažen:
"Z Tebom bi mogel nakraj sveta stiči!"
Cel den tak sediš. Digneš se osnažen
kajti te znova na put zovu ftiči ...

Čez šume crlene, čez fajtne baršune,
gdi guščerska koža se lešči zvrh mulja;
za hitrom sencom zlatne kune,
dok dravski Te pesek v cipeli žulja ...

10./1995.

(*fajtno* - vlažno; *ponjava* – plahta; *našlingan* – raščipkan; *šterka* – štirka; *vedrica* – vjedro; *breni* – brenči, odjekuje)

Fran Galović, Ivan Golub i Božica Jelušić pjesnički su trolist bitno određen jezikom i zavičajem. U nas se rabio pojam "regionalna književnost" s pomalo nepoćudnim prizvukom. Zavičajno pjesništvo odnosno književnost (njem. *Heimatdichtung, Heimatliteratur*) je tematski određen natpojam (*hiperonim*) za svako književno stvaranje iz doživljaja zavičaja, određenog krajolika i njegovih ljudi, kao i života u seoskoj zajednici, ne samo u isključivo sadržajnom nego i u smislu temeljnog iskustva svijeta. Zavičajna književnost u najobuhvatnijem pojmu je prema tome u temelju svake književnosti, pa tako i "velegradske".

Zavičaj je rječnički: 1. mjesto rođenja, 2. rodni kraj. *Za* + prasl. v*yknoti*: naviknuti se = zavičajnost. Navika je i u korijenu grčke riječi *ethos* (uobičajeno mjesto života, običaj, navada). *Ethos* kao lat. *mos* (običaj, navika) i njem. *Sitte* (norma, običaj, navada) po smislu su gotovo istoznačne riječi. I u hrvatskom jeziku zavičaj se dakle povezuje s etičkim, moralnim odnosno ćudorednim. Izvorno pitanje o zavičaju pripada etici (*philosophia moralis*) i u tom smislu možemo govoriti o etosu zavičaja. Riječ *domovina* rječnički je također "mjesto gdje se tko rodio" ili zavičaj. Izvedenica je od riječi dom, koja je i dobrim dijelom objašnjava. Vladimir Mažuranić bilježi: *dom*, m., *domus*, u značenju kuća, stan, domovina, zavičaj, baština, pleme, koljeno, hiža, svojta, bratstvo, krv i dr.

Nitko nije o zavičaju govorio uzvišeno kao Platon. Nakon smrti besmrtni dio duše vraća se tamo gdje joj je korijenje; čovjek "nije zemaljsko nego nebesko bilje" i zato se uzdiže "sa zemlje svom nebeskom srodstvu" (*Timej* 90a), gdje ima doticaja s božanskim, besmrtnim i neprolaznim bićem (*Fedar* 250e-253c). Čovjekova se duša vraća u svoju duhovnu domovinu ili zavičaj. Pavao u Drugoj poslanici Korinćanima (5,1) kaže:"Dakako, znamo: ako se ovaj šator, naša zemaljska kuća, ruši, imamo zgradu koja je djelo Boga, vječna kuća na nebesima, koja nije sagrađena ljudskom rukom". Prema Heideggeru, zavičaj je "blizina bitka", a bezavičajnost "počiva u napuštenosti bića od bitka". Bitak u smislu Heideggerovom i Bog suvremene teologije, pri svojoj različitosti, vrlo su bliski.

S Ivanom Golubom vraćamo se na Zemlju. Svoj kajkavski spjev *Kalnovečki razgovori* završio je stihovima:

F knigi piše da je Bog čoveka od zemle napravil.
Je, ali od one zemle na kojoj se čovek rodi.

Bog je čovjeka načinio od zemlje (Post, 2,7).[6] *Adam*, znači čovjek a riječ je istog korijena kao *âdâmâh*, što znači *zemlja*. Doslovni prijevod riječi Adam/čovjek glasio bi *zemljar* ili *pozemljar*... To je polazište Golubova teološko-poetskog kazivanja o zavičaju. U semitskom svijetu ime ne znači samo razlučivanje nego i određivanje onoga koji ga nosi. Adam/čovjek/zemljar iskazuje da je zemlja bitna za čovjeka. Slikovito govoreći, možemo kazati da je svaki čovjek stvoren od zemlje, i to od one zemlje na kojoj se rodi; svaki je čovjek Adam/zemljar. Rodna zemlja je sastavnica čovjekova bića. "Što više živim", piše Golub, "to više vidim kako svatko nosi u sebi zemlju na kojoj je rođen, od koje je stvoren: sve što je njome označeno, mentalitet zavičaja, značajke kraja, srodnost s onima koji su napravljeni od iste zemlje".

Zavičajem se bavi i suvremena filozofija. Za Karen Joisten čovjek je zavičajno biće (hematlilches Wesen), a zavičaj je temeljni, ako ne čak i središnji problem filozofije. Filozofija se može shvatiti kao mišljenje zavičaja (Denken von Heimat) jer su u njenom središtu pitanja odakle i kamo, o mjestu čovjekova življenja, njegova sazrijevanja i suočavanja sa sobom.[7] Prema hrvatskom filozofu Zlatku Posavcu, i umjetnost i umjetnik imaju zavičaj. Osobnost umjetnika bez zavičaja bila bi egzistencijalno ispražnjena općenitost, fraza, jedva čak i ono Heideggerovo *das Man*. I danas valja podsjetiti na Senekinu opomenu: *Nusquam est qui ubique est!/Nigdje nije (onaj) tko je svugdje!*[8]

Vrhunac, u kojem su sjedinjeni zavičajnost, jezik i duhovnost, Božića Jelušić ostvarila je u zbirci pjesama *Jezuši*. Ivan Golub piše: "Jezik zbirke je zavičajan. To mu daje povlašćenost iskona. Zavičajan se jezik pokazuje kao majka, pramajka. Posve u smislu one Heideggerove: *Dijalekt je jezik majke, ali i majka jezika*". U eseju *Zavičaj i jezik* Hans-Georg Gadamera čitamo:"Zavičaj je, da upotrijebim znamenitu Schellingovu riječ, nešto što je od pamtivijeka *(etwas Unvordenkliches)*. Što bi zavičaj odnosno domovina bila da nema jezika. To je nešto od pamtivijeka zahvaljujući ponajviše jeziku. Materinski jezik sadrži nešto od pretpotopne ili iskonske zavičajnosti".[9]

Fran Galović je za pjesme koje će ispjevati pred smrt (*Z mojih bregov*) "izabrao" materinski kajkavski, a o zavičaju/*domaji*, zapravo o bezavičajnosti, ispjevao je dvije antologijske pjesme: *Childe Harold* na standardu i *Kostanj* na kajkavskom.

---

[6] Prikaz prema: Ivan Golub, *Dar dana šestog*, u: Golub, *Sabrana blizina*, Mozaik knjiga, edicija *Biseri hrvatske književnosti*, Zagreb, 2003., str. 488-492.

[7] Karen Joisten, *Philosophie der Heimat – Heimat der Philosophie*, Akademie, Berlin, 2003.

[8] Zlatko Posavec, *Hrvatska estetika i povijesno mišljenje*, Filozofska istraživanja br. 45, Zagreb, 1992., str. 325.

[9] Hans-Georg Gadamer, *Heimat und Sprache*, u: Gadamer, *Ästhetik und Poetik*, I, *Kunst und Aussage*, J. C. B. Mohr Paul Siebeck, Tübingen, 1993., str. 366-372.

Sve iskustvo i spoznaja su jezikoliki. I danas je živa misao Wilhelma von Humboldta da je sve značenje značenje određenog jezika i da on određuje naše "osvajanje" svijeta, našu sliku svijeta odnosno svjetogled *(Weltansichten).* Jezik je izvanjska pojava duha naroda *(Geistes der Völker)*; "njegov jezik njegov je duh i njegov duh je njegov jezik, nikada se oboje ne može misliti dovoljno istovjetno" *(ihre Sprache ist ihr Geist und ihr Geist ihre Sprache, man kann sich beide nie indentisch genug denken)*.[10]

Jelušićkin kajkavski je "spoj različitih tradicija: osnova je habdelićevsko-mulihovska, pridodan je temeljni vokabular srednjepodravskih govora, a otprilike trećina je izmišljena, pri čemu se nastoji ne iznevjeriti korijen ili barem temeljni slog".[11] To je "svojevrsni metajezik".[12] Njen jezični sustav nije samo jezična, već i estetska tvorevina.

PREGNANCI MOLE JEZUŠA

Pomogni nam, Jezuš, ostani z nami.
V megli kak testo zgubil se svet.
Mi pregnanci smo, trpeči, sami.
Na križoputju Ti visiš raspet.

Se je krvavo, zežgano, strto.
Našu su muku skljuvale čavke.
Gdi kucaš, najdeš joko zastrto:
vu njem su pozoji, kače, pijavke.

Ornice hrđaju pod jabukom.
Obgoren tram se vu kalu črni.
Kruv naš se preobrnul v kamen.

Ti nas posveti Svojom mukom.
V ponjavu snega se nas zagrni.
Vmrti nam daj na našem. Amen.

[10] Franz-Michael Konrad, *Wilhelm von Humboldt*, UTB Profile, Göttingen, 2010., str. 96.

[11] Božica Jelušić, *Može li pijetao biti orao*, u: Jelušić, *Od Cintora do cybera*, Kajkavsko spravišće, Zagreb, 2004., ste. 28-32.

[12] Isto

(pregnanci – prognanici; *pozoj* – zmaj, ala, drakun; *kača* – zmija; *ponjava* – plahta; *križoputje* – raskrižje)

Ivan Golub piše: "Izgnati čovjeka iz rodnog mjesta gotovo je jednako ubojstvu ... izgon iz rodnog mjesta je postupak protivan rađanju – dakle umiranje. Čovjeka se može ubiti na dva načina: nasilnim trganjem niti života (koja ima svoj početak u rodnom mjestu) ili izgonom iz rodnog mjesta. Zašto prognanici žele u opustošeno rodno mjesto? ... Zacijelo zato što ih vuče zemlja iz koje su sazdani, što im život tu ima svoj početak, svoj razvitak".[13]

MOLITVA JEZUŠU ZA LEHKU SMRT

Spasi me, Jezuš, smrti boleče,
od štrika, noža, kugle žareče;
zlosilne smrti i zločinjenja,
okrutne smrti bez zlahkotenja.

Spasi me, Jezuš, od beteguvanja,
skečanja, javkanja i skoznuvanja:
postelje zimlične, betežničke,
gumbekov z škatulje, kapljic z flašičke.

Prosim Te, daj mi smrt hitru, lehku;
pod starem dudom il' na poceku,
gdi lepše se vmira nek v zemlji stranjski.

Si moji vmirali su na vrtu, vu dvoru.
Zmed dve-tri reči vu razgovoru,
si moji vmirali su človečanski ...

(zlahkotenje – olakšanje; *beteguvanje* – boležljivost, bolovanje; *skoznuvanje* – bdjenje; *zimlično* – grozničavo; *pocek* – prag)

Pjesma *Molitva Jezušu za lehku smrt* govori o *človečanskom* umiranju: smrt pod *starem dudom*, *na poceku, na vrtu*, *vu dvoru*, *zmed dve-tri reči vu razgovoru*, *na našem*, u krilu d o ma, kao i u *Kalnovečkim razgovorima* Ivana Goluba.

[13] Ivan Golub, *Dar dana šestog*, u: Golub, *Sabrana blizina*, Mozaik knjiga, edicija *Biseri hrvatske književnosti*, Zagreb, 2003., str. 490.

Ethos zavičaja jedna je od poveznica pjesnikinje Jelušić i duhovnika, teologa i pjesnika Goluba. Za njega pak zajednica nije samo zajednica čovjeka sa čovjekom nego i čovjeka s Bogom.[14]

VETER

Zločesti je veter granje skumpesal,
Čerepe zesipal, steklovje potrl.
Železnem česalom se nas je sčesal,
kervavu robaču v ledinu otrl.

Brat hudodušni, nigdar ni vustal.
Bokčiju našu rastepal po polju.
Žvalavom labrnjom kosti je hrustal,
kotural lubanje po podolju.

Kak oroslan je v cintoru rúčal,
bobental v zvone, zibal zvonike.
Med črnemi cipresi na groblju hučal:
vun ‘zemlje zval nas, mrtve mrtvike.

(skumpesati – raščupati; *čerepi* – crijepovi; *česalo* – željezna četka za marvu; *hudodušni* – zlodušni, demonski; *vustati* – umoriti se; *labrnja* – životinjska vilica; *oroslan* – lav; *cintor* – crkvište; *cipresi* – čempresi; *mrtviki* – mrtvaci)

Pjesma *Veter* iz ciklusa *Hrvatski triptih A.D. 1993.* izuzetna je po načinu tematiziranja zla (pridružuju joj se i pjesme *Pozoj, Tri krali, Noćna steza, Tanec*...). Osobita je također po “gomilanju” glagola i mahom glagolskim rimama. Po tome nije usamljena; glagoli su možda ključne riječi u Jelušićkinoj lirici. Humboldt je držao da se u glagolu najjasnije i najjače izriče osobitost jezika: “Sve ostale riječi su tako reći mrtva zatečena građa koju treba povezati glagol, glagol je jedina središnja točka što sadrži i zrači život. Misao, ako se smije tako slikovito kazati, napušta putem glagola svoje nutarnje prebivalište istupajući prijeko, u zbilju”. U dramama Tituša Brezovačkog Ivo Hergešić nabrojio je čak 23 izraza za jedan jedini pojam, tj. glagole “tuči” i “istuči”. U *Rječniku varaždinskog kajkavskog govora* Tomislava Lipljina za “vudriti” postoji 57 istoznačnica!

[14] Marijan Varjačić, *Kalnovečki svet. Uz 85-letnicu Ivana Goluba*, Kolo, 3/2015., Zagreb, str. 163-171.

Osim "gomilanja" glagola u Božice Jelušić često se javlja nizanje pridjeva i priloga. Te osobitosti u kajkavskom pjesmotvorenju povezuju je s Miroslavom Krležom, točnije, u temelju povezuje ih jezik sam.

***

Muze su kćeri Zeusa i boginje Mnemosine,[15] među njima je i Erato, muza lirike, naročito ljubavnog pjesništva, sa žičanim glazbalom u rukama. Muze su bile božanske zaštitnice i rapsoda, za čiju umjetnost je nuždno umijeće pamćenja. U Božice Jelušić pamćenje, sjećanje i uspomene, kao i u Rilkea, imaju dublji smisao od pukog predočavanja onoga što bijaše i suprotstavljanja sadašnjosti ili od pasatističke nostalgije, kao u nekih pjesnika hrvatske moderne (npr. Domjanić i Vojnović)[16]. Kao u Platonovoj *anamnesis* (prisjećanje), u njenom pjesničkom prisjećanju zbiva se istinska spoznaja. Pjesničke se spoznaje temelje na prisjećanju odnosno uspomeni, pa je i put/let pjesnikove duše nalik onome u Platonovom *Fedru* (245d-249d). Sjećanje je bit pjesništva; pjesništvo je bitno sjećanje.

Metafizički pojam sjećanja (grč. a*namnesis*, lat. *recordatio*, njem. *Erinnerung*) u filozofskoj predaji svojstven je racionalizmu: od Platona preko Augustina, R. Descartesa, G.W. Leibnitza, G. W. F. Hegela i F. J. Schellinga, S. Kierkegaarda, do E. Husserla i M. Heideggera. Na različit način određuje se kao predznanje općenitoga koje dolazi do izražaja u "ponovnoj spoznaji" posebnoga. Objašnjava se, npr., učenjem o urođenim idejama (Descartes), razvitkom duha u sjećanju (Hegel) koncepcijom sjećanja *das Ich* "transcendentalne prošlosti" (Schelling, filozofija prirode). Na Schellinga nadovezuje se psihoanaliza Freuda. Romantizam razumije sjećanje kao objedinjavajuću snagu mašte. Otuda F. Schlegel i Novalis poistovjećuju sjećanje s poezijom. Romantičari pokušavaju povratiti Mnemosinu kao ponovno uvođenje jedne kulturno obvezujuće, mitske slike svijeta. I. Kant razlikuje (*Antropologija*, § 31) mehaničku, judicioznu (prosuđivačku) i ingenioznu (izumjelačku) memoriju.[17] Prva proizlazi iz doslovnog ponavljanja jedne za drugom predodžbi, ne uzimajući u obzir sadržaj. Druga uzima u obzir povezanost/srodnost predodžbi, njihov logički i stvaran odnos, njihov raspored i siste-

[15] *Mneio*, *e*, *mneme*, *mnemosine*, epski i *mnestis*, *tos*, *e*, ep., jon., i poet., sjećanje, uspomena, spomen, spominjanje, pamćenje, pamet, slovo.

[16] V. Zoran Kravar, *Prošlošću (i s prošlošću) protiv civilizacijske moderne*, u: Batušić/Kravar/Žmegač, *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, MMI, str. 197 i d.

[17] Lat. *memoria, ae,* pamet, 1. moć sjećanja, 2. spomen, uspomena; *memini*, sjećati se, spominjati se čega, pamtiti što; *ingenium*, 1. prirođena ćud, narav, svojstvo, 2. o čeljadi: a) po moralnosti: ćud, narav, temperament, značaj, b) po razboritosti, po talentu: govornički dar, oštroumlje, dosjetljivost, fantazija.

matsko ustrojstvo. Treća, ingeniozna memorija povezuje pojedinačno na umjetnički način, asocijativno prema sličnosti i razlici, i simbolički preko "izmišljanja" znakova. Prema Kantu, ingenium je urođena sposobnost kojom priroda daje pravila umjetnosti (die Natur durch das Genie ... der Kunst die Regel vorschreibe, § 46 *Kritik der Urteilskraft*). Za modernu je svojstveno da sjećanje ne provodi kao svjesno dozivanje u svijest, nego prije svega kroz nezamijećene detalje (usp. Proustovo *mémoire ivolontaire* = nehotimično sjećanje, protiv vlastite volje). Sjećanje je jedan od postupaka postmoderne umjetnosti...

Rasprava o urođenim idejama (lat. *ideae innatae*) i urođenom znanju koja se vodi danas nastavlja se na raspravu između R. Descartesa (naše su ideje urođene, npr. pojam Boga) i J. Locka (sve ideje izvedene su iz iskustva). Određeni stupanj urođenosti u umu danas zastupaju gotovo svi; suvremena rasprava vodi se zapravo oko pitanja što je i koliko urođeno, je li urođen samo opći mehanizam ili je urođen i sadržaj znanja. Prema suvremenoj filozofiji jezika, postoje jezična načela koja nisu naučena, "jezične univerzalije" u umu. U tom smislu N. Chomsky govori o "platonizmu bez pretpostojanja"; urođeni su "principi univerzalne gramatike". Chomsky je svoje zamisli razvio na tragu R. Descartesa i W. von Humboldta.[18] Naša pjesnikinja, pišući o Miroslavu Dolencu-Dravskom, kaže: "Znao je ono što je važno i koliko je čovjek lišen sjećanja, ustvari ispražnjen od duhovne suštine". Sasvim u dosluhu s Augustinom u desetoj knjizi *Ispovijesti* ...

Deseta knjiga Augustinovih *Confessiones/Ispovijesti*, o pamćenju i sjećanju, pripada vrhuncima filozofske psihologije, nauka o duši.[19] Na početku (X, 8, 12) Augustin kaže: *et venio in campus et lata praetoria memoriae, ubi sunt thesauri innumerabilium, imaginum de cuisque modi rebus*/i evo dolazim na poljane velike dvorane pamćenja, gdje je zaliha/riznica nebrojenih slika svakojakih stvari. U pamćenju nisu samo slike stvari: ono čuva prijašnja čuvstva (X, 14, 21), u njemu je znanje o istini (X, 23, 33) i pojmovi samih stvari koje nismo primili ni kroz jedna vrata (X, 14,22). "Velika je snaga pamćenja, nešto strašno, Bože moj, neka duboka i beskrajna mnogostrukost! I to je moja duša, to sam ja sâm ... Evo u mom pamćenju bezbrojnih polja, špilja i zakutaka, puno bezbroj rodova nebrojenih stvari, bilo po slikama, kao kod svih tjelesa, bilo po prisutnosti, kao kod umjetnosti, bilo po nekim pojmovima ili oznakama, kao kod duševnih čuvstava ... Po svemu tome beskraju trčim ja i prelijećem ovamo i onamo, prodirem također naprijed, koliko mogu, i nigdje kraja! Tolika je snaga pamćenja, tolika životna snaga u čovjeku koji živi smrtnim životom!" (X, 17, 26). O sjećanju Augustin

[18] V. članak Dunje Jutronić, *Urođene ideje u suvremenom ruhu*, Filozofska istraživanja br. 70, Zagreb, 1998., str. 655-667

[19] *Ispovijesti* su ujedno jedno od najslavnijih djela svjetske literature.

kaže: *Ego sum, qui memini, ego animus*/Ja sam onaj koji se sjeća, ja duša (X, 16, 25).[20] Augustin povezuje platonski nauk o *anamnesis* sa svojom spoznajom sadržaja i biti pamćenja, odnosno sjećanja.

Pjesništvo Božice Jelušić je i entuzijastičko. Grč. *enthusiasmos* znači božansko oduševljenje, zanos, ushićenje (lat. *in-spirare*, u-disati, nadahnuti). To je stanje u kojem čovjek u potpunosti izlazi izvan sebe (grč. *ekstenai*) i biva ispunjen Bogom, koji preko njega govori i djeluje. Grčki pjesnici smatrali su da su samo slušači, dok je ta koja pjeva Muza sama. Zazivanje Muza na početku djela (npr. prvi stihovi *Ilijade* i *Odiseje*) pripada od najstarijih vremena tradiciji grčkog pjesništva. Kad je Zeus dovršio preoblikovanje svijeta, upitao je bogove nedostaje li što za savršenost. Oni su odgovorili da nedostaje samo božanski glas, kako bi se očitovala i slavila ta veličanstvenost, te su ga molili da porodi Muze ... Novoplatoničar Sallustius odredio je mit kao *ONO ŠTO SE NIJE NIKADA DOGODILO, ALI JEST UVIJEK*. "Ali tko se bez nadahnuća Muza približi vratima poezije, misleći da će moći svojim umijećem (*tehnes*) postati valjan pjesnik taj ostaje neposvećen, i njegovu poeziju kao stvar razuma pomračuje poezija onoga koji pjeva u zanosu" (Platon, *Fedar* 245a).[21] O ushitu/božanskom zanosu govori i Aristotel (*Politika*, 1342a, 5-15). U biblijskoj inspiraciji imamo prijelaz od neposrednog nadahnuća prema posrednom ili spisateljskoj inspiraciji. Kant i Hegel govore o uzvišenom duševnom stanju/raspoloženju; na taj način počinje psihologiziranje poetske mašte.[22]

Grč. *idein*, lat. *vedere*, znači gledati nešto što se već vidjelo, te tako imati spoznaju o nekoj stvari i biti upućen u ophođenje s njom. Ili: u sjećanju sada vidimo ono trajno, bitno koje nam je bilo skriveno. Božica Jelušić je pjesnikinja VIDJELICA, pjesnikinja koja VIDI istinu.[23]

---

[20] V. Augustinus, *Confessiones-Bekenntnisse*, Lateinisch/Deutsch, Reclam, Stuttgart, 2018., str. 461-564., Aurelije Augustin, *Ispovijesti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., str. 214-237.

[21] Malo slobodnijim tumačenjem Platona, slično o umijeću kazuju stihovi pjesme Božice Jelušić *Lauda parafinska* iz zbirke *Kotačev slavopoj* (2018.): "Metafore što su, tropi, sinonimi, / ako ti u leđa strast ne daje vjetar?". To ne umanjuje značaj umijeća ili kako bi Božica rekla artizma. Strast ukazuje na neku pokrenutost u visinu, što upravo nosi hrvatska riječ strast, mnogo više nego npr. njemačka *Leidenschaft*. Strast možemo shvatiti kao analogon entuzijastičkom zanosu.

[22] Emmanuel Kant (§ 29 *Kritik der Urteilskraft*) govori o "estetičkom entuzijazmu" kao "napinjanju snaga" (*Anspanunng der Krafte*), "koje duši daje polet" (*welche dem Gemüte einen Schwung geben*).

[23] "Umjetnost je spoznaja posebne vrste, drukčija od svake moralne, umske i pojmovne spoznaje, ali ipak spoznaja, što znači posredovanje istine" (Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1990., str. 103.)

THE KAJKAVIAN WORLDVIEW OF BOŽICA JELUŠIĆ
Poetry as ingenious recollections

By Marijan Varjačić, Varaždin

Summary

*The aesthetic values in the poetry of Božica Jelušić are inseparable from *ethos; her canorous poetry is, in fact, the language of* ***ethos****.*

*Fran Galović, Ivan Golub, and Božica Jelušić are a threesome of poets essentially defined by language and homeland. However, their poetry is not exclusively native as to content, but also in their basic sense of experiencing the world. Božica Jelušić's lyrics linked with nature are substantially ecological, in the primary meaning of the Greek word *oikos = house/home; a human in natural environment is at home with himself.*

Key words: homeland and homeland's ethos; language and worldview; homeland literature; memory and remembrance

IZBOR S 15. NATJEČAJA ZA KAJKAVSKE I 8. NATJEČAJA ZA ČAKAVSKE KNJIŽEVNE RADOVE UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA RH

U ovom dvobroju – kao rezultat sustavnoga, 19-godišnjega, programa *Kajkavskoga spravišča* i časopisa *Kaj* u afirmaciji mladenačke kreativnosti srednjoškolaca na materinskom jeziku, *Jezičnica kajkaviana* – objavljujemo 20 izabranih radova zajedničkoga literarnog natječaja - petnaestoga za kajkavske i osmoga za čakavske književne radove učenika srednjih škola Republike Hrvatske. U natječaju je s poetskim i proznim tekstovima – pisanim *na 35 raznolikih zavičajnih idioma*/ mjesnih govora – ***sudjelovalo 47-ero učenika i 20-ero njihovih mentora****/mentorica* iz ***18 srednjih škola RH.*** Za objavu u časopisu ***Kaj***, ocjenjivački je sud (dr. sc. Ivo Kalinski, Valentina Šinjori, prof., i dr. sc. Božica Pažur) ***izabrao 11 kajkavskih*** *ostvarenja 12-ero autora iz 10 škola,* ***te 9 čakavskih tekstova*** *8-ero autora iz 6 srednjih škola* – ukupno: ***20 radova 19-ero učenika iz 16 škola!*** (Navedeni razredi uz imena i prezimena mladih autora jesu oni za vrijeme slanja radova na natječaj.)

Podsjetimo, Natječaj – jedinstven u nas zbog stvaralačke upućenosti na srednjoškolsku mladež cjelokupnoga kajkavskoga/čakavskoga govornog područja – tradicionalno raspisuju časopis *Kaj* (koji već 52. godište redovito izlazi u Zagrebu) i njegov nakladnik *Kajkavsko spravišče,* društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, unutar programa ***Jezičnica kajkaviana***. Uz zamjetnu estetsku razinu učeničkih radova - naglašavamo i ovaj put kako je natječajno proširenje na *čakavsko govorno područje* - nastavak dugoročnog *Kajeva* povezivanja hrvatskoga kulturnog prostora, osobito programom *Kaj & ča: prožimanja i perspektive*.

Nadamo se dobrom odazivu na ***raspisani 16. natječaj za kajkavske i 9. natječaj za čakavske*** književne radove učenika srednjih škola) - čiji rok traje ***do 31. ožujka 2020***. (vidi natječaj na str. 140.)*(Uredništvo)*

IZBOR KAJKAVSKIH LITERARNIH RADOVA SREDNJOŠKOLACA

Mihael Pristav, *3. r.*
Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec
Mentorica: Mirjana Vidović, prof.
(Zavičajni idiom: Gornji Kraljevec, Međimurje)

CVEJT V SEČI

Nejga te, pok si zginul. I tak sako jutro. Dok se sunce pokože, ti dijdeš. Nejsi nikome rekel kam. Nečeš nam reči kaj delaš. Si znojo ka te nedo vidli predi neg se mesec pokože iza brega. A dok se spuščaš z toga brega, smeješ se. Kulko gud zmočeni i rajeni, zglediš zadovolen. Skoro pa skočeš dok se vračaš. Drugi pa se brigajo za tebe, vidijo ka so ti roke zdropane i zrezane, ka tje robača lukjasta i vništena, losi zašurani, a kolena krvova. Al tebe to ne smeta, mortik niti ne poznaš. Jer ti znoš i vidiš kaj uni nebrejo, jer ti vidiš uno nojlepše tam douko. I znoš ka si saki pot se bližiše. Se bližiše unome kaj je sprve bila sam bela točka ka se svejti pod svojim faločkom sunca. I od unda, ideš ju glet i sprobovleš dojti do je. Neje te briga, kulko bu trelo i kaj bu z tebe naprajlo. Znoš, ka dok dojdeš do kraja te seče, dok mekneš se šikorje i prejdeš se trje i kameje, ka bode vredilo.

Pre njoj boš i una bode samo tvoja. Tvoja bejla ruža pod suncom.

Lara Weber, *1. S*
Prirodoslovna škola Vladimira Preloga Zagreb
Mentorica: Zdenka Burda, prof.
(Bednjanski govor)

JASEN

Svuda buoja
Loudi lišče braeja,
Kaestunjev svuda
Maglo ide tuek.

Dežd lieja
Jumbrijelo se smijeja,
Hladnoećo jako
Doja više frieško zroko.

Jesanjske voče
Si jesti heče,
Etopolo lišče
Tugo ma pritišče.

Tmica grodem vlodo
Svo nas levi prehlodo,
Jasen je tui
Vmom sno.

/JESEN

Svuda boje
Ljudi lišće broje,
Kestena svuda
Magla ide tuda.

Kiša lije
Kišobran se smije,
Hladnoća jaka
Daje svježeg zraka.

Jesensko voće
Svatko jesti hoće,
Tama gradom vlada
Sve nas hvata prehlada.

Otpalo lišće
Sjeta me pritišće,
Jesen je tu
U mome snu./

Marin Hopek, 1. g.
Srednja škola Zlatar
Mentorica: Ivančica Tomorad, prof.
(Govor Juranščine, Belec)

AKE SE ZMISLIŠ

Ake se zmisliš sega,
ake pričekaš,
zaplakal se bu jen sivi oblaček.

Ake ti i souza krene,
ake pričakaš opet,
nebu same jen oblaček sivi,
nek bu ciele nebe
za tebe.

Ake na kraju sega
ostaneš bez souz,
došle bu i sounce.

Ne misli da bu se v redu.
Ostal bu moker pout
i rana v dubine
srčeca tvojega.

Sara Buneta, *4. razred opće gimnazije*
Srednja škola „Vladimir Nazor“ Čabar
Mentor: Danijela Peršić, prof.
(Govor iz okolice Tršća)

ŽOUTE RUŽE

Sajnaua sen da je lejtu.
Sajnaua sen najlejpje ruže.
Žoute ruže.
Sajnaua sen da sen srična.
Sajnaua sen da sen bagata.

Zbediua sen se.
Zima je bua.
Huadnu ko nigder.
Žoute ruže nejso cvele.
Kej so maje žoute ruže?
Zajukaua sen.

Draga maja mate pršua je do mjene.
Prtisneua me i lepo rejč djaua.

Srci me se zegreu preca.
Zak pastaua sen zarejs srična i bagata.
Shvatua sen:
Uana je maja ruža.
Maja žouta ruža.

Vanja Pantar, *1. razred opće gimnazije*
Srednja škola „Vladimir Nazor“ Čabar
Mentor: Danijela Peršić, prof.
(Govor iz okolice Prezida)

KNIGA

Ti skuze pravua se najbulje pravelce,
pravua ledjon kake so stare navade.
Svake teste ku v ruakah te je jemeu,
zvejdeu je vse, včaseh i testu kr nej trebou.

Zdej skuzej mojn te čitajo muadi,
valda zatu ku imajo moderne očali.
Al bez tjebe se nabu dau
če praf se stara, od praha i zmčkana.

Ku te viden taku samo,
v sjebe mislen kan be s tabo.
Al baš zatu ku skuze se savjete najbulje davaua,
vendaj da ziu te bun v rako.

***Marta Kaloper**, 4. b*
Srednja škola Delnice
Mentorica: Jasminka Lisac, prof.

JEST SN ZAS SEA

Neke ledi budu rekle da se seljak ač živeš na sele.
Jest sn zas sea, a kravo viden na autopute Rika-Zagreb.
Jest sn seljak ač živen na sele.

Ngdu bu reko da se seljak jer se pominaš po domače.
Jest se pominam po domače, ali smo pr hiše.
Jest sn seljak ač se pominam po domače.

Jest po domače morem reč se.
„Jest mislen pole sn."
I to kaj se pominam po domače nč ne minja.

Vahku je reč da si seljak ač si zas sea,
Ač je seo va tebe i ti si va seu,
Ali najnoviji je gvas da pravega sea ni,
A i domače govor pomrva nestaje.

***Petra Halambek** 2. a*
Škola za Medicinske sestre Vrapče, Zagreb
Mentorica: Jadranka Janković, prof.
(Mjesni govor: Veliko Trgovišće)

KESNA JESEN

Cirkveno zvono zvoni nešči je hmrl
A morti je nekom sprevod.

Dan je težek, jesenji, dežd fejst pljušti,
Sve je sivo.

Ftičeki davno su genuli na jug,
Još koji morti vrabec si zapopeva.

Moja mati leže na vanjkuš,
I gledi čez oblok, ftiho u sebi moli.

Vračam se kesno iz večernje meše,
Ruke grejem na črnu peč.

Karla Jureša, *1. c*
Srednja škola Pregrada
Mentorica: Marina Škrnjug
(Mjesni govor: Krapinske Toplice)

LISTJE

Z velikoga drijeva je pale
i zgledale je kak da ga ma male.
Na zemlje je stale
i lukale je puce kaj buju kostaje brale.

Vetar ga je po zraku hital,
se dok novi den nazaj ni svital.
Vetar se furt z listjem svadil
dok nije vse pozabil.

Dežek je po njem polahku padal
i sega ga je zamazal.
Žute listje bile je vse blatne,
a poklje gda ga bi rosa hmila, bile bi zlatne.

To listje sercu mi je prirasle,
kak da je vu njem zrasle.
Polahku z njim se opraščam
i o novem zelenem maštam.

Dorotea Oblaković, *1. a*
Srednja gospodarska škola Križevci
Mentorica: mr. sc. Enisa Blašković-Gagro
(Govor: okolica Križevaca)

LJUBAVNA NEDELJA

Išla sam na mešicu,
zela sam si črešnjicu,
Prepal me je stari maček,
skrival se je spodi toček.
Videl me je jen dečak,
smejal se je kak bedak.
Bežala sam kak puran,
jel me bilo jako sram.

Josipa Vrbanec*, 2. c*
Medicinska škola Varaždin
Mentorica: Sunčica Podoreški, prof.
(Mjesni govor Totovca kraj Čakovca)

RODA

Bela roda v gezdi sedi,
i na cestu gledi.
Črleni kljun joj se sveti,
ona ga stalno čisti.
Negda nad selom leče,
hrono išče.
Svoje male leteti vuči,
i nad jimi kriči.
Za rodu veliju da malo dete donese,
al veliju da i leto odnese.

Ines Novosel, *2. a*
Srednja škola Oroslavje
Mentorica: Karmela Šafarik – Todorović, prof.
(Govor poznanovečkog kraja)

NJEGVE PLAVE OČI

H njegvim plavim očima vidim more,
njegve plave oči su same moje.
One tak liepe bleščiju i svetle daju
tak ke da vu nji zvezde sjaju.

Nikaj na svetu lepšega ni
od njegvih plavih oči, ti se male zamuti.
Same su njegve oči meni v duši
če baš se i cieli sviet zruši.

Ja ih jake rada imam
i za nje se baš zanimam.

IZBOR ČAKAVSKIH LITERARNIH RADOVA SREDNJOŠKOLACA

Lea Bažon, *II. razred*
Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti
Mentorica: Sanja Depikolozvane, prof.
(Govor Gračišća)

JUBAV MORA

I eko me tu,
pokle sega,
na kamigu,
more i ja.

Ja gledan va more,
a more va mene,
a opet ko da si
nimamo niš za reć.

Nanke mu niš reć
ne rabin.
Ono mi je tu,
samo da volit ne pozabin!

Ono mi vajka
to pokaže,
kad z vali
poljubi svoje mirne plaže.

Kad mi svojin šumon reče:
„Na ono lipo pensaj,
da ti to zeme,
nikemu ne daj.“

Kad mi svojin mirison
zagrljaj da
i sve one grde misli
splaši ća.

Baš zato moren
na oven kamigu
mirno sedit:
more će gledat va mene,
a ja va njega
i nikad ča je jubav
neću pozabit!

Hrvoje Vojvodić, *IV. razred*
Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti
Mentorica: Sanja Depikolozvane, prof.
(Govor otoka Krka)

MOJ RAJ

Gledan...
Kad se more jadi i vrime je se huje
ili gori sunce pa je kako uje.

Va pesku od zlata mlajuh i divojka
gledaju kako u more tone povera barka.

Vavik su ganali naši stari
kako more prnese jist za saki dan
i vavik za nas mari
zi svakon slanon ribon meni prnese san.

Kufer mi je peza.
Mižerno je srce
i raje bin ostal kadika se mišaju šentimenti
i se ča je Bog dal!

Pušćal san suzu,
dišperan ja.
I gledan u daljinu,
ma tu je moj raj!

Vanessa Buždon
Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti
Mentorica: Sanja Depikolozvane, prof.
(Tip govora: šišanski /južnoistarski/ čakavski govor)

MORE MOJE

Oj more, more,
bura riva prema kraju stine,
more plavo zove, zove,
a zvizde…
na plavini me love
i love…

Ulovile me zvizde
i vuču…
vuču…
u duboko more.

***Sara Vuhović** 1. c*
Škola za Medicinske sestre Vrapče, Zagreb
Mentorica: Jadranka Janković, prof.
(Govor: ihkavica i ehkavica - Ličko Petrovo selo pored sela Korenica)

JETIKA

Jetika je rešt
Jetika je Šharina,
Uvik je tote.

Usampast se fatgam,
Trudna od sega
Ama bo čega.

Naprid želim hodit
Ama ba haho,
Bože ča triba bit ovaho.

***Niko Vranešević,** 1. S*
Prirodoslovna škola Vladimira Preloga Zagreb
Mentorica: Zdenka Burda, prof.
(Pelješki govor)

ŽIVOT RIBARA TONCIJA I NJEGOVE ŽENE ANE

Ka i uvik, stari ribar Tonci i njegova žena Ane probudili su se u pet i pokako bi išli dić mriže. Tonci je vaze kašetu i nož te su se zaidno skalali pored arula do mula, do svoje male barke. Bila je to mala pasara na vesla. Unišli su u barku te je Tonci odveza konope. Krenili su prema škoju di je stari feral. Ondi, na jednoj ounti uvik utapaju mriže. More je bilo mirno ka uje, a Sunce je polako izlazilo - bia je to lipi prizor kojem su se Tonci i Ane uvik iznova divili. Došli su do punte te je Ane vazela mezomariner i čapala senjal sa live bande dok je Tonci šija jer su stigli preblizu kraja. Nisu mnogo ulovili pa se Tonci najidi i počea beštimat. Iako se Tonci jidi bilo je dosti ribe za njih dvoje za marendu. Kada su onidili, krenili su prema luci. Kad su stigli, Ane se skalala na teracu i počela pripremat ribu. Tonci

je za to vrime na rivi cilo jutro otpetljava i krpa mriže. Kada je onidia čekala ga je Ane sa marendom. Napravila je brudet s pomidorima i balancanima, a posli su imali pipun i cukarine. Posli marende su malo ćakulali pa je Ane pripremila kušine i lancune za poć se odmorit. Pridvečer su opet otišli u barku ovi put potopit mriže. Kako je već bila pridvečer, bila je bonaca, a Sunce je polako zalazilo. Sunce je već bilo zašlo kad su se vratili u luka nadajući se boljem ulovu. Abordali su se i pošli na počinak.

Larisa Poljak
Mentorica: Kristina Lenić
Tehnička Škola Pula
(Mjesni govor: ceranski - okolica Žminja)

JENO PITANJE ZA TE

Sidiš na vrh zida i gledaš naokolo.
Tvoja dva blava čista oka sve vide,
dokle kalmano motaš prvi španjulet danas,
I ne baciljaš, ma za jušto nič.

A para mi se da te Odvajka poznan.
I sako jutro, kad pasan onud,
Sidiš gori na zidu. I gledaš u me.

Ma za jušto nič, ti ne baciljaš.
Prvi španjulet danas, kalmano nažiglješ.
A ta tvoja dva blava čista oka sve vide.

Ferman da te bolje vidin, Ti gledaš od svih, u me.
Kako da me cili moj život poznaš.
Aj poznati, fureš, visoke stolice,
Blavih oči i sure glave, ki si Ti?

***Vanesa Aničić**, 3. r. opće gimnazije*
Srednja škola Mate Blažine Labin
Mentorica: Branka Komljenović, prof.
(Idiom: ikavsko-ekavski čepićki tip)

NADA

Rumeni obrazi,
črne vlosi,
blede ruke,
va kih mlodo lišće nosi.

Dve pletenice,
dvo oka
dublja od tega
koliko je voda duboka.

Beli zubi,
karvove usnice,
jedon raćin
i bela bluza, prevela
jušto jedon tantin.

Bose noge,
na črnice kolena,
bele holjove hićene
priko ramena;
poglej je, tako lipa,
kako da je od porculana storena.

Z MIHON I SOPELU

Zasopi mi i zakantoj,
z vlosimi mi se poigroj,
e živote moj!
Pokoži mi kako je to
z mihon i sopelu
vesel dočekat kroj!

Katarina Macan, *2. e*
Gimnazija Pula
Mentorica: Jasna Perković Milosavljević, prof.
(Zavičajni idiom: jugozapadna čakavica, mjesni govor Savičenštine - selo Pajkovići)

SMO SE ZGUBILE

ULOGE: labudice Fuma i Zvana

Na jednom gradskom kolniku oko podneva nađu se dvije labudice, Fuma i Zvana.

FUMA *(zabrinuto):* Zvana moja, nu da te pitan, ča ti znaš kadi smo?

ZVANA *(okrećući se oko sebe)*: Fuma moja, ča ti zgledan kako da znan?

FUMA *(tužnim glasom)*: Ja paran da smo se zgubile.

ZVANA: Jušto, ma ne vridi nan sad plakat, nu poglej ča to imaju na nogami, bi se i nan stilo da konačno ujdemo u to 21. stoljeće.

FUMA *(viče)*: Ča ti gledaš ljučke cavate?! Ča te ni strah tud hoditi? Nedo Bog da nas gambijaju s kakovon puron, čemo u meso finiti.

ZVANA *(nakon što shvati što im se događa)*: Aj Fuma moja, ča ko te drugo nikad ne vidin. Najbolje da se kamo skrijemo.

FUMA: Bog ti da zdravlja, šu gremo, sila je!

(Fuma i Zvana odlaze.)

PUTOVIMA IVANE BRLIĆ MAŽURANIĆ

(Pradjedovsko varaždinsko podrijetlo Ivane Brlić Mažuranić)

Božena/Božica Filipan, Varaždinske Toplice

"Tišina i suton najbolji glasnici duše"
I.B.M.

Putujemo, putujemo od pamtivijeka, putujemo utabanim stazama prethodnika i krčimo nove staze u potrebi za otkrivanjem novih vidika gonjeni iskonskom potrebom za osobnim uzletima prema nepoznatom.

Na tom istraživačkom putu zamagljena vida ostajemo zatečeni onim što je već drugima bilo davno otkriveno i znano jer su ih vodile iste potrebe doživljajne krajobrazne ljepote i osobne stvaralačke moći. Varaždinski neumorni putnik, istražitelj i zaljubljenik u svoj zavičajni *veseli Varaždinbreg* novinar i književnik ***Branko Svoboda*** ukazao nam je na pradjedovsko varaždinsko podrijetlo Ivane Brlić Mažuranić, ali u našoj usvojenoj, a ne osvojenoj percepciji slavne, a ipak nesretne, Ivane Brlić Mažuranić zanemareno je kako su mladenački doživljaji u tome njenom svetištu tajanstvene *varaždinskobreške šume* utisnuli pečat Ivaninoj sudbini. Sestra joj, ***Alka Nestorova Mažuranić***, sudionik njihovih zagrebačkih ljetovanja na posjedu ***"gorica Hališče"*** u svome putopisnom zapisu ostavila je podatke o majčinu nasljeđu i opis tadašnjeg obiteljskog putovanja iz Zagreba na ljetovanja u Zagorje iznad Kneginca u kojem su provodili dojmljiv društveni život – svaki na svoj način! "*Moja majka naslijedila je od roditelja vinograd kraj Kneginca (Zagorje), s lijepom stambenom zgradom, velikom drvenom verandom i ogromnim starom platanom pred kućom. Naše 'gorice' — Hališče ili Halič — bile su zasađene prvorazrednom vrstom grožđa. Svakih praznika odlazili bi mi 'en familie' na dva mjeseca onamo. Mi manja djeca s ogromnim prtljagom i našom Hanikom u ‹Laiterwagenu› s krovom od hasure. Ivana s roditeljima i Francuskinjom Mariettom*

(Hervy) putovala je vlakom do Kneginca, a onda kolima u Hališče. — Usput dočekivali su nas, male putnike pod hasurom, majčini rođaci iz Zlatara (Molnar), Konščine (stari Puks i Puksica) itd., te bi kod njih i prenoćivali. Oni bi nas nahranili — a i konje - da sutradan nastavimo put opskrbljeni novom zairom: sira, pečenke, maslaca, mineralne vode/ tako divnog voća, kakvoga doživljujemo samo za najdivnijih snova ili kako nam ga dočaravaju priče, što nam ih uz ognjište priča djetinja mašta, nikad umorna, da nas vodi po carstvu slasti i lasti. — Ceste, kojima smo prolazili, bile su često strme i do zla boga izrovane, a naša Hanika je imala sto muka, da nas drži u miru pod hasurom. Na tim našim putovanjima često je Željko stradao od sekatura nas dvoje starijih, mene i Darka, a osvajao je redom srca rođaka, seljaka, vincilira i služinčadi. — Naši opetovani boravci u Hališču ostaviše u nas četvero braće skroz različitu uspomenu. ***Ivana, rano razvijena,*** *spadala je već odavna među odrasle.* ***Družila se puno s Radovanom Markovićem, sinom profesora Franje Markovića, dječakom od kojih trinaest-četrnaest godina, bistra duha, ali prilično naprašite ćudi.*** *Markovićevi su dolazili redovito u berbu u vinograd Radovanove majke, a prijateljstvo moga oca i Franje Markovića bilo je toliko iskreno i toplo, da smo mi djeca smatrali Radovana našim najbližim rođakom-, bez čije pojave ni dan danas ne mogu da zamislim dane provedene u našem dragom Hališču. — Radovan i Ivana — čuvari 'muškata', ali i 'izabele', do kojih se vrsti grožđa mi mladi ne mogasmo dovinuti.*"

Sjećanja na te mladenačke dane donosi i Ivana Brlić-Mažuranić u svojoj "Autobiografiji": "*(….)- Moja mladost protekla je većim dijelom u gradu. Uslijed moje žive i razigrane ćudi, te uslijed nepomućenih vanjskih prilika, bila je ona puna zabava i radosti, kojima obiluje grad.* ***Pa ipak je jedino ono vrijeme što sam ga provodila na ljetovanju, — u Varaždinskom brijegu, na idiličnom, krasnom zaselku, baštini moje majke - ostavilo trajnu uspomenu u meni. Ono tako reći spaja za mene sve ono što mladošću nazivam***! — *Osobita tjelesna snaga i zdravlje, ljubav k svakom tjelesnom gibanju i vještini, te ambicija, koju sam sama u svojim očima stavljala u izvedbu tih tjelesnih vježba, činila mi je boravak u slobodi one čiste naravi nenaplativim. U drugu ruku pak djelovao je na moju maštu toliko čar i ljupkost onoga predjela, da sam često, pošav kojim zamašnijim sportskim pothvatom u one bregove, ostajala na pola puta, u kojem prisjenku bilježeći u moju nikad neostavljenu pjesničku riznicu i zamisliv se još mnogo dalje, nego li je moje umijeće na papir staviti znalo.*" … "*Iz onih bregova imam da zabilježim još jedan dojam. Porodica pjesnika Franje Markovića ljetovala je također u Varaždinskim bregovima. U tijesnom prijateljskom općenju naših obitelji imala sam već od djetinjstva priliku, da se priključim ovom zaista pravom pjesniku.* ***Javnost ne ima za pjesničku visinu pisca drugog mjerila do li djela njegovih****. Po ovome mjerilu stoji Franjo Marković visoko među pjesnicima. No koliko više mora da ga slavi onaj, koji*

je mogao da u blizom saobraćaju upozna toga Bogom nadahnutoga pjesnika, čije čitavo pjesničko blago nije ni njegovo lijepo pero nikada dovoljno iscrpsti moglo! Tko je kadgod imao prilike da motri toplinu i žar, kojim se je uvijek zanosio Franjo Marković za ljepote prirode, za ljepote umjetnosti, za milinu zvuka i oblika — te tko je gledao u tim časovima vanredan i rijedak sjaj njegovih očiju — tu vanrednu osebinu njegovu — taj je uz nešto osjetljivosti morao upoznati, kolika se sila pjesničkog čuvstvovanja krije u toj duši. I meni se tako već djetetom desila prilika, da uhvatim pogled u hram tog čistog i rođenog svećenika poezije, u preosjetljivu dušu njegovu. Sjećam se prizora, gdje se vraćao s puta, obaviv bolnu dužnost: posjetiv grob nedavno preminulog čeda. Bio je već sumrak. Put je vodio kroz malen gajić, a ja sam se upravo vraćala od njegova doma k našem. Nezaboravna mi je slika duboke boli, koja mi se ukazala. Uslijed male uzvisine prolazila su kola u koraku putem. Potišten, izgubljen, uronjen u svoju tugu, sjedio je u kolima pjesnik — a u njegovu pogledu ležao je onaj vrhunac tuge, koji ne opaža vanjskog svijeta. Stajala sam u prikrajku puta, ne usuđujući se ni ganuti, kako ne bih odala živog svjedoka ove teške boli. — ***Tišina i suton najbolji glasnici duše — tko zna, nije li besvijesno u ovom polaganom prolazu pjesnika kraj uzbuđenog djeteta niknula klica mog velikog poštovanja, a njegove topline i očinskog zanimanja, koje nas je poslije, do njegove smrti, vezalo.Tako je moj razvitak napredovao, upijajući iz svijeta i života samo one dojmove, kojima su me moja nagnuća vodila.”*** Za vrijeme tih boravaka obitelj bi odlazila na izlete na obližnje izletište Tonimir i u Varaždinske Toplice gostoljubivoj obitelji kupališnog liječnika dr. Longina kod kojih se okupljalo elitno društvo okolne gospode. Ženidbom za dr. Vatroslava Brlića 1982., produžila su se njezina putovanja od Zagreba do Slavonskog Broda, a promijenili se životni uvjeti i krajolik kojem se sada približila Sava, a Zagrebačku goru i *Varaždinsko-topličko gorje* zamijenilo *Brodsko vinogorje* u kojem je pronašla nove daleke vidike u Posavlje i Bosnu. Ovdje je pronašla zamjenu za svoje djevojačko ljetovalište na *Haliču.* Na njemu je podignuta vila s balkonom prozvana *Brlićevac* u koji se putovalo iz grada u vinograde na obiteljska ljetovanja također strmim vinogradskim puteljcima. *Brlićevac* se uskoro razvio u društveno okupljalište intelektualne elite. Ivana je ovdje maštom oživljavala likove iz prastarih bajki, koje je s ocem Vladimirom Mažuranićem pripremala u *Hališču* za njegovo kapitalno djelo *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik* (ob. 1908.-1992.), i oživotvorila tajanstvenosti hališčanske šume u pripovijetki ***Šuma Striborova***, a svojoj djeci izmaštala ***Priče iz davnine*** po kojima je prozvana *hrvatski Andersen.*

Godine 2002. otputovali smo u *Slavonski Brod* radi izbora ručnih radova iz obiteljske ostavštine topličke učiteljice Jelke Štimac. Telefonski smo dogovorili posjet njenoj nećakinji, ing. agronomije Nadi Balić i utanačili sastanak u 13 sati pred hotelom na obali Save kako bi nas odvela vinogradskim putom u njiho-

vo boravište u *Brodskom vinogorju.* Krenusmo iz Varaždinskih Toplica u rano jutro prema Zagrebu da brzom vožnjom autoputom stignemo što prije u Brod na Savi kako bismo razgledali brodsku tvrđu i gradsko središte s kućom Ivane Brlić Mažuranić. Putem smo izmjenjivali sjećanja na naše osnovnoškolsko djetinjstvo kad je na školi djelovala svestrana učiteljica Jelka Štimac: meni najdraže uspomene na lijepe školske priredbe u kojima sam nastupala već kao predškolka pod njezinim vodstvom u koncertnoj sali kupališnog hotela *Konstatinov dom* recitacijom *Ja sam mala Hrvatica* i na pripreme u njezinu stanu školskog dramskog prikaza *U vilinoj gori* (Aleksandra Čavrke) u ulozi vile, dok su mojem mužu bili najdraži njezini sokolski sportski nastupi. Razmijenili smo i svoje dječje dojmove omiljenih djela Ivane Brlić Mažuranić. *Najdraža mi je Šuma Striborova*, rekoh. *A meni pustolovni Šegrt Hlapić,* odvrati moj vozač i odmah predloži da u Brodu najprije obiđemo njezinu kuću. Vozeći bez zastoja stigosmo prije podneva u središte grada; šetajući razgledali središte, pronašli Brlićevu kuću, obišli tvrđu, a sve tek u pripremi za obnovu! Parkirali smo uz hotel na obali Save i objedovali ukusnu savsku ribu uz izvrsno vino iz brodskog vinogorja. U zakazano vrijeme eto naših domaćina! Srdačan susret s ing. agronomije Nadom i Tonijem Bralić i poziv u njihovo vinogorje. Svojim autom predvodili nas krivudavim strmim putom u svoj dom na dijelu zvan *Kotlić* gdje su adaptirali gospodarsku zgradu "*kačaru*" u ugodno boravište okruženo ljekovitim biljem uz koje su znalački uredili krasan cvijetnjak, aranžirani kamenjar s bazenčićem i mladim voćnjakom. Tu nas je dočekao već pripremljeni svečani ručak uz njihov posebni makrobiotički dnevni obrok! Zbog bolesti preselili se oni iz svog brodskog stana u ovaj zdravi i lijepi predio brodskog vinogorja, a svoj stan u gradu iznajmili. Ovdje urediše lijepu etnološku zbirku, posebno tambura jer je ing. Tone aktivni član muzičkog sastava i još uz to u rodnoj Vrbi proizvodi povrće za njihovu zdravu prehranu.

Na naše iznenađenje, doznali smo kako će nam organizirati posjet nedalekoj vili *Brlićevac* u kojoj će nas ugostiti unuk Ivane Brlić Mažuranić, prof. Vuk Milečić. Kratkim usponom stigli smo pred vilu koju je održavao prof. Milečić, još tada bez očekivane gradske subvencije za njezinu obnovu. Primio nas je ljubazno u bakinoj "bosanskoj sobi" s verandom s koje se pruža vidik na Savu i bosanski dio Posavine. Soba je zadržala bakinu opremu bosanskog posoblja i obiteljskih slika. U ljubaznom razgovoru objasnio je obiteljsku povijest i bakinu brigu za odgoj svoje djece "*za koju je na umjetnički način izmaštala njima bliske likove, kao Šegrta Hlapića prema njima poznatom marljivom dječarcu koji je uz onu bačvu*", pokazujući je iz verande, "*dolazio na revnu ispomoć. Pričala im je i lijepe* ***Priče iz davnine,*** *kasnije sabrane u knjizi za svu djecu. Njena djeca su upijala te priče i izvodila kućne predstave, a mi, njeni unuci, ponosimo se njome i želimo da se u tome njenom ljetnikovcu okupljaju djeca za koju je pisala s ljubavlju na njima*

pristupačan način. Ali sam je ne mogu obnoviti niti održavati pa očekujem traženu gradsku pomoć." Poznanstvo je preraslo u prijateljstvo i održavalo se prigodnim dopisivanjem. Za bakina djevojačka ljetovanja na zagorskom *Hališću* zna samo iz obiteljskih biografija. Iako je i on zagorskih korijena, nije upoznao taj kraj. Pozvali smo ih u goste i zajednički obilazak *Varaždinbrega,* ali to se nije ostvarilo.

Njezino *Hališče* obišli smo iste godine. Automobilskom vožnjom uz pomoć prof. Vladimira Kovačića, geografa koji je zbog geomorfskih i povijesnih specifičnosti tog dijela Zagorja predlagao dodatni regionalni naziv" Varaždinština". Po njegovoj uputi krenuli smo Ivaninim putem od *Turčina* preko *Maloga i Velikoga vrha* do *Haliča* i *Pečečkog vrha* ispod kojeg je Zagrebački kaptol imao svoj povijesni kamenolom s vapnarom, a šumskim se "*Belim putom*" spušta do sumpornoga blata i nastavlja na toplički put za *Varaždinske Toplice*. Na bivše posjednike *Mažuranićevog Hališča* podsjeća još samo kapelica koju je podigla na svome posjedu Ivanina varaždinska vehementna baka Jozefina pl. Bernadh. Očarani ljepotom kružne panorame Drave, Varaždinskog polja, Međimurja s obrisom Mađarskoga gorja, Haloza sa slovenskim Alpama, pa okretom prema jugu na Bednjansku dolinu s Kalničkim gorjem i podravskom i savskom dolinom zatvara taj čarobni krug. *Prava prirodna čarolija!*, uskliknem, pa upitam profesora : *jesu li i ovdje sačuvane bajkovite priče o mitskim čarima ovdašnje začarane šum ?* Profesor je potvrdio da su tu još održana starinska vjerovanja u čudnovate moći ove šume, slične onima u našim selima *Petkovcu* i *Črnilama* iz kojih bi svake jeseni starinskim šumskim putom prema *Lužanu* grupno pješačile žene natovarene pletenkama rakije u strahu od *čudovišča* i "znamenja" u toj začaranoj šumi naše Gore ispod koje izvire potok *Mozdernjak*, stoji starinska klijet i zapušteno "*Balogovo polje*"; u kapelici *Sv. Ane* izmolile bi njenu zaštitu od *hudoba* i *strašila*, pri zidanom zdencu oprale noge, obule se i onda ohrabrene nastavile put na *Varaždinbreg* pa dalje na varaždinski plac.

Sve *je podudarno s podatcima Branka Svobode!* zadovoljno primijetim. *Pa kaj onda nemam praf da jesmo Varaždinščina?!,* odgovori turobnim smiješkom njen neshvaćeni autor. Prenijeli smo mu naše dojmove iz *Brlićevca* i upitala ga: *Nisu li možda njeni književni likovi preseljeni iz Hališča u Brlićevac? Nije li u Šegrta Hlapića upleteno putopisno prikazano putovanje njezine braće iz Zagreba na Hališče?*

Sve je moguće od bogate maštarije ove izuzetne žene koja je već tu napisala svoju priču ***Baba Jaga na Hališću,*** zaključio je vrsni geograf i štovatelj Branka Svobode.

Zadnje Ivanino putovanje prema zdencu obiteljskog vrta nije sačuvano u putopisu. Odredila ga je odavno zapisom zakonitosti svoga razvoja: "*upijajući iz svijeta i života samo one dojmove, kojima su me moja nagnuća vodila*".

ISTARSKI PUTI FRANJE HORVATA KIŠA

Uz 100. obljetnicu prvog objavljivanja, 1919.

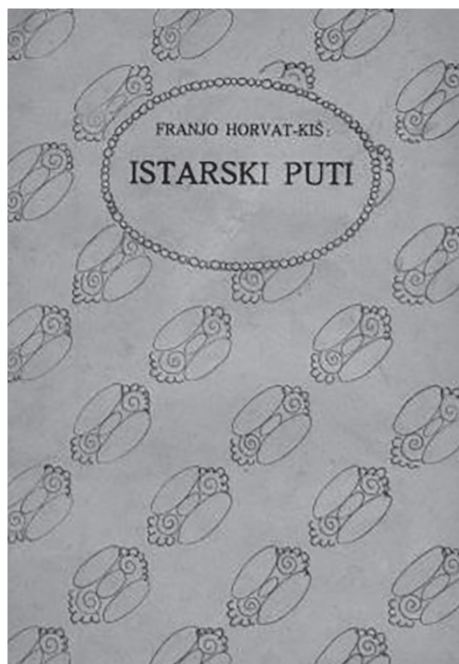
Radovan Brlečić, Sveti Ivan Zelina

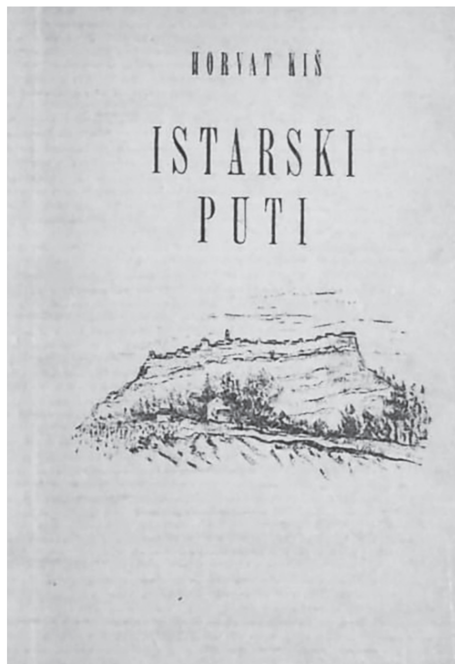
U ovom izlaganju neće biti riječi o književnom i umjetničkom vrednovanju i značenju Kišovog putopisa ISTARSKI PUTI za hrvatsku putopisnu književnost, čije dvije - zapravo tri - obljetnice u 2019. obilježavamo: 105. obljetnicu drugog Kišovog putovanja Istrom, 100. godišnjicu tiskanja putopisa i 95. godišnjicu autorove smrti. Jer, Kišov su putopis vrednovali autoriteti poput Antuna Barca, Stanka Šimića, Ante Rojnića i Miroslava Šicela, ali i mnogi drugi.

Dakle, ne o književnom značenju *Istarskih puta*, već o samom Kišovom *landranju* Istrom. Ponešto o onom što je namjerno ili slučajno previdio i kako sam ja doživio njegovo "landranje", prošavši sto godina poslije Kiša – njegovim istarskim putima, tražeći odgovor na pitanje što se je u Istri promijenilo u sto godina. I o tome napisao putopis (Radovan Brlečić: ISTARSKI PUTI OPET I IZNOVA/ Putopis o putopisu, uz stogodišnjicu putovanja Franje Horvata Kiša). Putopis je predstavljen u Loboru na 95 obljetnicu izlaska Kišovog putopisa i uz 90. godišnjicu njegove smrti.

Zbog prigode, i naše će putovanje Kišovim *Istarskim putima* biti tek kratko prepričan putopis uz pokoji citat, popraćen slikovnim prikazom.

[*] Izlaganje putopisca i publicista Radovana Brlečića, na gostujućoj Tribini *Kajkavskoga spravišča,* u sklopu 13. dana Franje Horvata Kiša – uz 100. obljetnicu objavljivanja *Istarskih puta*. Izlaganje je bilo popraćeno slikovnim prikazima, fotografijama Marijana Szabe, kojima je opremljeno 2. izdanje Kišovih putopisa, starim razglednicama, te fotografijama R. Brlečića.

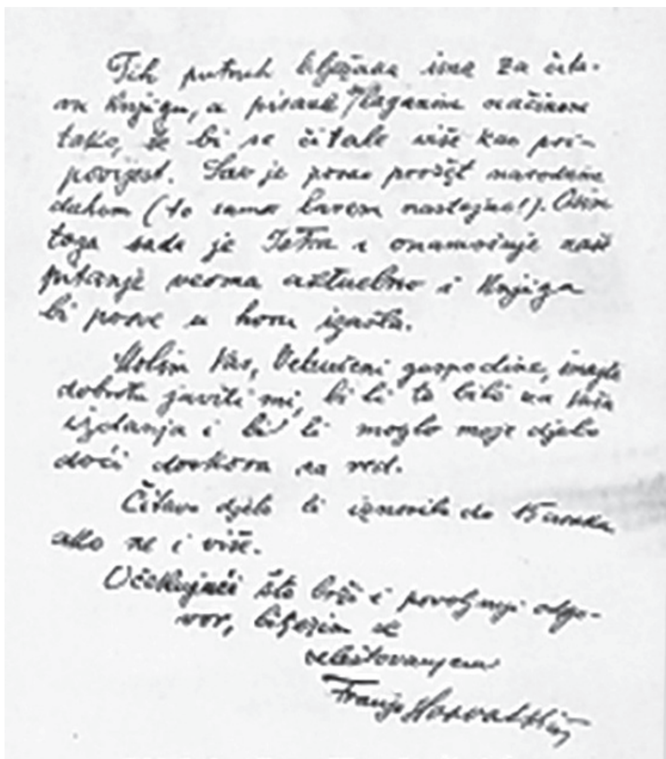

Naslovnice izdanja Istarskih puta F. Horvata Kiša, 1919. i 1951.

ISTARSKI PUTI do sada su doživjeli 3 izdanja; 1919., 1951. i 2002. - što će reći da je, putopis za koji Ivo Kalinski pored ostalog kaže kako ima i naglašenu nacionalnu notu, objavljen i za Kraljevine Jugoslavije i za socijalističke Jugoslavije i u demokratskoj državi Hrvatskoj. To na neki način također govori o njegovom značenju i važnosti za Istru i čitav hrvatski narod u doba u kojem je tiskan, ali i vremenu koje je tek nadolazilo.

S obzirom da je Kiš u Istru putovao 1912. i 1914., a putopis je štampan pet godina poslije, meni je zanimljivo Kišovo pismo upućeno profesoru Juliju Benešiću, uredniku izdanja DHK 1916., poradi Kišove ocjene aktualnosti vlastita rukopisa, koja je nekim dijelovima sveprisutna i kroz svih sto i pet godina koje su uslijedile, ali i zato što svjedoči kako su i ondašnji putopisci, baš kao i mi danas, muku mučili s financiranjem naklade svojih djela.

Tako se otputih u Istru, našem hrvatskom narodu u pohode, riječi su kojima Kiš započinje svoj putopis. Njima je odredio i cilj i sadržaj putopisanja. Prostor kojim će putovati bio je pak zadan, osim izrazito nacionalnom notom i prometnom povezanošću Istre. Stoga je i putovao samo onim njezinim djelom u kojem su živjeli pretežno Hrvati, nešto Slovenaca, Ćića i Crnogoraca. A to je

Tih putnih bilježaka ima za čita-
vu knjigu, a pisane [illegible] laganim načinom
tako, da bi se čitale više kao pri-
povijest. Sav je [illegible] prožet narodnim
duhom (to samo [illegible] naglašujem!). Osim
toga sada je Istra i onamošnje naše
pitanje veoma aktuelno i knjiga
bi [illegible] u [illegible] [illegible].
Molim Vas, velecijenjeni gospodine, imajte
dobrotu javiti mi, bi li to bilo za Vaša
izdanja i bi li moglo moje djelo
doći [illegible] na red.
Čitavo djelo bi iznosilo do 15 araka
ako ne i više.
Očekujući što brži i povoljniji odgo-
vor, bilježim se
veleštovanjem
Franjo Horvat Kiš

Faksimil Kišova pisma o "Istarskim putima" Juliju Benešiću, 1916.

bila središnja Istra, od Ćićarije na sjeveru do Premanture na krajnjem jugu. Do nje je iz Zagreba došao prugom preko Rijeke i Ilirske Bistrice, ili kako se onda zvala Trnovo – Bistrica, do Divače, a iz nje dalje sredinom poluotoka do Pule. Alternativni pravac, kojim smo godinama poslije II. svjetskog rata putovali u Istru, bio je preko Zidanog mosta i Ljubljane.

Zbog masiva Učke i Ćićarije koje su bile baš kao što su i danas, prirodne barijere što fizički odvajaju i Istru kao pokrajinu i kao poluotok, od njezinog prirodnog zaleđa i nacionalnog korpusa važan je bio upravo željeznički promet. Ta je njezina izoliranost donekle ispravljena probijanjem tunela Učka, početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća.

Putujući vlakom Društva Južnih željeznica, Kiš je silazio na usputnim stanicama; Matuljima, Trnovoj – Bistrici, Divači, Rakitoviću, Buzetu, Roču, Pazinu i, posljednjoj, Puli. Obišao bi okolna mjesta što pješice kao po Ćićariji, što poštanskom karucom kao zadnjeg dana iz Medulina za Pulu, ili automobilom putujući onomad do Pićna i rijeke Raše gdje …*stražu straže dusi slavnog Kraljevstva Hrvatskog,* a ponekad bogami i stopirajući zaprežna kola domaćih. Obišao bi

sijela Hrvata i Slovenaca; Narodne domove, hrvatske škole i crkve i gostionice. Prespavao kod kolega mu učitelja, župnom dvoru i u pokojem konačištu.

Ne volim - kaže Kiš - *ići putevima kojima svatko i svašta hodi: i čovjek i stado i zmija i crv i mrav, već ja tražim putove i staze i diskretne stazice, kojima samo domaći, i to sasvim domaći ljudi hodaju.* Od nedavno, takvih putova u Istri više nema, ili ih barem ja nisam pronašao.

Svu ljepotu Istre i Kišovu ljubav prema Istri i hrvatskom narodu u njoj, čitatelj će lako dokučiti čitajući putopis, no da bi ga u potpunosti razumio, treba ga gledati i u povijesnom kontekstu Istre, iako se Kiš u putopisu na njega ne referira.

Nakon 6 stoljeća vladavine Mlečana i podijeljenosti na njihovu i austrijsku vlast, Istra je za vrijeme Kišova landranja Istrom bila već više od sto godina cjelovita i u političkom, upravnom i u zemljopisnom smislu. Stoga su joj se jedna i druga granica, za razliku od danas, poklapale. Prostirala se je od uvale Preluka nadomak Rijeke na istoku do Debelog rtiča – ispred grada Mugge na zapadu, i na otoke Cres, Lošinj i Unije. Tako su Hrvati iz Istre, Hrvatske, Dalmacije, Slavonije i nesretne enklave Rijeka, živjeli unutar jedne države – Austrougarske. Hegemonizam mrske im carevine i kraljevine i otvoreni iredentizam istarskih Talijana, naročito on, svrstavali su Hrvate i ostale slavenske narode koje su istarski Talijani s prijezirom nazivali *ćići,* u građane drugog reda. To je naravno dovelo do međunacionalne netrpeljivosti, ali i buđenja nacionalne svijesti – pa je hrvatski preporod usprkos preprekama - Učke na istoku i Ćićarije na sjeveru, zbog kojih je između ostalog Istra oduvijek u svemu bila okrenuta prema zapadu, tj. prema današnjoj Italiji, stigao i u Istru.

Danas se toponim Istra odnosi i na najveći poluotok na istočnoj strani Jadrana i na teritorij Hrvatske na njemu. No hrvatski dio Istre podijeljen je na dvije županije pa, iako povijesno i zemljopisno Liburnija pripada Istri, u vrijeme kada sam ja putovao Kišovim putima nakon izlaska iz tunela Učka u smjeru unutrašnje Istre, kočio se je ogromni panel s porukom: Dobro došli u Istru.

Matulji i Kastav bili su prva istarska mjesta koja je Kiš obišao. Nakon Matulja s Kvarnerske strane Ćićarije, vlak napušta Istru i zalazi na Kras, da bi se Ćićariji ponovno vratio u Rakitovićima iz kojih je Kiš krenuo na skitnje po Ćićariji – planinskoj visoravni što se proteže duž Istre u pravcu istok - zapad. Na tom prvom putovanju u srpnju 1912. obišao je onih nekoliko sela na Ćićariji, popeo se na Žbevnicu, jedan od njezinih vrhova, Buzet i Buzeštinu pod njom, opisavši svoje landranje u šest poglavlja: NA KASTVU, DO ĆIĆARIJE, PO ĆIĆARIJI, BUZEŠTINA, NATRAG PREMA ĆIĆARIJI i PREMA LANIŠĆU.

Lijepa i ubava Ćićarije očarala je i Kiša i mene, baš kao i mnoge druge koji su ju pohodili ili ju pohode. Nadahnut njezinom djevičanskom ljepotom, napisao je možda najljepše lirske opise u putopisu, pišući o doživljaju smiraja dana i pogle-

du na jednu od njezinih bezbroj dolina u poglavlju PREMA LANIŠĆU. Koje je Barac podvukao u svom eseju o Kišu *Veličina malenih* (1947.).

Ćićarija je beskrajno sivo kamenito more, zapisao je Kiš, a ja bih rekao i da je bregovita – poput našeg Zagorja. Možda je upravo stoga Kiš zapisao: *Ćićarija je strahovito lijepa i uznemiruje me u duši*.

Hodeći Buzeštinom na granici s tadašnjom Kranjskom, obilazio je hrvatska i slovenska sela. U Buzetu – mletačkom Piguentu, malom, starom, kamenom gradiću na uzvisini, kakvih je svuda po Istri sa zvonikom odmaknutom od crkve, *kao da je s njom posvađan*, gdje su daleko prije Mlečana živjeli, Histri - što su ih istrijebile Rimske legije, utaborio se, a gdje drugdje nego u Narodnom domu na Narodnoj poljani.

Svoje drugo putovanje Istrom 1914., i opet u srpnju, opisao je u drugom dijelu putopisa kroz deset poglavlja pod nazivima: DVIJE GODINE IZA TOGA, u kojem se još jednom vraća Ćićariji. SRCE ISTRE I PONEŠTO OKO SRCA. Kao učitelj učio sam svoje đake - *srce hrvatstva u Istri je Pazin*.

LINDAR. U Lindaru na stijeni ponad Pazina s pogledom na Borutsku dolinu generalu Lazariću, koji je u 18. stoljeću iz Istre preko Lindara i Berma istjerao

Lindar; foto: Marijan Szabo, 1951.

četom slabo naoružanog istarskog puka Francuze, nikada nije podignut spomenik, za čiju je izgradnju Kiš vidio već pripremljeni materijal. BERAM. Pod njegovim je zidinama, kaže legenda, Lazarić uz pomoć beramskih žena natjerao Francuze u bijeg. PREMA ĆEPIĆKOM JEZERU, do kojeg je Kiš stigao putujući preko starog utvrđenog Gračišća i biskupskog Pićna.

U Puli *Sve vrvi od puste vojske kopnene i pomorske,* piše Kiš. U poglavljima; PULA I PULJŠTINA, UMORNO SELO, ALTURA, U NAJVEĆE SELO i ZADNJI DAN u potrazi je za hrvatstvom na hrvatskoj zemlji. Na četrdesetak stranica puno je gorčine... I danas kao i u Kiševo doba može se reći PUNA JE PULA, da parafraziram naslov knjige o Puli Mate Balote, doduše ne mladih mornarića i vojske, već onih koji ju posjećuju. Narodni dom u Puli u koji je Kiš svakodnevno navraćao, Talijani su zapalili nakon što su 919. ušli u Pulu.

Umorno selo je Peroj – selo umorno od izrabljivanja talijanskih veleposjednika. Perojci čiji su preci naselili Peroj za vlasti Mletaka, bježeći pred Turcima nakon što je kuga u 16. stoljeću poharala čitavu Istru, još čuvaju običaje svojih crnogorskih predaka.

Ponad Alture, a danas Valture stolovao je u Nezakciju Epulon, posljednji histarski kralj čija je junačka smrt na zidinama Nezakcija u borbi s Rimljanima nalik onoj Zrinskoga.

Medulin, najveće selo u Istri, bio je posljednje Kišovo odredište, a Premanturu je gledao preko puta, točajući predzadnji dan svog landranja noge u medulinskom zaljevu. *A dalje niže je selo Premontura, najjužnije istarsko selo i čisto hrvatsko selo. Sve su ovo Hrvati – sve. Napori su Talijanaca uzaludni i smiješni, da nam uzmu što je naše.* Lirski i pomalo proročanski opisuje posljednje dane svog landranja. U Medulinu, zadnjeg dana landranja, probudio ga je drevni hrvatski napjev *i sitno sićano zvonce… To pop Luka čita misu s narodom svojim, a zvonce ga ispomagalo.* Pitam se je li to pjevao i zbor medulinskih Sokolara uvježbavajući svoj nastup za fieru sv. Jakova, možda koračnicu *Istro mila* za koju je riječi napisao Medulinčan Ivan Cukon 1911. a uglazbio ih Matko Brajša rođen u Pićnu, znani kao domoljub poput biskupa Juraja Dobrile.

Drugog dan fiere, dok je Kiš putovao prema Zagrebu, žandari su uhitili don Luku Kirca - rodoljuba i narodnog poslanika u Istarskom saboru, kod kojega je u Medulinu u župnom dvoru Kiš noćio - i još četvoricu kao državne neprijatelje. 6. kolovoza niti dva tjedna nakon što je Kiš napustio Istru, NAŠA SLOGA, novine koje su izdavali istarski rodoljubi u Puli, objavila je pod naslovom *Rat sa Srbijom*, proglas kojim Njegovo Carsko i Kraljevsko Veličanstvo objavljuje rat Srbiji kojim počinje Veliki rat. U njemu je istarski narod, iako u Istri nije bilo izravnih ratnih operacija, ponovno doživio teški i veliki egzodus. No teška vremena za Istru tek će nastupiti talijanskom okupacijom 1918.

Franjo Horvat Kiš, Lobor, 1876. – Zagreb, 1924.

Obilježavamo i 95. godišnjicu Kišove smrti pa je red da kažem i nekoliko možda manje znanih riječi o njemu. U kratkom životopisu NEŠTO O SEBI između ostalog je napisao: *God. 1895.upisao se u Učiteljsku školu u Zagrebu. Vidjevši sada Starčevićev dom, doznade da ima Starčevića i Strossmayera. Prije toga znao je samo da ima Khuena i da se ne smije reći: Živjela Hrvatska, a u školi da se Srbi i Hrvati prijeko gledaju. Znameniti događaj za kraljeva boravka u Zagrebu dotakli su se i njega – ljutim ratom žandarskog bodeža. "Svitaše" ali još bi tama u "lugu".* Umro je u Zagrebu 2. lipnja 1924. i sahranjen na Mirogoju u grobu mog djeda. Na nadgrobnom mu spomeniku piše da je bio tajnik Medicinskog fakulteta i književnik.

Prethodno priopćenje
UDK 811.163.42'282(439) Pomurje: 800.311
Primljeno 2019-10-20
Prihvaćeno za tisak 2019-11-28

HRVATSKA MIKROTOPONIMIJA U MAĐARSKOJ – U POMURJU, PODRAVINI I U GRADIŠĆANSKIH KAJKAVACA

Mijo Lončarić, Zagreb
Ernest Barić (Barics Ernö), Pečuh
Karlo Gadányi (Gadányi Károly), Savaria/Sombatel

Sažetak

Ovo je prethodno priopćenje o temi, koja je vrlo opsežna i slojevita, o kojoj će trebati izraditi više radova, a najbolje bi bilo izraditi barem 1-2 disertacije. To je hrvatska mikrotoponimija u Mađarskoj, i to u Pomurju (Županija Zala), u Podravini (Županija Šomođ – Somogy), te mikrotoponimija gradišćanskih kajkavaca, na Nežiderskom/ Niuzaljskom jezeru (Neusiedler See, Fertő tó) na sjeverozapadu Mađarske (Đursko-mošonsko-šopronska županija – Győr-Moson-Sopron megye).

U Pomurju je desetak sela, od kojih neka imaju većinom hrvatska imena, gdje hrvatski govori pripadaju međimurskom dijalektu, i to donjem (istočnom) poddijalektu.

Uz austrijski granicu dva su kajkavska sela (Homok / Umok i Vedešin / Hedešin), koja pripadaju gradišćanskohrvatskom krugu. Bez obzira na porijeklo, već je Ivšić pokazao da je velika sličnost tih govora s međimurskima. To je hrvatska kajkavska mikrotoponimija u Mađarskoj, koje ima nešto i u Podravini, gdje je većinom štokavska. Kad se obrađuje mikrotoponimija pojedinih sela u Podravlju, treba obraditi svu, bez obzira je li kajkavska ili štokavska.[1]

Ključne riječi: hrvatski jezik; mađarski jezik; kajkavsko narječje, međimurski dijalekt; mikrotoponimija; Mađarska, Pomurje, Podravina, gradišćanski kajkavci

[1] Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom [8706].

Tekst je pripremljen uz pomoć sustava za korištenje znakova ZRCola (http://zrcola.zrc-sazu.si) koji je u Znanstvsenoistraživačkom centru SAZU u Ljubljani (http://www.zrc-sazu.si) razvio Petar Weiss.

Jezik Hrvata u Mađarskoj relativno je dobro istražen, tako i ojkonimi; manje je istražena mikrotoponimija. Stoga je tema hrvatske mikrotoponimije u Mađarskoj - i to u Pomurju (Županija Zala), u Podravini (Županija Šomođ – Somogy), te mikrotoponimija gradišćanskih kajkavaca, na Nežiderskom / Niuzaljskom jezeru (Neusiedler See, Fertő tó) na sjeverozapadu Mađarske (Đursko-mošonsko-šopronska županija – Győr-Moson-Sopron megye) - vrlo opsežna i slojevita, koja zavređuje barem 1-2 disertacije.

Za *Hrvatski jezični atlas* predviđeno je uključiti 20 punktova, od čega je 18 već istraženo.[2]

Ernest Barić u radu *Govor podravskih Hrvata* (1990.) obuhvatio je i mikrotoponime tamošnjih hrvatskih sela (prvi rad o tome). Žuža Meršić objavila je 1996. rad *Mikrotoponimija gradišćanskohrvatskog naselja Židana.* Živko Mandić objavio je u časopisu *Onomastica folia croatica* opsežnije radove: 2001. *Bunjevačka mikrotoponimija u Madžarskoj* te 2004. *Hrvatska imena naseljenih mjesta u Madžarskoj*. Važan je u tom istraživanju i rad Anđele *Frančić* i Orsolye *Žagar* Szentesi: *Međimurska ojkonimija na mađarski način* (2008.).

U pristupu temi valja ukazati na dvije važne činjenice.

1. Prva se odnosi na toponimiju. Kada su u pitanju ojkonimi, nije teško uočiti kako, osim rijetkih slučajeva, primjerice *Novo Selo – Tótújfalu, Pustara – Semjénháza,* nema bitne razlike u hrvatskom i mađarskom nazivu naselja, ne računajući, dakako, hrvatske jezične značajke fonološke i distribucijske te semantičke prilagodbe tipa: *Kukinj – Kökény, Vršenda – Versend, Brlobaš – Szentborbás, Nijemet – Németi, Lukovišće – Lakócsa, Katolj – Kátoly, Semelj – Szemely, Lotar – Lothárd, Udvar – Pécsudvard, Semartin – Alsószentmárton, Martinci – Felsőszentmárton, Križevce – Drávakeresztúr, Kerestur – Murakeresztúr* itd. Na temelju povijesnih podataka valja reći da su Hrvati nastanivši se, u Turcima opustošene i stanovništvom prorijeđene, mađarske krajeve preuzeli zatečene

[2] Naknadno je predloženo da se uz dva punkta koji su punktovi *Općeslavenskoga lingvističkoga atlasa* (Homok, Dušnok) uključe i susjedni govori (Vedešin, Baća), jer su znatno različiti. Punktovi Hrvatskog jezičnoga atlasa u Mađarskoj (neistraženi su **istaknuti):** 386. Bizonja (Bezenye /ča/ (M. Lončarić); 387**.** Homok / Umok (Fertőhomok) /kaj/ (M. Lončarić); **387a. Vedešin**; 388. Koljnof (Kophaza) /ča (A. Šojat); 389. Židan, Hrvatski (Horvatzsidan) /ča (S. Marčec, M. Lončarić); **390. Narda** /ča/ (Nikola Benčić); 390a. Čatar, Gornji (Csetar ..) /ča/; 391. Serdahel (Tothszerdahely) /kaj/ (M. Lončarić); 392. Sentpal (Somogyzentpál) > Balaton (M. Lončarić); 393. Lukovišće (Lakocsa) /kaj/ (A. Šojat); 394. **Martinci** (Felsőszentmarton) /što/ (E. Barić); 395. Kukinj (Kökény) (E. Barić, M. Lončarić); 396**. Semelj** (Szemely) umjesto Poganj (Pogany; OLA); 397. Katolj (Kátoly) (E. Barić, S. Popovič); 398. Hajmaš (Nagyhajmas) /ča/ (M. Lončarić); 399. Sveti Andrija (Szentendre) /što/ (M. Lončarić); 400. Tukulja (Tököl) /što – budimpešt. područje/ M. Lončarić; 401. Dušnok (Dusnok) /što/ (E. Bogadi, M. Lončarić); **401a. Baćin** (Bátya) / starošto. /; 402. Santovo (Hercegszanto) /što/ (M. Lončarić); **402a. Kaćmar** (Katymár) – /Bunjevci/

mađarske nazive naselja jezično prilagođene na ilustriranim primjerima predočeni način.

2. Druga se činjenica odnosi na mikrotoponime. Tu je situacija upravo obrnuta. Oni, za razliku od toponima, imaju izričito hrvatske jezične osobine, pošto je uz manji (po broju) dio mađarskih mikrotoponima izgrađen kompletan hrvatski sustav, čiji se razvoj može kontinuirano pratiti u arhivskoj građi pohranjenoj u biskupskim i županijskim arhivima, specijalno načinjenim zemljovidima, zemljišnim knjigama, katastrima i drugim dokumentima nastalim od 1775. zaključno do naših dana. Pri tome je tijekom vremena došlo do mnogih promjena, pa i politički motiviranoga manipuliranja i iskrivljavanja hrvatskih mikrotoponima. Taj je proces započeo već potkraj 19. stoljeća i intenzivno se nastavio 1960-ih godina u vrijeme prisilne kolektivizacije u Mađarskoj. Zapravo je riječ o zamjeni hrvatskoga nazivlja odgovarajućim mađarskim, najčešće doslovnim prevođenjem, u slučaju nepoznavanja podrijetla naziva pak izmišljanjem ili deformiranjem izvornih naziva.

Svojevrsnu prekretnicu u vezi s uporabom i upisom u službene dokumente mikrotoponima na jezicima manjina, dakako i Hrvata u Mađarskoj, predstavlja *Pravilnik s naputcima o katastrima* iz 1904., koji jednosmisleno propisuju i naređuju da se nemađarski mikrotoponimi obavezno prevedu na mađarski (službeni jezik) i kao takvi uvedu u službene dokumente. Gdje supostoje i manjinski i mađarski nazivi u katastarske izmjere i popise smiju se unijeti isključivo mađarski ekvivalenti. Jedino na oglasnim pločama u slučaju prodaje i kupovine zemlje u zagradi mogu stajati uz mađarsku i manjinska inačica naziva dijela polja u kojem se nalazi data vlasnička čestica. Učinkovitost provedbe spomenutog pravilnika može se provjeriti na katastarskim kartama nastalim od 1904. do 1945. godine.

Iako je u Mađarskoj mikrotoponimija popisana 60-ih godina 20. stoljeća u cijeloj zemlji, među njima i hrvatska, hrvatski mikrotoponimi drugih hrvatskih područja i mjesta u Mađarskoj nisu obrađeni.

Želimo u prethodnom priopćenju prikazati mogućnosti obrade hrvatske mikrotoponimijie u navedenim područjima, Pomurju (Zala), gdje hrvatski govori pripadaju međimurskom dijalektu, zatim u Podravini, te mikrotoponimiju gradišćanskih kajkavaca, na Niuzaljskom (Nežiderskom) jezeru na sjeverozapadu Mađarske.

U Pomurju je desetak sela, od kojih neka imaju većinom hrvatska imena. Uz austrijsku granicu dva su kajkavska sela (Homok / Umok te Vedešin / Hedešin). Dakle, to je hrvatska kajkavska mikrotoponimija u Mađarskoj, koje ima nešto i u Podravini.

Izvori

Mađarska država dala je po županijama popisati načelno svu mikrotoponimiju. Građa je objavljena u posebnim izdanjima, po županijama, izdanja nekih županija digitalizirana su i dostupna na internetu.[3]

Prema opisu projekta u Županiji Zala, u knjizi, iznosimo ukratko glavne točke projekta, istraživanja.[4]

Pod vodstvom J. Vegh i F. Drdog prikupljena je građa i od drugih dobrovoljnih skupljača u Županiji Zala. Iz 60-ih godina 19. st. u zbirci rukopisa državne bibloteke (*Orszagos Szechenyi Konyvtar*) postoji građa (63 fascikla) s imenima mjesta, ali i važnijih rudina, skupljeno na državni poziv po mjesnim općinama. Postupak je bio različit, iz nekih općina sva mikrotoponimija. Do sustavnoga istraživanja došlo je stoljeće kasnije. Županije su prišle tome poslu, a prva Zala, 1962. i 1963. godine. Skupljači su bili učitelji i drugi dobrovoljci (činovnici, agronomi, svećenici …). Županija je tiskala upitnik izrađen u Jezikoslovnom institutu Akademije. Kako su istraživali nestručnjaci, to je omogućilo provjeru. Upitnik sadrži upute za istraživanje, koje donosimo u slobodnom prijevodu.

Građa se skuplja zbog znanstvenoistraživačkih razloga. . Istraživanje treba obuhvatiti kompletna živa imena unutar i izvan općine, sinonime, fonetske (točnije, fonološke varijante). Imena trebaju biti zapisana točno prema dijalektnom izgovoru, zajedno sa službenim likom u katastru. Istraživač treba obići općinu i zapisati imena: ulica, trgova, prolaza, dijelove sela, potoke, mostove, bunare, poznatije kuće, pastirske kolibe, imena po vlasniku, grabe, križanja, vrtove, groblja … dijelove polja, vinograde, brežuljke, putove, staze, potoke, izvore, močvare. U šumi prosjeke, šikare, jezera, livade, oranice, voćnjake.

Nacrtati skicu plana / karte. Što izvorni govornici znaju o imenu.

U cijeloj Županiji zapisano je oko 30.000 imena. Naravno, nas zanimaju uglavnom hrvatska imena i hrvatskoga porijekla.

Na početku je dijalektno ime općine, s kosim padežima na pitanje: gdje, otkud, kamo. Slijede podaci o veličini općine, broju stanovnika, a onda imena s unutrašnjim i vanjskim područjem općine. Na kraju su imena skupljača i informatora (i dob).

Prema broju, oznaci na karti donosi se dijalektno ime zemljopisne točke i onda službeno ime (do 100 godina unatrag). S kraticom donosi se fizičko-

[3] Nažalost, koliko je poznato, to u Hrvatskoj nije učinjeno; predstojnik Zavoda za hrvatski jezik M. Lončarić poticao je da se od države zatraži da se svi postojeći podaci po katastrima digitaliziraju i dostave Zavodu, odnosno Akademiji.

[4] Knjiga *Zala megye földrajzi nevei* (*Die geographischen Namen des Komitats Zala*).

zemljopisna karakteristika geografske točke, objekta. Na kraju se iznosi primjedba informatora o imenu, čak etimologija.

Karta međimurskoga dijalekta – kajkavski govori u Mađarskoj

U koordiniranom projektu, od države financiranom, istražena je arhivska, pisana, i prikupljena "živa" toponimijska i mikrotoponimijska građa u Mađarskoj, od 70-ih godina prošloga stoljeća, kroz više desetljeća. Uz velik broj istaknutih mađarskih stručnjaka uključeni su i eksperti pripadnika manjina; tako je dobiven pravi rudnik blaga dostupan i za hrvatska jezikoslovna i druga istraživanja.

Za ilustraciju donosimo početak popisa dviju općina, Serdahela i Kerestura:

204. TÓTSZERDAHELY

Tótszërdahej : Szërdahel, Szërdahejre : V Szërdahel, Szërdahejről : Szërdahela, Szërdahelën : Szërdahejën : V Szërdahelo. — T: 2135, L: 1668.

1. *Górni pilëk* (horv) : *Fölső-kërëszt* Ke 2. *Gyoppa* (horv) : *Uj ucca : Dózsa ucca [Dózsa György utca]* U. Zsombékos talaja miatt hívják így. 3. *Mëlinszki jarëk* (horv) *[Timár árok]* Á 4. *Szomártonszki pot* (horv) : *Szemmártoni ut : Lordrotumere ucca [Béke utca]* U. Egykori nevét az angol újságíróról kapta. 5. *Szinokósa* (horv) : *Kósa* (horv) *[Paprét]* S, r 6. *Dolni Járëk* (horv) : *Járëk* (horv) : *Asó-patak [Vízárok]* P 7. *András vulica* (horv) : *[Petőfi Sándor utca]* U. Két András keresztnevű ember lakott ott. 8. *Klanyëc* (horv) : *Dolnë polë* (horv) : *Alsómezeji ut* U, Vízmosás 9. *Górna vulica* (horv) : *Górni kráj* (horv) : *Főső ucca [Kossuth Lajos utca]* U 10. *Marovszki kastél* (horv) 11. *Mustra* (horv) *[Gyakorló tér]* Té 12. *Razsnov pilëk* (horv) Ke. Razsnov nevű gazda lakik mellette. 13. *Razsnov moszt* (horv) *[Petőfi utcai híd]* Híd. Razsnov nevű család lakik mellette. 14. *Szëdnak* (horv) *Asó ucca [Petőfi Sándor u]* U. A Petőfi Sándor utca egy szakasza. 15. *Poduk rozsëc* (horv) *[Zrínyi Miklós utca]* U 16. *Skóla* (horv) : *Cirkva* (horv) Régen iskola volt, most meg kápolna. 17. *Zsgányarov plác* (horv) *[Béke park]* Té. A mellette lakó családról nevezték el. 18. *Glibóka jáma* (horv) : *Klanyev* (horv) Á. Az építkezésekhez szükséges földet hosszú idő óta innét hordta a nép. Így mély árok keletkezett. 19. *Timárov járek* (horv) *[Timár patak]* P 20. *Sztiszka* (horv) : *Timár malom.* Egykori tulajdonosáról kapta a nevét. 21. *Zajdna hizsa* (horv). A falu utolsó háza volt valamikor. 22. *Kápéla* (horv) : *Kápóna.* Harangláb. 23. *Gróbinszka vulica* (horv) : *Kocsma köz : Pozsgaji köz : Temető köz.* Kö. Pozsgai nevű kereskedőnek volt itt valamikor üzlete. 24. *Timarova vulica* (horv) *[Timár-köz]* Kö. Timár nevű ember lakott ott. 25. *Szakërsev kót* (horv) *[Kossuth Lajos utca]* U. Szekeres ragadványnevű férfi háza volt az utolsó az utcában. 26. *Dolni kráj* (horv) : *Asó ucca [Petőfi Sándor utca]* U 27. *Tiszov moszt* (horv) *[Tanácsi híd]* Híd. A mellette lakó Tiszai nevű emberről nevezték el. 28. *Dolni kráj* (horv) *[Ady Endre út]* U 29. *Bogicof pilëk* (horv) : *Milucëf pilëk* (horv) *[Ady utcai kereszt]* Ke. Ezeknek a háza előtt áll. A mellette lakó gazdáról nevezték el. 30. *Berëcsni kráj* (horv) *[Ady Endre utca]* U. Az utcának a berek felőli vége. 31. *Kollár köz* [~] Kö

32. *Korong* (horv) *[Korongi mező]* S, sz 33. *Pod korongom* (horv) *[Alsókorongi dűlő]* S, sz 34. *Górnëmpoli jarëk* (horv) *[Fölső-mezői patak]* P 35. *Gyopa* (horv) [~] S, sz. Hófúvásos, vizes talajú föld. 36. *Gornë poljë* (horv) *[Fölső-mező]* S, sz. Nevét fekvéséről kapta. 37. *Gërmácsa* (horv) *[Fölső-mező]* S, sz. Valaha bokros terület volt. 38. *Popovásztéza* (horv) Ú. Ezen jártak Szentmártonba templomba. 39. *Podólo* Ú. Jelentése: Alsó út. 40. *Berëk [Berek dűlő]* S, sz, r 41. *Hamóka* (horv) S, sz. Homokos terület. 42. *Prëmëlino* (horv) S, sz. Régi malom mellett van. 43. *Prëpopoviszinokósi* (horv) *[Szentmihályi dűlő]* Ds, sz, r. A Paprét mellett van. 44. *Podkorongom moszt* (horv) *[Korongi híd]* Híd. 45. *Babinvërt* (horv) D, ke, sz. Valamikor a bábák kapták meg ezt a területet szolgálataikért. 46. *Dolnë-polë* (horv) *[Alsó-mező]* S, sz. A legmélyebb fekvésű mező a határban. 47. *Podrakitjëm* (horv) *[Alsó-mező]* D, S, sz 48. *Kámánhëgyi patak [Borsfai patak]* P 49. *Kërcsëvina* (horv) : *Krëcsëvina* (horv) *[Irtás]* S, sz. Régen erdő volt e helyen. 50. *Koronszki járëk* (horv) *[Korongi-patak]* P 51. *Vëlki moszt* (horv) : *Birkitó [Nagyhíd]* Híd 52. *Birkitóji-hid [Birkitói]* Híd 53. *Dólni-polszki moszt (horv) [Alsómezei híd]* Híd 54. *Birkitó* (horv) : *Birkatov* (horv) : *Birkató [Bürkitó]* S, vízmosás, sz, r. Az uradalom idejében a birkák az itt levő kis tavakból ittak. 55. *Pod Birkëtovom* (horv) *[Alsóbirkitó]* S, sz 56. *Sári-dűlő* [~] S, sz. Fedák Sári birtoka volt ez. 57. *Podroskovije* (horv) S, sz 58. *Barnica* (horv) *[Sári dűlő]* S, sz, r 59. *Mërtvica* (horv) *[Holt Mura]* mocsár, nádas. A Mura szabályozásakor lett holt vízzé. 60. *Blackim moszt* (horv) *[Blackai híd]* Híd 61. *Pasnik* (horv) S, l 62. *Ledinszki Zdenec* (horv) : *Legelőji-kut* K 63. *Ruskovijë* (horv) S, Ds, sz, r 64. *Podminarcë* (horv) S, sz. Jelentése: Molnári alatti földek. 65. *Prëszvëtëmkrizso* (horv) *[Szentkeresztnél]* S, sz, r 66. *Muraji-fődek [Murai Földek]* S, sz 67. *Béli moszt* (horv) : *Fehér-hid* Híd 68. *Kortiscsë moszt* (horv) *Híd* 69. *Ledina* (horv) *[Le-*

495

Popis (mikro)toponimijske građe općine Serdahel

257. MURAKERESZTÚR

Kërësztur, Kërëszturon, Kërëszturból, Kërëszturba : Kërëszturra. Korábban *Keresztúr, Murakeresztúr* és *Kollátszeg,* később *Murakeresztúr* (Hn. 1926.). — Horvátul: *Keresztur, V Keresztur*é, *Sz Keresztura, V Keresztur.* — T: 2312, L: 2379.

1. *Álomás tér : Stacéjonszka vulica* (horv) *[Állomás tér]* Té 2. *Ujtelep : Petőfi Sándor ucca [Petőfi Sándor utca]* U 3. *Iskola kert : Fajiskola* ke. Valamikor itt faiskola volt. 4. *Alkotmány : Alkotmány ucca [Alkotmány utca]* U 5. *Temető [Temető utca]* U 6. *Öreg-iskola : Sztara skola* (horv) Iskola 7. *Kot* (horv) *[Kossuth Lajos utca]* U 8. *Honvéd ucca [Honvéd utca]* U 9. *József Atilla ucca : Sztaro szelo* (horv) *[József Attila utca]* U 10. *Kosut ucca [Kossuth Lajos utca]* U 11. *Pré ploto* (horv) *[Kossuth Lajos utca]* Fr. Ezelőtt 30 évvel itt még nem voltak házak, a szántót a legelőtől fűzfa fonású kerítéssel választották el, hogy az állatok ne tudjanak bemenni a szántóföldre. 12.*Cindër jarek* (horv) Á 13. *Csárdásova mláka* (horv) T 14. *Lőrinc ucca [Lőrinc utca]* U. Lőrinc nevűről. 15. *Sziget ucca [Sziget utca]* U 16. *Berëcsec* Utcarész 17. *Pré kapélé* (horv) Fr 18. *Dëák Ferenc ucca : Szantrosacska vulica* (horv) *[Deák Ferenc utca]* U 19. *Vulicska* (horv) *[Lőrinc utca]* U 20. *Adi ucca : Adi vulica* (horv) *[Ady Endre utca]* U 21. *Kuténova mláka* (horv) Té 22. *Zrinyi Miklós ucca : Dolnya vulica* (horv) *: Dobravszka vulica* (horv) *: Dobrovolszka vulica* (horv) *[Zrínyi Miklós utca]* U. Ez az út vezetett ahhoz a révhez, amelyen át a jugoszláviai Domború községbe lehetett jutni. 23. *Táncsics Miháj ucca [Táncsics Mihály utca]* U 24. *Magyar ucca : Kurjané* (horv) *[Magyar utca]* U. Kurjan ragadványnevűről. 25. *Kutina-iskola : Kuténova skola* Iskola

26. *Fajfácsa* (horv) Vö, r 27. *Bikacsov zdenec* (horv) K. Bikacsov nevűről. 28. *Kerék-tábla : Hléb* (horv) *: Hlëb* (horv) Ds, sz. Házikenyérhez hasonlít. 29. *Pot cerësom* (horv) D, sz 30. *Bóni-hëgy : Bónija* (horv) *[Bóni hegy]* D, sző 31. *Fëlső-mező : Gornye pole* (horv) *: Kralícséno pole* (horv) *[Új hegy]* Ds, S, sz. Ez a terület Zrínyi Ilonáé volt, és egy fehér lóért adta el a falunak. 32. *Poszërdnyé pot* (horv) Ú 33. *Papi-birtok : Popovszke zemle* (horv) *[Felső mező]* S, D, sz. Egyházi birtok volt. 34. *Sztara suma* (horv) S, e 35. *Ober sume* (horv) Domboldal, sz 36. *Mladi vagas* (horv) S, e 37. *Lësës* Ú 38. *Apáccsági-erdő : Habasova suma [Apátsági erdő]* S, e. Egyházi (apátsági) birtok volt. 39. *Gyërtyános : Grabérije* (horv) S, e 40. *Istvám-major : Puszta* (horv) S, M 41. *[Belső mező]* S, sz 42. *Kántor-földek : Skolnyékove zemle* (horv) S, sz. Egyházi javadalmi föld volt. 43. *Mala rámpa* (horv) Sorompó 44. *Pré cégane* (horv) S, Lh, sz. Itt laknak a cigányok. 45. *Szpasnyik* (horv) *: Szpasnyék* (horv) S, sz. Valamikor itt legelő volt. 46. *Za strékom* (horv) S, sz. A vasúttól északra terül el. 47. *Káplán--föld : Kepelanove zemle* (horv) S, sz. Egyházi javadalmi föld volt. 48. *Linyák : Nagy-Linyák : Lënyak* (horv) *[Linyák]* S, sz, r 49. *Bërdanica* S, sz 50. *Berëk* S, r, sz 51. *Dëlta* Vasúti rakodóhely. A vasút által bezárt háromszög neve. 52. *Párag* (horv) S, sz 53. *Prët hizsamé* (horv) S, l 54. *Apáccsági-kert : Habasov vot* Domboldal, ke, ligetes 55. *Temető : Gróbéje* 56. *Kis--Linyák : Malé Lënyak* (horv) *[Kis Linyák]* S, sz, r 57. *Fertal* (horv) S, sz. Kis darab földek voltak ezek. 58. *Cimënthid* Híd 59. *Hërmanov krizs* (horv) Ke. Hermán nevű háza előtt áll. 60. *Naty-Përës : Velké Péres* (horv). A Principális-csatornának fürdésre alkalmas helye. 61. *Vulicska* (horv) Ú 62. *Kokolov moszt* (horv) Híd. Az itt lakó Kokol család nevéről. 63. *Vogel* S, l 64. *Habasov Lënyak* (horv) S, sz, r 65. *Mërtvica : Mertvica* (horv) Mocsár 66. *Pré hraszto* (horv) S, sz. Valamikor itt tölgyes volt. 67. *Körcse [Nagy rét]* S, sz 68. *Séroka mākā* (horv) *: Velka mlaka* (horv) Mf, l 69. *Csiga : Lezsiscse* (horv) *: Csiga* (horv) K és környéke S, l 70. *Zátony : Zaton* (horv) S, sz 71. *Legelő : Lëdina : Ledéna* (horv) S, Árteres, l 72. *Sztara Kanizsnica* (horv). A Principális-csatorna régi medre. Itt folyt a Kanizsa-patak. 73. *Kokolova jama* (horv) S, r 74. *Porog'gyurova jama* (horv) S, r, füzes. Egykori tulajdonosának a nevéről. 75. *Szuha brv* Híd 76. *Kis-Përës : Mala Péres* (horv). A Principális-csatorna fürdésre alkalmas helye. 77. *Kis-réti [Kis rét]* S, sz 78. *Naszép* (horv) *: Naszip* (horv) Töltés 79. *Kotlënka* (horv). A Principális-csatorna mosásra alkalmas helye. 80. *Bëlasëcsova rampa* (horv) Vasúti átjáró. Belasics nevűnek volt itt földje. 81. *Principális* Cs 82. *Mura* Folyó 83.

39* 611

Popis (mikro)toponimijske građe općine Kerestur

Obrada

Donosi se originalni tiskani popis za općine s hrvatskim imenima. U nekima od njih više i nema Hrvata. Navode se zatim izdvojena hrvatska imena po općinama, i to: a) po mađarskoj grafiji iz *Popisa,* ab. transkripcija mađarske grafije hrvatskom dijalektnom transkripcijom; b. zapisano ime u dijalektnoj transkripciji pri istraživanju na terenu.

Veći dio područja istražio je na terenu M. Lončarić sam, a Kerestur i susjedne općine istražio je zajedno s K. Gadányijem.

Primjer obrade: popis mikrotoponimije /geotočaka - Serdahel

		SERDAHEL (ukupno 190 geotočaka, objekata)	
	1964		*Korongi híd*
horv.	1964	*Babinvërt*	
horv.	1964	*Dolnë-polë*	
	1964	*Alsó-mező*	
horv.	1964	*Podrakitjëm*	
	1964	*Alsó-mező*	
	1964	*Kámánhëgyi patak*	
	1964	*Borsfai patak*	
horv.	1964	*Kërcsëvina*	
horv.	1964	*Krëcsëvina*	
	1964	*Irtás*	
horv.	1964	*Koronszki járëk*	
	1964	*Korongi-patak*	
horv.	1964	*Vëlki moszt*	
	1964	*Birkitó*	
	1964	*Nagyhíd*	
	1964	*Birkitóji-hid*	
	1964	*Birkitói*	
horv.	1964	*Dólni-polszki moszt*	
	1964	*Alsómezei híd*	

	1964	*Bikritó*	
horv.	1964	*Birkatov*	
	1964	*Birkató*	
	1964	*Bürkitó*	
horv.	1964	*Pod Birkëtovom*	
	1964	*Alsóbirkitó*	
	1964	*Sári-dűlő*	
horv.	1964	*Podroskovije*	
horv.	1964	*Barnica*	
	1964	*Sári dűlő*	
horv.	1964	*Mërtvica*	
	1964	*Holt Mura*	
horv.	1964	*Blackim moszt*	
	1964	*Blackai híd*	
horv.	1964	*Pasnik*	
horv.	1964	*Ledinszki Zdenec*	
	1964	*Legelőji-kut*	
horv.	1964	*Ruskovijë*	
horv.	1964	*Podminarcë*	
horv.	1964	*Prëszvëtëmkrizso*	
	1964	*Szentkeresztnél*	
	1964	*Muraji-fődek*	
	1964	*Murai Földek*	
horv.	1964	*Béli moszt*	
	1964	*Fehér-hid*	
horv.	1964	*Kortiscsë moszt*	
horv.	1964	*Ledina*	
	1964	*Legelő*	
horv.	1964	*Brëcsni moszt*	
	1964	*Bereki-hid*	

horv.	1964	*Përva-lëszna*	
	1964	*Bereki-ut*	
horv.	1964	*Siksiriba*	
	1964	*Siksürü*	
	1964	*Murai Földek*	
horv.	1964	*Külső Lészkovëc*	
horv.	1964	*Belső Lészkovëc*	
horv.	1964	*Lészkovëc*	
horv.	1964	*Zsilip*	
horv.	1964	*Prëzsilipo*	
horv.	1964	*Sztara Mura*	
	1964	*Öreg-Mura*	
	1964	*Holt Mura*	
horv.	1964	*Prë konszkëm gróbijo*	
horv.	1964	*Druga-lesza*	
	1964	*Lészkovëci ut*	
horv.	1964	*Lészkovszki pot*	
horv.	1964	*Gätszkē bërv*	
	1964	*Gáti bürü*	
horv.	1964	*Berecsni pot*	
	1964	*Bereki-ut*	
horv.	1964	*Bulgovszki pót*	
	1964	*Berëk*	
horv.	1964	*Molnari Barnica*	
	1964	*Berëk*	
horv.	1964	*Barnica*	
horv.	1964	*Guszpócka Mura*	
	1964	*Acél-füzes*	
	1964	*Fizes*	
horv.	1964	*Kót*	

	1964	*Sebes*	
	1964	*Berek*	
horv.	1964	*Navadnica*	
	1964	*Berek*	
horv.	1964	*Ciganszki kót*	
	1964	*Trianoni fődek*	
	1964	*Trianoni földek*	
	1964	*Kantiba*	
	1964	*Kantin*	
	1964	*Holt Mura*	
	1964	*Mura*	

Dalja obrada slijedila bi, u osnovi, Mandićevu obradu bunjevačkih imena.

Po strukturi mikrotoponimije mogu se istraživati kajkavci Pomurci na isti način kao Bunjevci, no s obzirom na porijeklo stvar je različita. Bunjevci su u Bačkoj novi element. S kajkavcima u Pomurju drukčije je, oni su nastavak stanovništva iz Hrvatske, Međimurja, a porijeko može biti dvostruko: staro, iz predmigracijkoga, predturskoga vremena, i novo, stiglo nakon odlaska Turaka. Gradišćanski kajkavci isto su novi element na svom području, a Podravina može biti dvostruka.

Treba reći nešto o međimurskom dijalektu, kojem pripadaju i pomurski kajkavski govori. U tom dijalektu nalazimo specifičnu inovaciju u hrvatskom i zapadnim južnoslavenskim jezicima, tj. ukinute su prozodijske opreke melodije, tona, te kvantitete, ostalo je relevantno samo mjesto naglaska. Istu inovaciju nalazimo i u dijelu gornjosutlanskoga dijalekta, u humsko-kumrovečkom poddijalektu. Kvantiteta je prefonologizirana u kvalitetu vokala, tako u nenaglašenom slogu dolazi 4-5 jedinica vokala, a u naglašenom do 13. Međutim, takva jedinstvena značajka postoji samo u sinkronoj prozodiji i sinkronom vokalizmu. U drugim razvojnim značajkama u Međimurju postoje velike razlike. Donji, istočni poddijalekt (u Donjem, istočnom Međimurju), kojem pripada i pomurska skupina govora, ima u osnovi tipični kajkavski razvoj, kakav je u većini kajkavštine, u tri njegova podnarječja (I. konzervativnom, zagorskom, II. mlađem, turopoljsko-posavskom i III. mlađem, križevačko-bilogorskom), s tri značajke. Osim 1. osnovne kajkavske akcentuacije, 2. izjednačeni su a) jat i poluglas (*ə=ě*), te b. izjednačeni su stražnji vokalski nazal i slogotvorno *l* (*l̥*) – (*ǫ=l̥*). U gornjem, zapadnom poddijalektu (u Gornjem Međimurju) nemamo takav razvoj vokaliz-

ma, kao ni u humsko-kumrovečkom poddijalektu gornjolonjskog dijalekta. Tako da zapravo ta dva poddijalekta različitih dijalekata, po dosadašnjoj klasifikaciji, čine poseban dijalekt, ali zbog tradicije i sociolingvističkih razloga, te nepoznavanja činjenica, svrstavani su u različite dijalekte.

Gradišćanskohrvatski kajkavci (Umok, Vedešin) imaju razvoj vokalizma kao u istočnom međimurskom poddijalektu, ali imaju i neke netipične kajkavske, upravo štokavske značajke. U Podravini su većinom štokavski govori, a malobrojni kajkavski posebni su.

U Podravini, Podravlju dvije su skupine Hrvata, od kojih je Ivan Brabec prvu nazvao babočki Hrvati. Brabec je prije 1967. našao još Hrvata u selima: Babocsa (Bobovcc), Berzcnce (Brežnice), Bolho (Bojevo), Heresznye (Rasinja), Vizvar (lzvar), Belavar(Belovar), Haromfa, Tarany, Somogyaracs (Arac). Kaže: "U svim tim selima naš jezik ili propada ili je gotovo sasvim propao. Bez teškoće se mogu naći informatori u Baboči, Rasinji, Bojevu, lzvaru i Taranju, dok je u Belovaru, Haramfi i naročito u Araču teško pronaći koga tko naš jezik još zna. Zovem ih sve Hrvatima, usprkos tvrđenju da su neki od njih Slovenci, zbog toga što sami svoj jezik zovu hrvatski, u Araču: *hrvacke*; u Taranju: *horvacke (stari bole znajo)*.

Barac nije logično zaključio da se riječ *Slovenci* ne odnosi na Slovence u današnjem hrvatskom značenju te riječi, nego u srednovjekovnom, tj. u značenju kao što je u imenu *Slovenski orsag,* tj. na Slavoniju u srednjovjekovnom značenju, dakle cijelu sjevernu Hrvtsku. (I danas imamo u Slavoniji selo *Slovinska Kovačica*, dakle *Slavonsku Kovačicu.*)

Na ovom području miješaju se govori i govorne crte.

Najšira zajednička osobina je refleks jata – svi su govori ekavski. (M. Lončarić pred 20 godina nije u tim mjestima našao Hrvata.) Brabec krivo govori: "Iz literature je poznato da je u ovom kraju bilo slovenskih naselja. To se još uvijek vidi u govoru Taranja, Arača i Haromfe." Imaju crte koje ih odvajaju od ostalih babočkih Hrvata: *ključ, osen, tork, takše* (takve),*mro* za *davno*. Slično je u Araču: *pride pomalo zima, daleč, luka sadit, kuper* (skupa) *so odišle.* Haramfi: *kamo je šou, prnese, gucam* (govorim),*gut* (govor).

Istočno su lukoviški Hrvati, o kojima je pisao Barić. Od zapada su sela: Potony (Potonj), Totujfalu (Novo Selo), Lakocsa (Lukovišće), Szentborbas (Brlobas), Felsoszentmarton (Martince), Dravakeresztur (Križevci), Revialu (Dravjanci), Dravasztara (Starin).

Najjače je kajkavsko mjesto Lukovišće (punkt *Hrvatskoga jezičnoga atlasa)*, uz Križevce i Novo Selo, a kod štokavaca Martinci, uz Starin, Drvljance i Potonju; mješovit je Brlobaš. Zajednička crta svim govorima je ekavština.

Zasad su na terenu istraženi mikrotoponimi u Pomurju i gradišćanskohrvatskih kajkavaca. Predstoji istraživanje u Podravini.

U Pomurju istraženi su mikrotoponimi u općinama (redni broj općine odnosi se na popis iz knjige *Zala*) = Kotar Letinja: 201. Petriba, 202. Letinja, 203. Sumarton, 204. Serdahel, 205. Pustara, 206. Mlinarci, 250. Sepetnek. Nije istražena općina 202. Letinja. Kotar Nađkaniža: 254. Bajča, 255. Fićehaz, 257. Murakerestur, 258. Belezna. Nije istražena općina 247. Nađkaniža.

Za ilustraciju donosi se uzorak obrade građe mjesta ***Kerestur***:

"Uzorak obrade mikrotoponimije
Zala megye földrajzi nevei

257. M U R A K E R E S Z T U R
Kërësztur, Kërëszturon, Kërëszturból,
Kërëszturba : Kërëszturra. Korábban *Keresztúr*
Murakeresztur és *Kollátszeg,* később *Murake-*
resztúr (Hin . 1926.). – Horvátul: *Keresztur, V*
Keresztúré, Sz Kereszturа, V Keresztur.
– T: 2312, L: 2379.
========================

1. *Alomas ter : Stacéjonszka vulica* (horv)
[Allomas ter] Te ::
Štacejonska vulica > /štaci'on || štacoinska v'uleca/
6. *Öreg-iskola : Sztara skola* (horv) Iskola
Stara škola > /sť'ḁra šk'ola/
7. *Kot* (horv) *[Kossuth Lajos utca]* ::*Kot >/'kọt/* 'kut'
9. *József Atilla ucca : Sztoro szelo* (horv) *[Jozsef Attila utca]*
:: *Staro selo > /sť'ḁro s'ęlo/*
11. *Pré ploto* (horv) *[Kossuth Lajos utca]* Fr. Ezelott 30 … …
:: *Pr'ẹ̄ ploto > /pr'ẹ pl'ọto/*
12. *Cindër jarek* (horv) A :: *Cinder jarek > /c'inder j'ḁrek ||'j^{a}orek/*
13. *Csardasova mlaka* (horv) T :: *Čárdášovḁ mlákḁ > /č'ardašova ml'aka/*
14. *Lőrinc ucca [Lőrinc utca]* {U popisu *ZMFN* nema hrv. imena, informatori potvrđuju:} */l'ovrenska v'uleca/*

16. *Berëcsec* Utcarész :: *Ber'ečec* {U popisu *ZMFN* nema hrv. imena, ali je zapisano zapravo hrv., dem. *berečec < berek,* što je mađ. 'močvarica, mali berek

< močvara, berek ‘. potvrđeno danas:} > */ber’ečec/*

17. *Pré kapélé* (horv) Fr :: *Pr’ẹ̄ kạpẹ̄lẹ̄ > /pre kap’elẹ/*

18. *Deak Ferenc ucca : Szantrosacska vulica* (horv) *[Deak Ferenc utca]* U *Sạntrošạčka vulicạ* > */santroš’ačka vuleca/*

19. *Vulicska* (horv) *[Lorine utca]* U :: *V’uličkạ* {informatori ne potvrđuju ime} > */v’ulečka/*

20. *Adi ucca : Adi vulica* (horv) *[Ady Endre utca]* U :: *Ạdi vulicạ* {informatori ne potvrđuju ime} *>/’adi v’uleca/*

21. *Kuténova mláka* (horv) Te :: *Kutẹ̄novạ ml’ākạ >/k’utenova ml’aka/*

22. *Zrinyi Miklos ucca : Dolnya vulica* (horv) *::Dolńạ vulicạ > /d’ ọ lńa v’uleca/*;; *Dobravszka vulica* (horv) *Dobrạvskạ vulicạ* {nepoznato *>/dobr’avska v’uleca/*;; *Dobrovolska vulica* (horv) *Dobrovolskạ vulicạ* {nepoznato}> */ dobrov’olska v’uleca/ [Zrinyi Miklos utca]* U. … jugoszláviai Domboru′… .

24. *Magyar ucca : Kurjané* (horv) *[Magyar utca]* U :: *Kurjạnē > /k’urjani/*

25. *Kutina-iskola : Kuténova skola* Iskola :: *Kutēnova školạ >/k’utenova šk’ola/*

26. *Fajfácsa* (horv) Vo, r :: *Fạjfāčạ > /fajf’oča ‖ fajf’očovi/*

27. *Bikacsov zdenec* (horv) K. Bikacsov nevűről. :: *Bikạčov zdenec >/b’ikačov zd’enec/*

28. *Kerek-tabla : Hléb* (horv) *: Hlëb* (horv) Ds, sz. Hazikenyerhez hasonlit. :: *Hlẹ̄b : Hlẹb > /xl’ẹb ‖ xl’ẹp/*

29. *Pot cerésom* (horv) D, sz :: *Pot cerẹ̄šom > /pod c’erẹšom/*

30. *Bóni-hëgy : Bónija* (horv) *[Boni hegy]* D, sző :: *Bōnijạ > /b’onija/*

31. *Fölső-mező : Gornye pole* (horv) *:: Gorńe pole >/gorńe pole/ ;;* *Kralícséno pole* (horv) *[Uj hegy]* Ds, S, sz :: *Kralīčẹ̄no pole >/kral’ičeno pole/*

32. *Poszërdnyé pot* (horv) U :: *Poszẹrdńẹ̄ pot >/posr’ẹdńi p’ọt/*

33. *Papi-birtok : Popovszke zemle* (horv) *[Felső mező]* S, D, sz :: *Popovskę zęmlę > /pop’ọvskę ‖ po’p^{u}ovskę z’ęmlę/*

34. *Sztara suma* (horv) S, e :: *Stạrạ šumạ > /st’ara š’uma/*

35. *Ober sume* (horv) Domboldal, sz :: *Ober šume /’ober š’umę/*

36. *Mladi vagas* (horv) S, e :: *Mlạdi vạgạš > /m’lạdi ‘vạgaš/* ‘… linija’

38. *Apaccsagi-erdo : Habasova suma [Apatsci]* S, e. Egyhazi (apatsagi) birtok volt.*:: Xạbạšovạ šumạ > /’xabašova š’uma/*

39. *Gyërtyános : Grabérije* (horv) S, e :: *Grabẹ̄riję > /gra’berje/*

40. *Istvám-major : Puszta* (horv) S, M :: *Pustạ > /’pusta/*

42. *Kantor-foldek : Skolnyekove zemle* (horv) S, sz. Egyhazi javadalmi fold volt.

43. *Mala rampa* (horv) Soromp6

44. *Pre cegane* (horv) S, Lh, sz. Itt laknak a ciganyok.

45. *Szpasnyik* (horv) *: Szpasnyek* (horv) S, sz. Va1amikor itt legel6 volt.

46. *Za strekom* (horv) S, sz. A va:s.utt61 ,eszaka.·a terill el. 47. *Kaplan-fold : Kepelanove zemle* (horv) S, sz. Egyhazi javadalmi fold volt.

48. *Linyak: Nagy-Linyak : Lenyak* (hmv) *[Linyak]* S, sz, r

49. *Berdanica* S, sz 50. *Berek* S, r, sz 51. *Delta* Vasuti rakod6hely. A vasut altal bezart haromszog neve.

52. *Parag* (horvv) S, sz

53. *Pret hizsame* (horv) S, l

54. *Apaccsagi-kert : Habasov vot* Domboldal, ke, ligetes

55. *Temeto : Grobeje*

56. *Kis-Linyak : Male Lenyak* (horv) *[Kis Linyak]* S,

sz, r 57. *Fertal* (horv) S, sz. Kis darab foldek voltak ezek.

59. *Hermanov krizs* (hOTv) Ke. Herman nevu haza elott all.

60. *Naty-Peres : Velke Peres* (horv). A Principalis-csatornanak fordesre alkalmas helye.

61. *Vulicska* (horv) D

62. *Kokolov moszt* (horv) Hid. Az itt lak6 Kokol csa1ad neverol.

63. *Vogel* S, 1

64. *Habasov Lenyak* (horv) S, sz, r

65. *Mertvica : Mertvica* (hrn-v) Mocsar

66. *Pre hraszto* (horv) S, sz. Va1amikor itt tolgyes volt.

67. *Korcse [Nagy ret]* S, sz

68. *Séroka miikii* (horv) *: Velka mlaka* (horv) Mf, l

69. *Csiga : Lezsiscse* (horv) *: Csiga* (horv) K es kornyeke S, 1

70. *Zatony : Zaton* (horv) S, sz

71. Leg*elo : Ledini:1 : Ledena* (horv) S, Arteres , 1

72. *Sztara Kanizsnica* (horv). A Principilis-csatorna

regi med1,e. Itt folyt a Kanizsa-patak.

73. *Kokolova jama* (horv) S, r

74. *Porog'gyurova jama* (hm-v) S, r , fazes. EgyJmri tu1ajdonosanak a neve'l.·61.

75. *Szuha brv* Hid

76. *Kis-Peres : Mala Péres* (horv). A Principalis-csat'.)rna fordesre allrn. lmru, helye.

78. *Ni2szep* (ho!rV) *: Naszip* (horv) Toltes

79. *Kotlenka* (horv). A Principalis-csator:n,a mos,as,ra alka1ma:s helye.

80. *Belasecsova rampa* (ho1-v) V.asuti ,a,tj,ar6. Be1asics nevunek volt itt foldje.

82. *Mura* Foly6

83. *Pozoljszka jama* (horv) G

84. *Pre melene* (horv) S, r . A felszabadulasig itt vi zimalmok voltak a Muran.

85. *V <iri-diili5 : Grad* (horv) *: Ogracl* (horv) *[Var]* S, sz, r. Valamikor itt var volt.

86. *Kis-Mura : Mala Mura* (horv) S, sz

87. *Pre cegane* (horv) S, 1. Regen itt laktak 'l ciganyok.

88. *Aracsa : J12racsa* (horv) *[Ar<icsi sziget]* S, r , sz

89. *Prodina* (horv). A Mura partja, ahol kavic:.

sot banyasznak.

90. *Vcrbija : Vorbeje* (horv) *[Kis legeU5]* S, 1 91. *Als6-mezo : Dolnye pole* (horv) *[Regi temeto]* S, sz

92. *Mencegarova brv* (horv) Hid

93. *Szenyer : Szenyar* (horv) *[Sza ny6.r]* S, sz, r. A Mum regi medre lathat6.

94. *Csicsekov kot* (hon') S , sz. Csicsek nevu egykori tulajdonos·fo·61.

95. *Pre Zakijo : Pre Zakijovem krizso [Holt Mura]* S, sz

96. *Sarju-irtas Si:1.rgyu-irtcis : Romet6 : Rometov krcs* (horv)

[Sarju irt6.s] S, sz, r

97. *Volnyak* (horv) S, sz, r

98. *Bencscik : Bencsak (horv) [Bencs6.k berek/* S, sz, r

99. *Dolnya brv* Hid

100. *Zrinyi-kuti: Velka szenokosa* (horv) *: Vcllca szenokosa* (horv) *[Zrinyi kuti)* S, sz, r

101. *Kakonyaji-dulo : Pre Kakenye* (hocrv) *: Kakenszka dila* (horv) *[Kakonyai diilo]* S, sz, r

Gyujtbtte: Beli J6zsef gimn. tanar. - Adatkozl6k:

Beli .J6zsef 55, Herman Ferenc 34, Kovacs Andras 65

es Plander Marton 58 e."

LITERATURA

Ernest Barić – 1990: Govor podravskih Hrvata. Podravski Hrvati 2: 225-251. Budimpešta.

Ernest Barić – 1998: Mađarska. "Hrvatski jezik", 265-270. Opole, Zagreb.

Ernest Barić – 2006a. Rode, a jezik?! Pečuh.

Ernest Barić – 2006b. Naziv i status hrvatskoga jezika u Mađarskoj. Hrvatski jezik u 20. stoljeću. Zagreb.

Zvonimir Bartolić – 1964: Hrvatski kajkavski govori Međimurja. Popevka zemlji, 87-117. Čakovec.

Đuro Blažeka – 2005: Odnos govora pomurskih Hrvata prema međimurskom dijalektu. Zbornik radova (Budimpešta 2003), 143-152. Budimpešta.

Đuro Blažeka – 2008: Međimurski dijalekt (Hrvatski kajkavski govori Međimurja). Čakovec.

Đuro Blažeka, István Nyomárkay, Erika Rácz: Mura menti horvát tájszótár –Rječnik pomurskih Hrvata. Budapest 2009.

Anđela Frančić, Orsolye Žagar Szentesi: Međimurska ojkonimija na mađarski način. Folia Onomastica Croatica 17 (2008) : 59-79.

Laszlo Boros Gyevi i dr.: Podravski Hrvati I. Etnologija i antropologija, Migracije i manjine. Budimpešta 1988.

Ivan Brabec – 1982: Kajkavci u dijaspori. Hrvatski dijalektološki zbornik (Zagreb) VI : 77-84.

Ivan Brabec – 1970: Hrvati uz Muru i Dravu te u Vedešinu. Ljetopis JAZU 74 : 495-500.

Dalibor Brozović, Josip Lisac: Homok. FO, 349-358.

Croato-Hungarica : Uz 900 godina hrvatsko-mađarskih povijesnih veza. Zagreb 2002.

Drago Feletar: Iz povijesti Međimurja. Čakovec1968. FO: Fonološki opisi srpskohrvatskih / hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom. Sarajevo 1981.

Đuro Franković – 1989: Zlatne niti : usmene pripovjetke iz Podravine. Budimpešta.

Đuro Franković (ur.) – 1996: Etnološke studije iz života Hrvata u Mađarskoj. Etnografija Hrvata u Mađarskoj 3. Budimpešta.

Đuro Franković – 2006: Pučko pjesništvo pomurskih Hrvata. Čakovec.

Đuro Franković – 1999: Krikus-Krakus: (pučke usmene erotične, šaljive, biblijske i životne pripovijetke iz Podravine u Mađarskoj). Pečuh.

Jadranka Grbić: Hrvati u Mađarskoj. Pogled na međuetničku komunikaciju u svjetlu etnoloških i etnolingvističkih istraživanja. Croato-Hungarica, 195-206. Zagreb 2004.

Károly Gadányi – 2006: Inter-slavic linguistic contacts and the history of the slavic national literary languages: new approaches to description, Diahronija in sinhronija v dialektoloških razis avah. Maribor, 149-162.

Károly Gadányi – 1997: Pridjevi koji označuju boju u kajkavskom dijalektu zalskih Hrvata. Hrvatski dijalektološki zbornik 10: 143-148.

Károly Gadányi – 2013: Проблемы и задачи венгерской славистики. Studia Slavica Hung. 58 : 49-54.

Jelka Gregaš (ur.): Podravina II. Drávamenti horvát településelsek II. Pečuh 2001.

Peter Houtzagers: The Kajkavian Dialect of Hidegség and Fertőhomok (= Studies in slavic and general linguistics, 27). Amsterdam 1999

Pavle Ivić – 1958: Die serbokroatischen Dialekte. Haag.

Stjepan Ivšić: Hrvatska dijaspora u 16. stoljeću i jezik Hrvata Gradišćanaca. Priredio Božidar Finka. Izabrana djela iz slavenske akcentuacije, 723-798. München l971.

Edit Kerecsenyi: Povijest i materijalna kultura pomurskih Hrvata. Budimpešta 1982.

Imre Lehel Markó; Ferenc Ördög; László Papp; József Végh; Balogh Lajos: Zala megye földrajzi nevei. Zalaegerszeg : Zala Megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága, 1964-1986.

Josip Lisac: Hrvatska narječja i dijalektološka istraživanja u 19. stoljeću. Povijest hrvatskoga jezika 4. Zagreb 2015.

Mijo Lončarić – 1995: Mađarska i njemačka interferencija u hrvatskom jeziku jeziku. Studia Slavica Savariensia (Szombathey) 1-2 : 212-221.

Mijo Lončarić – 1997: Kajkavština u Mađarskoj. Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika. 198-219. Pečuh.

Mijo Lončarić – 1998 (ur.): Hrvatski jezik : najnowsze dzieje języków sľowiańskich. Red. naukowy M. Lončarić. Opole.

Mijo Lončarić – 2005: Kajkaviana & alia : ogledi o kajkavskom i drugim hrvatskim govorima. Čakovec, Zagreb.

Mijo Lončarić (ur.): Fonološki opisi I : Čakavsko narječje. Fonološki opisi čakavskih govora obuhvaćenih "Hrvatskim jezičnim atlasom" /izvršni ur. Anita Celinić, rkp.; opisi kvarnerskih punktova objavljeni su u HDZ 19 (2015).

Mijo Lončarić – 2013: Hrvatski jezični atlas – istraživanja u Mađarskoj, posebno zapadnoj (osvrt). Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae. 58 (2013) , 2: 411-421.

Mijo Lončarić – 2014: Hrvatski jezik u Mađarskoj - osvrt na geolingvistička istraživanja. Xl. Međunarodni kroatistički znanstveni skup (zbornik radova), 68-79. Pécs / Pečuh : Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj - Magyarorszagi Horvatok Tudomdnyos Intezete, 1914.

Mijo Lončarić (obrađeni upitnici za Hrvatski jezični atlas, čuva se u IHJJ): Serdahel, Santovo, Homok, Kukinj (i Ernest Barić), Dušnok (i Ester Bogadi), Sentandrija, Hajmaš, Sentpal, Bizonja, Tukulja, Židan, Čatar.

Živko Mandić – 2001: Bunjevačka mikrotoponimija u Madžarskoj. Onomastica folia croatica 10 : 95-230.

Živko Mandić – 2004. Hrvatska imena naseljnih mjesta u Madžarskoj. Onomastica folia croatica 14 : 37-128.

Žuža Meršić: Mikrotoponimija gradišćanskohrvatskog naselja Židana. Književnost i jezik Hrvata u Mađarskoj, 109-114. Pečuh 1996.

Gerhard Neweklowsky: Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete: mit 52 Dialektkarten. Wien 1978.

Istvan Nyomárkay – 1990: Bibliografija vengerskoj jazykoved'eskoj slavistiki. A magyarországi szláv nyelvtudomány bibliográfiája. Budimpešta.

Istvan Nyomárkay – 1976: Deutsche Lehnübersetzungen im Kroatischen und im Ungarischen. Budapest.

Janja Janja Prodan (ur.): Iz hrvatske baštine u Mađarskoj. Pečuh 2005.

Erika Racz – 1999: A Mura menti horvátok a századok vonzásában. Murakeresztúr.

Erika Racz – 2012: Govori pomurskih Hrvata. Pečuh.

Marko Samardžija, Ivo Pranjković (ur.): Hrvatski jezik u XX. stoljeću: zbornik. Zagreb 2006.

Predrag Stepanović: A taxonomic description of the dialects of Serbs and Croats in Hungary. The Štokavian Dialect. Budapest 1986.

Antun Šojat – 1995: Glasovne i akcenatske osobine govora u Lukovišću. Filologija 24/25:

343-348.

Antun Šojat – 1997: Lukovišće (Upitnik za "Hrvatski jezični atlas". Zagreb, rkp.)

Dinko Šokčević: Povijest Hrvata u Mađarskoj (poglavlje u) Hrvatska – od stoljeća 7. do danas. Zagreb 2016.

Tjedan Hrvata iz Mađarske. Hrvatska matica iseljenika : Zagreb 1997.

Sanja Vulić-Vranković – 2001: O govoru podravskih Hrvata u Mađarskoj na temelju pučkih pripovijesti. Hrvatska misao (Sarajevo) V/18 : 69-77.

Sanja Vulić-Vranković – 2003: O štokavskim govorima Hrvata u mađarskom dijelu Podravine. Zbornik radova Znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt. Vinkovci, Šokačka rič 1 : 101-116 .

Sanja Vulić-Vranković – 2005: Govori pomurskih Hrvata u Mađarskoj. Govori Hrvata u Mađarskoj (VI. dio). Pogledi. Časopis za kulturu i društvena pitanja Hrvata u Mađarskoj 1 : 96-98

Sanja Vulić-Vranković – 2006.: O govorima Hrvata u Mađarskoj. Klasje naših ravni (Subotica) XI/ 9-10 63-67.

Sanja Vulić-Vranković – 2007: Kajkavski govori Umoka i Vedešina u zapadnoj Mađarskoj. Hrvati u Mađarskoj.

Vinko Žganec: Pučke popijevke Hrvata iz okolice Velike Kaniže u Mađarskoj. Čakovec 1974.

CROATIAN MICROTOPONYMY IN HUNGARY – IN POMURJE, PODRAVINA, AND OF THE BURGENLAND KAJKAVIANS

By Mijo Lončarić, Zagreb - Ernest Barić (Barics Ernö), Pecz - Karlo Gadányi (Gadányi Károly), Savaria/Sombatel

Summary

This is a preview to a very extensive and multi-layered matter. Several works should be elaborated on this subject, best of all covered by at least one to two dissertations. It is about the Croatian microtoponymy in Hungary, i.e. in Pomurje (Zala County), in Podravina (Somogy County), and the microtoponymy of the Burgenland Kajkavian-speaking inhabitants living by the Neusiedler/Fertő tó Lake, and in northwest Hungary - Győr-Moson-Sopron County.

There are some ten villages in Pomurje where in some the majority have Croatian names, and the Croatian speeches fall into the Međimurean dialect, i.e. into the lower (eastern) subdialect.

There are two villages by the Austrian border where Kajkavian is spoken (Homok/Umok and Vedešin/Hedešin), belonging to the Croatian Burgenland circle. Regardless of descent, it has been some time now that Ivšić had demonstrated the great similarity between these tongues in comparison to the Međimurean ones. This is the Kajkavian Croatian microtoponymy in Hungary. There is some in Podravina as well, where it is mainly Shtokavian. When the mycrotoponymy of some Podravlje villages is analysed, all should be considered, regardless of whether it is Kajkavian or Shtokavian.

Key words: Croatian language; Hungarian language, Kajkavian dialect; Međimurean dialect; microtoponymy; Hungary; Pomurje; Podravina; Burgenland Kajkavians

RADOVI S 12. NATJEČAJA ZA HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS (I.)

U ovom dvobroju objavljujemo sedam nagrađenih putopisa (od sveukupno izabranih dvadeset) *s 12. natječaja za hrvatski književni putopis* koji su 2018. - u sklopu Dana Franje Horvata Kiša – raspisali *Kajkavsko spravišče* iz Zagreba, Udruga za kulturno stvaralaštvo *Franjo Horvat Kiš* Lobor i Općina Lobor. Radovi su to, prema ocjeni stručnoga povjerenstva, četvero ravnopravnih nagrađenika: Zlata Bujan Kovačević: ***Što je meni Budimpešta,*** Denis Peričić: ***Najveće praško čudo,*** Igor Šipić: ***I jezik ispisa mrtva zavičaja,*** Tomislav Šovagović: ***Vukovarska pruga*****;** rad posebne nagrađenice organizatora, UKS "Franjo Horvat Kiš Lobor" i Općine Lobor, Đurđe Lovrenčić: **Sarajevo;** te putopisi dvoje autora koje je nagradio časopis *Kaj/Kajkavsko spravišče:* Emilija Kovač: ***Crno i bijelo,*** Ivan Kutnjak: ***Cajti @ poti.***

Za kontinuiranu objavu u *Kaju* ocjenjivačko povjerenstvo (dr. sc. Ivo Kalinski, predsjednik, dr. sc. Božica Pažur i Darko Raškaj, pjesnik), izdvojilo je i sljedeće putopise (abecednim redom autora): Božidar Brezinščak Bagola: ***Od Huma do Huma;*** Željko Bajza: ***Jedan dan ispod Ivanščice*****;** Božica Brkan: ***Službeni put u magijski realizam*****;** Radovan Brlečić: ***Dva putovanja*****;** Marija Drobnjak Posavec: ***U pohodu starim dvorim*****a;** Božena Filipan: ***Veliko putovanje malim fićom;*** Biserka Goleš Glasnović: ***Više od krovova*****;** Aleksandar Horvat: ***Vrbovina, trstina, rogozina*****;** Judita Kovač: ***Make Porto podre again;*** Zdenka Maltar: ***Laško – Rimske Toplice – Zidani most*****;** Tomo Sugnetić: ***Moj put;*** Spomenka Štimec: ***Fačuk;*** Blanka Will: ***Dunavom.***

Kao što je poznato, *Dani Franje Horvata Kiša* utemeljeni su u Loboru 23. rujna 2006. – na sâm dan rođenja književnika moderne, putopisca F. Horvata Kiša, uz njegovu 130. obljetnicu. Organizator je stručno-znanstvenog dijela te manifestacije (prije svega, prvoga u nas, od 2007. - NATJEČAJA ZA HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS), *Kajkavsko spravišče*, društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti iz Zagreba. Suorganizatori i domaćini jesu loborska udruga za kulturno stvaralaštvo *Franjo Horvat Kiš* i Općina Lobor. Riječ je o književnoj

manifestaciji koja od 2007., na republičkoj razini, kreativno *promiče i vrednuje* ***PUTOPIS u njegovoj književnopovijesnoj i suvremenoj dijakroniji*** - i to kao ***rjeđe*** *zastupljenu, ali* ***interferentnu, književnu vrstu.*** Njezin se središnji dio tradicionalno održava u Loboru, rodnom mjestu književnika iz razdoblja ***moderne Franje Horvata Kiša****,* čiji su putopisi (*Istarski puti*, 1919.) ocijenjeni njegovim najboljim djelom. Tako je i središnji program ***12. dana Franje Horvata Kiša:*** HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS održan 6. listopada 2018. u Društvenom domu Lobor. Svečano su proglašeni ***laureati 12. natječaja za hrvatski književni putopis*** i dodijeljene nagrade. Svi izabrani putopisi – prema odluci ocjenjivačkoga povjerenstva – tradicionalno se objavljuju u ***Kaju,*** časopisu za književnost, umjetnost, kulturu (koji je 2018. godine obilježio *50-letnicu* redovitog izlaženja i 45 godina djelovanja svoga nakladnika *Kajkavskoga spravišča*). U sklopu gostujuće ***Tribine*** Kajkavskoga spravišča iz Zagreba predstavljena je knjiga putopisa *Tomislava Marijana Bilosnića:* ***Put u Uzbekistan*** (nakladnik:3000 godina ZaDar, Zadar 2018.). U glazbenom dijelu programa sudjelovao je pjevački zbor Osnovne škole Franje Horvata Kiša, pod ravnanjem učitelja glazbene kulture *Darija Šeremeta.* Voditelj svečanosti bio je glumac *Dubravko Sidor.*

Prije putopisne svečanosti – u predvorju Osnovne škole Franje Horvata Kiša, Lobor – uz ***Dan otvorenih vrata škole*** - upriličena je izložba likovnih i literarnih radova učenika. Po prvi put u program Dana F. Horvata Kiša uključio se i ***Mali putopis*** s najboljim literarnim radovima loborske osnovne škole (učenice *Lea Šala* i *Monika Pakšec*).

Inače, 12. dani Franje Horvata Kiša započeli su 5. listopada 2018. ***putopisnim satom*** u Osnovnoj školi, koji je održao putopisac i publicist *Radovan Brlečić*, daljnji rođak Franje Horvata Kiša.

Stalnim pokroviteljima Dana bili su Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Županija krapinsko-zagorska. Uz kvalitativno ***obogaćivanje*** *korpusa* ***suvremene hrvatske književnosti*** (dotad izabranih 128 putopisa!) – cilj je programa *afirmirati* ***Lobor kao hrvatsko središte putopisa****.* U ovom dvobroju ***raspisujemo i 14 natječaj za hrvatski književni putopis*** (vidi str. 152); ***rok: 6. srpnja 2020***. *(Uredništvo)*

ŠTO JE MENI BUDIMPEŠTA?

Zlata Bujan-Kovačević, Zagreb

Davne 1982. za godišnjicu smrti maga hrvatske riječi, nagnalo me pristati da otputujem u Peštu na tri dana samo s autorom, novinarom Đorđem Zelmanovićem, da s jedva prispjelim scenarijem u nepoznatom gradu ubiciram i snimim mjesta opisana u Krležinim "Zastavama". Nitko iz redakcije nije htio preuzeti takav rizik, s malo termina, s mađarskom televizijskom filmskom ekipom, u listopadu, kad je dnevno svjetlo za vanjsko snimanje na 16 mm-film povoljno tek između 10 i 14 sati, a u maglenim danima, kakvi su bili, slika nema oštrine ni boje. Polakomila se ja, ne vidjeh potanje ni jedne svjetske metropole pa me moja odvažnost i nagradila, kolikogod je i bilo baš vraških izazova i zapreka da kao redateljica ostvarim četrdesetminutnu dokumentarnu emisiju.

U kraljici na Dunavu prvi se zakazani sastanak planiranja izjalovio. Mađari ne rade nedjeljom. Kako smo uopće pomišljali da ćemo mi, pridošlice iz europske provincije, biti dočekani širom rastvorenih ruku? Pa onda u ponedjeljak gubim dopodne na spor u uredima televizije (à propos, imaju sjajan jeftin ambulantni buffet s pohanom piletinom u predvorju velebne zgrade!); tko će i kako platiti snimanje, jer ja nemam nikakve ovlasti potpisivati ugovore, a nije sve utanačeno službenim putem. I tako mi je za snimanje preostalo malo ponedjeljkova popodneva, cijeli utorak i rano dopodne srijedom, jer već u podne odlazimo doma. Da nije bilo posebno izazovne teme, tko zna da li bih izdržala. Ali zato slijede neka druga sjajna iznenađenja.

Gospodin Zelmanović sa suprugom odsjeo je usred Pešte u poznatom hotelu, a ja se odmah prve večeri smještam na Budimu, u ulici s kopijama naših starih gornjogradskih baroknih građanskih kuća i palača, u rezidenciji za akademske istraživače iz cijeloga svijeta, budući da sam uhvatila neku vezu kako bih što jeftinije prošla. U kući katnici jedva se sporazumijevam s prastarim domarima (svugdje davno islužena stara neljubazna lica, ja ne znam mađarski i njemački,

a oni hrvatski, engleski, talijanski, dok ruski ne govore iz principa). Osim nekog Amerikanca na katu nema drugih gostiju. Mene šupiraju u zadnju sobu u potkrovlju s pogledom na budimske krovove, s kojih mačke ili nepoželjni noćni plašnik jednim korakom mogu ući u moj sobičak. Izrazito skromna gola sobica s kaučem, lavaboom, radnim stolićem, policom na kojoj je samo radio (toaletić je na hodniku, malešan, možeš ući u nj samo nauznak), za moje tri noći priredila mi je čudnovato i jedinstveno životno iskustvo. Svaki put kad bih stavila ključ u bravu nešto se neopisivo u ovom u 80-im godinama hladnom, sumnjičavom gradu, ovdje, u ovoj kućnoj atmosferi oko mene pretvaralo u toplinu, veselje i dobrodošlicu. Soba? Doista, u njoj je lebdio čaroban osjećaj kao na onim mjestima u prirodi na kojima opet postaješ djetetom, koja te preporađaju i razgovaraju s tobom. Nikad do tada, niti poslije, nije se oko mene u zatvorenim prostorima dogodilo nešto slično. Zaključila sam da su valjda u tom sobičku nekad živjele neke divne duše, sluge? stari rođaci? usamljena djeca? Čista magija.

Mađarska televizija dala nam je spremnu tehničku ekipu, spretnog organizatora da pronađe mjesta i potraži dozvole za pristup lokalitetima i Magdu, prevoditeljicu iz naših krajeva. Ali nije bilo lako. Trebalo je u gradu pronaći oko tridesetak pozicija koje je scenarist Zelmanović samo donekle poznavao. Potrudila sam se napraviti prilagodljiv plan. Na otvorenim prostorima kod povoljne "blende" snimalo se bez problema. Ali i tu je bilo zapreka i zagonetki. Recimo, niti preko policije nismo uspjeli saznati gdje je to "na samoj obali Dunava" nekad stajao u romanu opisan skromni hotel "Fiume". Kad već nismo mogli snimiti zgradu hotela, očito nestalog s vremenom, ili u vihorima Drugog svjetskog rata, izabrala sam bar vidik kakav bi mogao imati Kamilo Emerički, glavni junak romana, s budimske obale Dunava nasuprot poznatoj vizuri Parlamenta. Pa snimamo Dunav, promet i tramvaj, i okoliš neke povelike parkovne livade nasuprot špaliru starih lipa. Iz susjedne zgrade izlazi snimateljev poznanik, mlađi čovjek, a ja se zainatim: - Molim, priupitajte i njega, zna li možda štogod o tome? I čujemo ga, i ne vjerujemo svojim ušima: - Kako ne, kamera vam stoji točno na mjestu gdje je bio hotel. – Pa dajte, recite nam to u kameru, ponovno ću ja. I tako dobijemo nenadano svjedočanstvo od nekadašnjeg malog susjeda o mjestu iz njegova djećaštva, o hotelu koji je zaklanjao njegovu kuću od topovske vatre s druge strane Dunava. Kako je cijeli kvart bio veoma oštećen, dočim sam hotel puno manje, i njega su srušili poslije 2. svjetskog rata pa je sada umjesto cijelog niza zdanja jedne ulice ovdje prostrani park, a za bivši hotel ovdje na budimskoj strani gotovo nitko i ne zna. Osim nas i onih koji će filmić pogledati.

Bilo je prelijepo otkrivati Budim i Peštu Krležinim očima, jer je za scene svojih likova i sebe samoga u liku Kamilovu odabrao najvažnija mjesta, tako da je njegov doprinos našoj i mađarskoj literaturi i kulturi nemjerljiv i za same Mađare.

Za Krležine opise grada i prilika u romanu "Zastave", u mađarskom prijevodu "U sjeni crnog orla", književnik Dömmelky Istvan reći će u kameru: "Kod nas se takve sveobuhvatne stvari nisu radile. U mađarskoj literaturi ova je tema bijela mrlja koju je Krleža ispunio umjesto nas… Vjerujem da je Krleža sve što se zbivalo u Austrougarskoj stopostotno doživio i upoznao. U prvom redu one slojeve koji su bili na vlasti, a u drugom one koji su pripadali intelektualnom sloju umjetničkog svijeta. O njima točniju sliku nitko nije mogao dati, te istočnoeuropske specifičnosti Krleža je uspio vidjeti, obraditi i uvjerljivo prikazati da nisu samo za nas sveopće i trajne već i u europskim i svjetskim relacijama."

Trebalo je obići mnoga važna gradska mjesta, bulevare, spomenike, mostove, mjesta kud se prolazilo, gdje se odsjedalo, ručalo, sastančarilo. Od Istočnog kolodvora, bolje rečeno Keleti pályaudvara, pored kojeg je spomenik Vörös Gaboru, graditelju riječke luke i neuspjelom mađarizatoru željeznice u Hrvatskoj, do slavnog Milenijskog spomenika na Trgu heroja, od znamenitih mostova do Ludoviceuma koji je u romanu predstavljen kao Hungaricum, od Oktogona s još uvijek postojećom kavanom "Abazzia" u kojoj se za stolom pored drugog prozora sastaju Kamilo i njegova Ana, do spomenika junaku Zrínyi Miklósu, Nikoli Šubiću Zrinjskome, mađarskom pjesniku spjeva A*drijanskog mora sirena* (na hrvatski preveo njegov brat Petar), po ocu Hrvatu, po majci Mađaru, na Andrašijevu prospektu koji je stalno mijenjao imena do dana današnjeg.

Nekako sam se dovijala, maksimalno štedjela vrijeme na svim pozicijama, od budimskih vizura s Ribarske tvrđave do peštanskih bulevara i zagrebačkom centru sličnih velegradskih ulica, samo što su ovdje u srcu Pešte umjesto naših dvokatnica i rijetkih trokatnica velebne četverokatnice i peterokatnice što priliče pravoj svjetskoj metropoli. Ipak se i Krleži potkrala omaška, smjestio je Kamila na broj 13 bulevara Rákóczy na treći kat, a ta ista, netaknuta zgrada, oduvijek pa i danas ima samo dva kata, rijetkost za Peštu.

Međutim, ući u restorane, a da ne platimo snimanje, ili čak i da platimo, nisu nam dozvolili. Pa što da se radi? Za tradicionalni otmjeni restoran "Gundel", pored zoološkog vrta i nasuprot Milenijskog spomenika, u kome su nas odbili i opet sam se morala snalaziti. Posudili su nam za snimanje jedino još uvijek istom manirom početka 20. stoljeća koncipiran bogat jelovnik, upitno s koliko slijedova bogatog ručka uz koji se servira najmanje 3 vrste vina. To je bilo vidljivo na otmjeno opremljenom stolu koji se bijelio u trenutku prije nego će na njemu servirati obrok. Morala sam se zadovoljiti da kroz stiliziranim secesijskim cvjetnim motivima urešene vitraže na vratima restauranta, koja nisu bila rastvorena kao u romanu, snimimo lijep i navodno namjerno izabran kadar. Moglo bi se bilo vidjeti i obera u bijelom kako nadgleda pripreme, ali upravo u času pokreta kamere prema njemu ponestalo je filma. Pokazali smo samo stol za kojim je

mogao sjediti Kamilo sa svojim ocem.

Slastičarnicu "Vörösmarty", nekadašnji "Gerbaud", nisu nam dozvolili snimati ni iznutra, ni izvana. Kako je vrijeme u pregovorima isteklo, ponestalo nam je kadrova izloženih kolača, a potom i suhomesnatih proizvoda, domaćih i uvoznih delicija iz izvrsnijih dućana sličnih onodobnima, premda sam u minute rasporedila satnicu, ustajući ujutro u 5 i planirajući, potom putujući autobusom i podzemnom da bi se u Pešti započelo s interijerima u 8, a s eksterijerima tek kad je bilo dovoljno podnevnog svjetla. Tako je pozicija najpoznatije peštanske slastičarnice ipak ostala neobrađena. Kad sam se vratila u Zagreb, bez ijednog njenog snimka morala sam se dobrano dovijati što ću, ali su mi na moje rješenje i prilog o slasticama neki nevješe rekli da je to najzamjetniji dio filma. Jao meni, ako je tako.

Još se desio jedan raskorak s Krležinim opisima. Naša Budimpešta uglavnom je sva siva, u jesenjoj magli, spomenici u daljini jedva se naziru, vizure preko Dunava zamućene su, a u romanu: "...u oblacima dima plivaju smaragdno zeleni arhipelazi blistavog srpanjskog jutra… pod starom budimskom tvrđavom sve glasnije se javlja u svilenoj prozirnoj ljetnoj maglici ovaj grad, gdje je Kamilo proživio svoju mladost."

Autor ovog našeg sjećanja pronašao je lijepih citata o percepciji Krležina djela u mađarskoj javnosti. U nekrologu Népszabadsága od 30. prosinca 1981. piše: "Kako bismo mogli zaboraviti da je u romanu "U sjeni crnog orla" Krleža podigao takav spomenik Mađarskoj i Budimpešti na prijelazu stoljeća kakvom bismo teško pronašli premca i među mađarskim ostvarenjima... Kada se zna da je roman nastao ravno pola stoljeća nakon Krležina doživljaja mađarske metropole, za moć zapažanja i memoriju pisca teško je naći drugi izraz već da je fascinantan".

Međutim, nije baš sve tako sjajno u Krležinoj mađarskoj percepciji kako se doima u našem filmskom zapisu. Za kulturnu javnost u Budimpešti mi i naša kultura još uvijek smo njihova provincija, naš hrvatski grb je simbol dijela ugarskih zemalja, naš bard nije ni do nogu njihovima, akoprem su za našu emisiju nekoliko puta ponavljali da nažalost ono doba koje Krleža opisuje u Zastavama od Mađara nije nitko ni dotakao, a kamoli tako sjajno označio stanje europskog građanskog društva u doba koje opisuje.

Pisac monografije o Krleži György Spiró upozorio nas je i na još jedan drugačiji pristup. Tamo ustvari Krležu upravo zbog teme i živih, realističnih, detaljnih opisa u romanu i zbog toga što Krleža jedini primjećuje tadašnju grandioznost ugarske prijestolnice, istinski svojataju, naglašavajući da je isto toliko mađarski pisac kao hrvatski. Napose stoga, što je i danas poznato da Ludoviceum nije nitko tako opisao kao Krleža. Kako se ni park oko zgrada, osim što je sad dostupan javnosti, ulica, ni zgrade nisu izmijenili, upozorava nas György, tamo se mogu naći isti tonovi, onaj pravi duh koji je donesen u "Zastavama". A kako je Krleža zapo-

čeo i s opisima mnogih figura suvremenika svog boravka u Budimpešti, dajući im maksimalnu pažnju i najinteresantnije odlike, smatra se da bi mađarski pisci morali nastaviti tamo gdje je on bio prvi.

Prvog jutra spustivši se s Budima autobusom u Peštu nisam pronašla gdje sam večer prije napustila ulaz u podzemnu željeznicu. Bilo je to negdje uz golemu zgradu policije, pa sam lutala uokolo i tri puta obišla tu neugodnu građevinu. Doba je još uvijek socijalističko, u kome naša prevoditeljica ovako opisuje okolinu u kojoj živi i radi: "Zlatice, kad otvaram staklena vrata knjižare u kojoj radim, osjećam kuglu mržnje u kojoj ću provesti ostatak dana". Pa i mi smo zaboravili kako je bilo kod nas, kad si radi kompeticije morao paziti neće li te netko lažno denuncirati, nećeš li zbog političkog vica izgubiti pravo na studij, stipendiju ili čak posao. U neprestanoj vrtnji oko zgrade već sam se pobojala da će me policajci početi ispitivati. Nitko od prolaznika da mi pomogne pronaći stepenice u podzemlje, a one su slabo ili nikako označene. Ne razumiju me, kad pitam ruski odmah se okrenu od mene pa mi tek neki peti, šesti prolaznik, sredovječni gospodin koji razumije engleski, pokazuje na loše obilježen pristup žuđenoj prometnoj vezi.

Što smo još obišli po Krležinim uputama? Svakako veleban pogled s Ribarske tvrđave na Peštu, na Parlament, na obnovljene mostove, most Eržebet, prema imenu tragične Sisi i most njenog supruga Franje Josipa I, danas Most slobode, na velebni spomenik Gellertu koji je pokrstio Mađare i na kraju na vrevu u trgovačkom centru osobito oko Váci utce. Još jedan prelijep pogled s budimske strane na Peštu snimili smo s prozora stana Krležinog prijatelja Illyés Gyulle, pjesnika, romanopisca i dramatičara, kod nas zvanog "mađarski Krleža". Žaleći što su se Frigyes i on upoznali u svojim poznijim godinama mađarski poeta laudatus u svome domu visoko iznad dunavske panorame koja puca prema u romanu opisanoj stolnoj crkvi sv. Stjepana, na njegovu visoku kupolu s dva tornja, rekao nam je: "Uzbudljivo je ako nas prikazuje netko sa strane. Može se tek zamisliti s kojim sam suzdržanim dahom čitao Krležin prikaz, ne toliko o Mađarima, koliko o monarhiji. Bili smo u tomu posve istog mišljenja i osjećao sam da u njemu zaista ima simpatija prema Mađarima. Nije se loše osjećao u Pećuhu, niti u Pešti, iako ne znam kakva je situacija bila na vojnoj akademiji. Znamo kako ga je primio Kostolany kome je pokazao svoje stihove pa je ovaj zaželio upoznati i one na hrvatskom, znamo kakvu je imao romantičnu ljubav, neću imenovati s kojom mađarskom izvrsnom pjesnikinjom. Živio je u žiži mađarskog intelektualnog života, ukazao mi je čast svojim prisustvom i ovdje, u mome domu; osjećali smo zajedništvo u istoj eri i na istom djelu. Imao je nevjerojatan smisao za humor, bio je duhovit i moglo se s njim ući u suštinu najmučnijih problema."

Govorio je tako jedan od najcjenjenijih mađarskih književnika, na pragu svoje devete decenije, impresivan, visok, sijed, još uvijek veoma lijep muškarac, kome

ekipa i mi odajemo duboko poštovanje. Lijepo nas dočekuje i lijepo zbori, nije se moglo naslutiti da bi za pola godine slijedio svog prijatelja Miroslava Krležu. Nisam odoljela da ne primijetim, pa su mu i preveli: "Mora da je vaša gospođa patila zbog pogleda koje ste poklanjali ženskom svijetu vašim iskričavim zelenim očima!" Samo se nasmijao. A potom, nakon montiranja i pripreme za emitiranje, ovaj film, sniman u povodu prve godišnjice smrti našeg velikana, gotovo da zbog njega nije emitiran. Naime njegov je brat tada bio poznati mađarski disident pa ga je naše televizijsko vodstvo ishitreno zamijenilo i emisiju gotovo osudilo na bunkeriranje, vjerujući da će tako u slučaju sankcija spasiti kožu. Navrijeme se ispostavilo da je on "ispravni" Illyés i odviše značajan mađarski pisac, a da bi se emisija odlagala ili prekrajala.

Ušli smo ipak u jedan nepromijenjen, netaknut u ratu, do danas nepatvoren ambijent koji nam se otkrio u poznatoj gostionici Mátyás Pince na Marcijuševu trgu. Kamilo i stari Emerički i danas bi ovdje mogli sjesti i obilato ručati za stolom urešenim Herend porculanom, u istom restoranu još uvijek obloženu rezbarenim drvom, oslikanom scenama iz povijesti u doba kralja Matijaša, naslikanog uz njegova konja, a u lukovima s lijepim vinjetama s mnoštvom veselih drugara u čijim su rukama vrčevi pića. Tu se doista kao i nekad u doba Krležine mladosti "…ljušti šampanjac uz plač ciganskih egeda i cimbala."

I za kraj: skupi gulaš na Budimu i nije bio tako loš, ali su zdravljaci po Pešti bili opskrbljeni vrlo kvalitetnom i neobično jeftinom hranom, pilećim ujušcima, izdašnim kolačima, ponavljam, za istinski sitniš. Nešto slično tome u Zagrebu osamdesetih nisi mogao naći. Sretno smo se vratili. Siti i umorni. I tek se tada u dane montaže filma odvijala pred nama prava panorama Budimpešte za koju smo imali tako malo vremena.

(Nagrada stručnog ocjenjivačkog povjerenstva)

NAJVEĆE PRAŠKO ČUDO

Denis Peričić, Varaždin

Putovi navijek idu još dalje
Niz vrtna vrata s noge na nogu,
Pa u daljine gdje cesta ih šalje.
A ja ću ih slijediti sve dokle mogu,

Korakom teškim od dola do brijega,
Dok me još veći put ne spriječi,
Na raskrižju staza i časnih stega.
A kamo onda? To ne mogu reći.[*]

Prag, Grad Čudā, ma koliko puta posjećen, nikada shvaćen, nikada dokraja istražen, nedokučiv, neiscrpan i neiscrpiv, upravo kao i njegova čuda, velika i ponajveća… No – gle čuda! – evo i jednoga maloga, najmanjega, a opet možda i najvećeg čuda: *Pražské Jezulátko*!

Gratiosus Jesulus Pragensis, *Santo Niño Jesús de Praga*, *Bambino di* Praga, *Menino Deus*, *Holy Infant Jesus of Prague* – Praški Mali Isus!

Pomalo skriven iza crvenog tramvaja koji vozi na liniji Malostranská – Bílá Hora, na broju 9 Karmelitske ulice, u *Kostelu Panny Marie Vítězné a svatého Antonína Paduánského*, karmelićanskoj crkvi Naše Gospe od Pobjede i svetog Antuna Padovanskog, još od ranoga 17. stoljeća (a izrađen možda i znatno prije) nalazi se ni pola metra visok, no prelijepo izrađen i obojen drveni kip Malog Isusa u dražesnoj opravici. Tamo gdje je Malá Strana, među Pražanima zvana *Menší Město pražské*, male oprave Malog Isusa – kajkavci bismo rekli slično Česima: Jezušeka – su se mijenjale i mijenjaju se, ali kip Djetešca Bezgrešne Djevice Marije nepogrešivo do dana današnjeg simbolizira onu bezvremenu preobraženu noć u Betlehemu kad zemaljska pojava pravog Isusa raskida koprene povijesti te svijetleći u tami kao nada ljudskog roda pobjeđuje noć i raskrinkava moć prolaznih vladara.

Tako bijaše i 1639. godine, kad je švedska armada došla na prag Praga. Pražani se utekoše drvenom Djetešcu, prikazu malog Boga, Božića, moleći ga da ih spasi pred velikom, lijepom, ali i strašnom vojskom pod zastavama. Šveđani se iznenada povukoše, a Praški Mali Isus otad se štuje kao čudotvoran.

Stoga je, u gradu koji zovu i Kruna Svijeta, na glavi kipića zlatna kruna, a dok jednom ručicom blagoslivlja, u drugoj mu je *globus cruciger*, kraljevska jabuka, spoj globusa i križa, znak vlasti nad gradom i svijetom, insignija *Salvatora Mundi*, Spasitelja svijeta.

Kleknuli su pred time malim kipićem Gospodara gospodarā, Alfe i Omege, Kralja kraljeva, i oni koji su se apostolski obraćali gradu i svijetu: 1924. okrunio ga je papa Pio XI., a 2009. papa Benedikt XVI. postavio mu je novu krunu i novu opravicu od hermelina.

Kažu da je kipić nekoć bio u vlasništvu svete Terezije Avilske. Kao da se, stojeći pred Praškim Malim Isusom, i mi čudesno budimo iz anemije, mrtvila i ukočenosti u koje smo zapali ne Tereziji Avilskoj nalik, u njezinu slučaju zbog potpune predanosti redovništvu, nego zbog naše potpune prezasićenosti ovozemaljskim, i kao da osjećamo tračak, možda tek zrnce i one boli i onoga zadovoljstva što ih je karmelićanska svetica u agoniji i ekstazi istodobno osjetila kad joj je anđeo s nebesa ognjenom zlatnom strijelom probio srce.

Blijede pred tim razmišljanjima, blijede pred time malim kipićem sva čuda čudesnoga Zlatnoga Grada!

U gradu Kafke i Faustā – ne samo Fausta Vrančića, jer ima, naime, u Pragu i kuća *onoga* doktora Fausta, s rupom na stropu kroz koju je, prema legendi, pristizao prizvani Mefistofeles – istinski je osvježavajuća duhovna hrana naići na nešto posve nekafkijansko, posve nefaustovsko!

Da, trebalo je opet poći i doći u Prag, Grad Čudā, ali svrha putovanja nikada nije samo da se iskorači iz zavičaja, da se steknu nove spoznaje i iskustva, nego i da se putovanjem opiše puni krug, da se dogodi neko novo, malo unutarnje čudo, čudo duše. Nove praške spoznaje i nadahnjujuća iskustva zatvaraju puni krug tek povratkom s puta, nazad u Varaždin, i upravo tamo, možda i zbog čudotvornih moći kipića, shvaćamo puni smisao Praškoga Malog Isusa, jer ga nalazimo i ovdje, doma: u varaždinskom uršulinskom samostanu!

Kada su sestre uršulinke 1703. došle iz Bratislave, donijele su u Varaždin još jednu figuru Djetešca, svojevrsnu repliku Praškoga Malog Isusa, izrađenu od voska. Uskoro će se smrt, tako živopisno prikazana na praškom astrološkom satu, obrušiti i na Hrvatsku i na Varaždin, u obliku jednoga drugog jahača apokalipse: kuge.

Građani su se zavjetovali da će, zaobiđe li kuga grad, izgraditi kapelicu svetog Roka, a redovnice su se zavjetovale svomu Praškomu Malom Isusu da će, ako će

djeca u konviktu biti pošteđena crne smrti, svakoga 25. dana u mjesecu obavljati procesije s čudotvornim kipom po školskim hodnicima i moliti krunicu Djeteta Isusa.

Molitve su bile uslišene, kuga nije znatno pustošila Varaždinom, a zavjeti su ispunjeni. Varaždinske uršulinke sve otad, od 1712. godine, svakoga 25. dana u mjesecu u zavjetnoj procesiji sa svojim Praškim Malim Isusom obilaze samostanske hodnike, a Varaždinci su 1715. na južnom ulazu u grad podigli zavjetnu kapelicu sv. Roka.

A mi se prisjećamo – uviđamo, spoznajemo – da smo prilikom boravka u Pragu odsjeli na prilazu Zlatnom Gradu, na Olšanské náměstí u Žižkovu, u pristupačnom obiteljskom hotelu tik uz tamošnju crkvu svetog Roka, dovršenu 1682. također u vidu ispunjenja zavjeta potaknutoga pojavom kuge.

Put je završen, puni krug zaokružen, a iskustvo spoznajom osvrhovljeno: taj mali kip nije samo najveće praško nego možda i najveće varaždinsko čudo!

Kraj ulaznih vrata našeg stana otad lijep je suvenir: jedan sasvim maleni *Pražské Jezulátko*.

(Nagrada stručnog ocjenjivačkog povjerenstva)

I JEZIK ISPISA MRTVA ZAVIČAJA

Igor Šipić, Split

Poput priče i svako dobro putovanje počinje od početka, ali ne sjedanja za upravljač automobila, ne na krilu zrakoplova, ni u ugodnu salonu broda, počinje od jezika koji će nas odvesti do toposa, omogućiti prolaz do najboljih destinacija sučeljujući nametnutim limitima stoljećâ suvremenost kao pojavu morske granice na usnama čovjeka. Što sve može sloboda kanio sam doznati kao pjesnik iz usta prostora, iznad svega odrazom ljudi koji su živjeli taj prostor u prijevodu onoga koji je to osjetio i shvatio.

I upravo u toj točci doživljaja *zbirke pjesama* pojavio se putopis, kojim je moguće rekonstruirati ukupni vremenski kontinuitet cilja putovanja, sebičnosti koja će od vas uvijek pokušati uzeti više nego će nesvjesna toga i sama dati. I sasvim je svejedno gdje smo, u cetinskoj ili imotskoj Zagori, u Ravnim kotarima ili šibenskom zaleđu, svugdje smo *prosjaci i sinovi*, svugdje *godine žutih tikava*. Ta elementarnost naslova prokletstva siromaštva Ivana Raosa i Stipe Krce odredila je i cirkl jednodnevne vještine moga puta do sinjskog svetišta Gospe od Milosti, utvrde Prozor, vrela Cetine i crkve sv. Spasa, Gale i vrela Rude, do Božićevih Kurlana i priče o zbjegu u Kamešnicu kad jedna majka istodobno izgubi mlađahnu kćerku, a u Kurlanima porodi sina. Bila je to moja baka. Već u majčinoj utrobi najžuljavije su ruke ljudske loze. Možda zato orao nadlijeće mlado litice pod kojom vrelo Rude kulja poput rumenila uzvrpoljene djevojke, nanoseći na stare mlinice drvorezbare i pjesnike.

Treba li uopće putovati daleko od kućnog praga da bismo spoznali vjeru po siročadi i siromaštvu? Zašto mi mislimo da talent ne može biti putovanje u korijen jezika, godine i zube pjesnika? Zašto bi putopisna riječ bila povlaštenija od vrela iz kojeg je sama i krenula? Stajao sam u crkvi svojih kraljeva, sjedeći nad okom Cetine, zurio sam zapravo u samog sebe, u svoj tirkiz, za koji nisam ni znao da postoji bez puta koji su nazvali ognjištarskom kulturom, iz koje su odseljeni

Gotovci, Ujevići, Pupačići, Kaštelani... Što je onda građanska neputena inteligencija u kojoj se ne oslikava razdragana djevojačka priroda prostornog semantema?

S Prozora Hrvatinića lijepo se vidio taj protok, poput zviježđa Bika prostoran u rasplodnosti polja i rijeke što odmiče prema Perućkom jezeru sa najstarijim tragovima života ljudi starog kamenog doba. Pod urušjem tinjala je Vrlika sa svojim “Erom” i česmom, Begovićevom književnom vertikalom. Zacijelo je to bio pravi put, rani svibanj koji je odabrao moj proljetni itinerar. Poput žene je, i s jednim i s drugim lako je zgriješiti. Tolika isprepletenost majolike, pronicljivost ulaza u bitak maternice, a sve tako jednostavno. Ostvareno folklorom bez kojeg nema ni božanske glazbe, niti makovih livada Gale. Koliko je u tom cvijetu Gospodina, toliko je pitanja na svakom kilometru puta.

S likom Gospe Sinjske isto je kao s prozirnim jutrom. Sjeni se uvijek vrati ono što joj u prolazu oduzme sunce. Stotinjak metara je od mjesta gdje se *sloterdijkovski* “oštećen bačenošću, nikada više neću veseliti svojemu položaju u svijetu”, pa kao da gledam kako sudbina razbija percepciju slabosti ljudske preuzvišenosti i moći u sliku proosjeta duhovne stvarnosti života. Za razliku od aktualnih junaka duha, sinova svojih očeva, možda sam jedini još na strani Sokratove tajne posljednjeg majčina sina koji se ne miri u zapadnoeuropskim tradicijama ideja. Zato mi Marija, zato Majka Božja! Osjećam tu snagu tiska, vidim znojna je kupola nebeska, toliko majki, toliko kapa sa rogova zvijezda. I nisu to slučajni susreti zemlje i neba, vječitih ljubavi i starih rodilišta.

Svijet nije samo erotičan. Utroba udove Perke, što zatrudnje s prvim vihorom kako i glasni vuci, obrasla je gustom grabovinom Božićevih *Kurlana*. Udaljeni su kojih stotinjak metara od lokalne ceste gdje se još uvijek vide tragovi višestoljetnih karavana Bosne Srebrene. U svakoj sreći ima ponešto kozjega, tako bih ocijenio situaciju na terenu tražeći uzlaz u šipražje naleglo na monolit jata prizemnica ovog uistinu pretpotopnog toposa. Božić je to svakako maestralno izveo. Poput Marka, mlada pastira što me upravo iskušava kamenjarom puta kojim se s naporom penjemo do prvog pitanja. Samo po sebi se nametnulo snagom svoje besramnosti – je li se tu uopće netko i mogao roditi?

A onda sa zebnjom uđete u prvu natrulu komoru i od sveg inventara života ugledate praznu zipku i nad njom sliku sv. Ante Padovanskog. Dijete u njegovu naručju pušta da promišljam vrijeme, čovjeka i Boga. Malo je tako sukrvicom uplakanih zidova. Ne samo da se tu netko mogao roditi, nego je za sobom ostavio i baštinu koju ćemo s narednim stoljećima za oprost moliti. Kao mladenka mužu, suhozidna arhitektura prilaza mukama ucijepljena je u kamen. Tek sada do kraja razumijem romanopisca, gimnazijalac tu doista ne može ništa. Još manje nemoć ratnog zbjega. Tragediji se mora smjestiti daskama teatra, po Nietzscheu, “na najbesramnijem stupnju koji se muškom narodu licemjerno otkriva na kratak

uzaludan pogled".

Zašto smo to prepustili bespuću dok leži bespomoćno – tko je tu mogao biti plijenom? Sam život, ili gorščica koja ga je podarila? Jezikom tvrda, milošću meka zavičaja, morate proći da biste shvatili kako nas Bog nije kaznio, smilovao se podarivši nam suživot u kojem su čovjek i zmijski okot jedno te isto. Pogasimo optičke kabele i mobitele, nuklearne centrale i tvorničke kapitale, pobrišimo ploču, koordinate i toponime, svijet će izgledati poput prerezana zapešća, ali život neće stati, loza će se nastaviti. Danas vlasnici Kurlana žive u velikim gradovima. Nebranjivo je da će čovjek težeći boljem životu napustiti planinu, ali zašto sam onda ja tu? Je li to stupica jelenu ili čovjeku? Smisao svake od njih je čekanje, nešto što podosta muči svaki moj svibanj – znam da moram potražiti grob u kojem počiva *prometej* svećenika.

*

Blagdan je Duhova, završetak razdoblja Bika. Kako bi drugačije i mogao završiti, iz Gradišća banuo je Franjo. Prepoznajem jako znakove na cesti. Na pamučnoj majici na prsima mu princip pulsiranja, srce u formi mehanizma sata, na mojoj pak njegov rukopis, *Po staza naših starih 2015*. Bit će to još jedna naša zajednička avantura. Ponajprije bi u posjet počivalištu dragog nam prijatelja, don Stipe Mlikotića. Priča će time prijeći u sferu kakve providnosti, autentičnost uprizorenja Duha Svetoga. Ono što oba sigurno znamo, počiva u Gornjim Poljicima, protežu se do ruina utvrde Nutjak kod Trilja, gdje će Cetina ući u kanjon koji joj neće dati mira sve do muževnih omiških klisura. "*Ti more od Oneuma, što ulaziš širiš oblivaš uspinješ, pridodaj svojoj muškosti, još jedno tijelo*" – zapisao sam u pjesni *Oj, Cetino*, zavičajne zbirke *Pronevjerom oblikâ*.

Prva postaja na našem putu su Rošca, odmah nakon raskrižja Biska. Prepoznajem kuće iz kojih je u moju obitelj ušla njihova mladenka, naša nevjesta, podarivši nam prvog unuka. Kako ništa nije slučajno, upravo danas tu će se ponovno okupiti da bi slavili svetu potvrdu zavičaja i djevojčice što upravo izlazi u bijeloj anđeoskoj haljini. Lice uvijek sve prokaže, Dedal i Ikar su stvarno mogli poletjeti, pa je nebitno što je ovdje mitologija u nesrazmjeru sa stvarnošću u kojoj mene nema. Ne prepoznaju me, ali zato znam tko smo i što tražimo na tom putu. Gdje je krizma, tu mora biti i crkva, gdje crkva, tu i Dolac Gornji, siguran trag prema grobu. Kažu mi, Mlikotići se kopaju u tom mjestu.

Don Stipe nije bio samo svećenik u Malom Borištofu, na samoj granici austrijskog i mađarskog Gradišća, nedaleko Franjina Koljnofa. Kao vrsni poznavatelj ljubljene arheologije, prekopavao je polja Burgenlanda, stvarajući zbirku *Paratethysa*, paleolitika i neolitika. Njoj će, kao istinski filozof, pridodati biblioteku obogaćenu mišlju bez koje nema umjetnika. Raritet je u župnoj kući kolekcija najeminentnijih autora hrvatske moderne i suvremene umjetnosti. Mnogi

su njom prošli ostavljajući za sobom djela zahvalnosti čovjeku koji je oltar svoje crkve osmislio sam i dao ga izraditi u visokom kiparskom stilu u konopu, drvu i kamenu.

Očito se poput okovanosti raspetost može ostvariti i zavičajem. Za njom upravo tragamo, živimo čovjeka koji je u večeri tragičnog ubojstva njegova brata molio oprost za ubojicu, za svoga neprijatelja. Koliko duboko posegne duša u otvorenost rane da bi iz nje iščupala vjeru u najtežim trenutcima po čovjeka? Upitni su svi aspekti života osim onog uokoli njegova opstanka. Kad pomislimo da se tu nitko ne može roditi, kad u jatu kuća, zbijenih da bi se othrvali jačemu, prepoznamo otpor, uvijek se nađe nešto za preživjeti. Predrasuda puta koji nigdje ne vodi, ne postoji. Stići ćemo tamo gdje smo kao ljudi predodređeni. I uvijek ćemo sresti čovjeka.

Za prvog našeg susreta u Malom Borištofu, gledajući oličenje onoga što "ne bi ni mrava zgazilo", nešto gorštačko a svetačko, nisam bio iznenađen spoznajom da smo toliko vremenski i prostorno bliski, što sam preveo u prvi njegov plač kojeg sam gotovo mogao dosegnuti. Dvije zipke, jedna drugoj do uha, na korak, ni mjesec razlike. Ovaj tjedan ima zacijelo svoj vremenski ključ, sljedeća postaja morao bi biti Dolac Donji. Ovostrance, Mosor bez mora doimlje se poput suhom prepuštena Noina broda.

Teren je nepoznat obojici, cesta je uska i krivudava, možda smo i na krivom putu, pa iz suprotnog smjera zaustavljamo automobil zagrebačkih oznaka. Tko je sad stranac u tom kršu, *metropolis* ili naš kombi mađarskih oznaka, na kojemu, doduše, stoji *hrvati.hu*, portal adresa kulturnog centra Hrvata Šoprona. Zacijelo je Stvoritelj za sudbinu predodredio kamenolom čovjeku, iz automobila izlazi upravo njegov vlasnik. Ponad goleme smo utrobe kojoj je iščupano srce. Razmjena pitanja učvršćuje vjeru u Boga, na dobrom smo putu, ušli smo u Dolac Donji, a gospodinu je don Stipe u rodu. Naputi navode na istu crkvu u kojoj će biti izrečena sveta potvrda.

Moramo proći pored crkve Velike Gospe, kako ju valjda zovu mještani, koju upravo ostavljamo za nama. Sve smo bliže našem cilju, vidimo ga još iz daljine, otvara se klifom nalik ubojstvu s predumišljajem, crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije leži pod sjenom gorostasne litice. Ima li što od prirode čovjeku imanentnije? Dobro znamo po što smo došli, na nama je da to sada i uzmemo. Riječima, to što vidimo, bez riječi, ono što ne treba ni dirati, mir vječnog počivališta. Ulazimo u groblje, tražimo, čujem Franju – "Evo ga". Iz mnoštva klesarskog zanata, izdvaja se monolit neobrađene prirodne stijene s vidljivim tragovima bušilice *pikamera*. Lice, dvije orbitne elipse forme križa i nad njima raskriljen Krist, sve je što je ostalo od života jednog čovjeka i prešlo na stranu mrtve tišine

svemira. Prvim udarcem njihala, zvono nije samo oglasilo desetu uru, dugo je zvonilo – "On je, javio se, zahvaljuje..." – izustismo. Palimo svijeću, prohod lahora tek ju oblizne unoseći u plamičak pjev ptice. Svježe prekopano kraško polje tu je da prehrani bit djece.

Odlazimo, ali na vratima čovjek, nesviknut na strance, pa mu se ote – otkud mi u "pustoši"? Uz svo uvažavanje, reagiram, pustoš je u srcima ljudi, u *polisima* iz kojih se sam vratio da bi ispratio na onaj svijet mater i ćaću te živio sam, neudat. Sad smo mi u čudu, nikoga božjega uokolo, a, kaže, njegova mater i Stipina mater, dvije sestre. Tko nam to danas šalje ljude? Kantor je, tumači nam "ilirski" sarkofag pred crkvom u kojeg su pokapani svećenici, u njoj su pak grobovi sa podnicama ispisanim u glagoljici. Ne lažemo mi sebi, suvremenicima povijesti naše, mi varamo na mukom održanoj prošlosti. Zato smo tu, "ilirski" sarkofag, glagoljica i čovjek, oltar pred Bogom, splet trojstva kamena, drva i konopa. Valjanim razlogom vječnom počivalištu može biti samo otkriće. Nikako oštri prijekor župnog svećenika, koji je upravo stigao i Franjine hlače do koljena uzeo na zao glas: "Tako se ne ulazi u crkvu." Održasmo se isprikom, no pola metra hlača protivu glagoljice i gorljive želje da se pomolimo mrtvomu drugu? Gdje tu vidimo smisao, što bi tek bilo da se Franjo pojavio u kiltu?

Pristižu prvi mještani, gosti na krizmi, no odlazimo, nastavljamo u istom smjeru, negdje moramo prijeći Cetinu, i već smo u Blatu. Potom nailazimo na oznaku Čikotine lađe. Pričam Franji o tom prijelazu gdje se Cetina daje uzanoj plići koju se ljeti može pregaziti. Istom okreće automobil, strmoglavim serpentinama spuštamo se u kanjon. Suvremenost civilizacije izoštrila je u sebi tu lampicu, uvijek u stanju latentna paljenja. Na samom mostu starina je dobrih mi poznanika. Tri desetljeća su od našeg posljednjeg susreta. Felinijevski prizor željeznog mosta sa drvenim podnicama budi u meni fantaziju rane postratne obitelji. Pred kućom sjede starija i mlađa žena, očito još jedna nevjesta. Kršan mladić s jednogodišnjim je djetetom u naručju. Prepoznajem domaćicu, za nju sam na tren tek žedan dobrodošao putnik, a onda ubrzo shvaćam zašto je ime ujedno i znamenje. Stanko je sad taj što drži sina, a sam je bio takvim za našeg zadnjeg viđenja. U dobrom starom ikavskom, mnoge su djevojke *umaknute* u Rudi, pa i ova mlada dojilja. Ne znam što je svježije, djevičanstvo što je dolazilo s vrelom te mitske rijeke ili njena izvorska voda koja nas upravo podiže. Eh, ta naša podsvijest, uvijek nešto prokopa put do starih stvari da bi život dobio na dražbi.

Zato ulazimo u Trilj, zastajemo na Starom mostu, tumačim svoje biografsko tkivo. Na kući moga djetinjstva stoji natpis, *prodaje se*. Novcem se ne može kupiti ono što nije vlasništvo. Dižemo se ponad vinograda mojih *didova* na brdo Bornovac. Pod njim je u zbjegu poginula Lidija. Za njen grob nikad se neće pouzdano saznati. Franjo priređuje svjetla pozornice, igra se na daskama, pričam, on

snima. Uokoli vrhovi Kamešnice, Dinare, Svilaje, Mosora, Gardun sa crkvicom Sv. Petra priča rimski *Tilurium*. Doskora odlazimo. Ostatci kule Nutjak nad Cetinom stoje poput kakva samotna zuba u glavi dida Jale. U tom smo u Bisku, gdje i skrenusmo za Rošca.

Krug nije zatvoren samo putopisno, već i koordinatno. Ako postoji nešto što nadilazi naše moći, onda su to referentne točke sljubljivanja čovjeka, zemlje i svemira. S jedne strane, na istom su meridijanu mjesta naših začeća, s druge, naših rođenja. Trilj i Gornja Poljica, don Stipe i ja, Sinj i Koljnof, Franjo i ja. Grob smo pronašli u teškoj sudbini stijene. Još jednom se ovjerila u svojoj suprotnosti organskog bića – siromaštva krasom, bogatstva kamenom. Svejedno je li tekst bolji kao priča ili kao putopis. Prisjetimo li se Mažuranićevih i Matoševih putopisa, treba li razliku i tražiti.

23. 5. 2018.

(Nagrada stručnog ocjenjivačkog povjerenstva)

VUKOVARSKA PRUGA

Tomislav Šovagović, Zagreb

Crno nebo. Vrane nad Vukovarom. Željeznička pruga. Borovo naselje. Autobusi parkirani pored nekadašnjega industrijskoga giganta. Kolonije prvih radničkih zgrada. Sportska dvorana u kojoj je Cibona osvojila kup bivše države pobjedom nad europskim prvakom Bosnom. Puši se iz kotlića fiš-paprikaš. Aero klub "Vukovar", večer uspomena na poginule hrvatske branitelje. Prastari "pajper", bez Mr. Noa, čeka na uzlijetanje slobodnim nebom. Miriše slavonski rizling. Rahla zemlja pored Dunava, nema ni alasa ni komšijskih podbadanja. Sjećanje. Osamnaesti studenoga. Hodam prugom. Alatnica. Mjesto posljednjeg utočišta vukovarskih civila. Nisam prije shvaćao da je grad heroj istodobno pao na svojemu istočnom i zapadnom krilu, mitničkom i borovskom. Zato kolosijeci. Put jedine istine. U glavi vozni red vlakova, ali svejedno se osvrćem, ako slučajno ubrza gostinjska kompozicija. Velika rijeka je hladna, umorna, kao da jedva čeka sutra. Kada se tok vrati u normalu. Pružni radnik provjerava teretni vlak, šećerna repa pristigla iz okupatorske zemlje. Ironija. Srušena kolodvorska zgrada, ljubavni natpisi u secesijskom stilu, spaljeni drveni prozori na katu, nijanse roze neprispodobive. Spomenik sjećanju, kao i Grad. Tko je dočekivao putnike nadomak luke, jednom davno, kada se izlazilo u sretnoj Slavoniji. I ostajalo. Cigle, slomljene fasade. Vjerojatno bi i Bohumil Hrabal izgledao bespomoćno. U Vukovaru je besmisleno pričati o strogo kontroliranim vlakovima. Samo kolona. Hodanje. Uspomene prugom. Svaki korak dugačak kao pokret suncokretne lađe, kojom se nekad prevozio dragocjen teret. Ne raspoznajem granice Šapudla, i molim Pavla Pavličića da me shvati. Netko je zamislio drugačije. Trgovina mješovitom robom, osvježavajuća mineralna voda. Valja izdržati, kao naši hrabri 1991. godine. Ali kako pisati, o mjestima gdje su riječi suvišne. Rekonstruirati viđeno. Svaka je stanica jedan Damin kapric, pojeden kod Božice Matoušek. Ušla je u deseto desetljeće života. Prije dvadeset šest godina izveli su četnici nju i dva sina iz kuće. Pas

je ranjen lajao.

"Ubij kera da se ne muči", rekao je kokardašu njezin stariji sin Robert.

"Ne pucam u kerove, samo u ljude!", uzvratio je i kasnije odveo drugoga sina, stomatologa i pjesnika Renea – u nepovrat. Ostao je samo Damin kapric, majčin, najbolniji. Znaju li vlakovi šapudlovske priče, i kada ih zapišu Vukovarci, i kada se prestanu čitati djeci prije spavanja, jer tobože sve je u "pametnim telefonima", sve osim zaboravljene prošlosti. Nije dovoljno zapisati, očito. Ne znam u Vukovaru imena drvećima, zgradama, ljudima. One se mijenjaju. One su niknule na srušenim temeljima starih. Pruga jedina priča nepoznatu priču. Vukovar nije srušen do temelja. Petrova gora nije ni taknuta. Nijedna kuća nije stradala na vukovarskom jugu, kao naselje i svijet za sebe. Velikosrpskim agresorima nije bila na meti, vojnicima strateška pozadina, logistika napadačima, ali grad se branio tamo gdje su njegovi ljudi. Što pište vlakovi? Pozdravljaju li samo zbog željezničkih propisa, ili vjeruju da vrijedi pozdraviti, i ono nepozdravljivo. Kome mahati zastavom, kada kosti Ivice Ivanike napaćene leže pod zemljom. Svaki je dan s Hrvojem Džaltom postavljao hrvatski barjak na vukovarski vodotoranj. Simbol nepokorene Hrvatske. Mirišu sladoledi iz predratnoga Vukovara, na vidikovcu boljih razglednica, uz espresso najljepšega slavonskoga pogleda. Vodu je čuvao toranj, sluteći crne dane nestašice, okupacije. Vrisnuo bih najradije. Legao na prugu i čekao vremenski stroj da me vrati u 1990. kada sam s majkom stajao na mostu između Vuke i Dunava, promatrajući sunce kao nešto svakodnevno, slobodno. Nikada više takvog sunca. Ponovno vrane, oblaci. Kada je i sunčan dan, nema sunca nad Vukovarom. Ono je potisnuto, uplašeno, kao da se srami svojega sjaja. Toplinu pruža obnovljeni franjevački samostan sa župnom crkvom sv. Filipa i Jakova, ili je to samo žuti odbljesak vukovarske gimnazije i bronce Marka Marulića, s Juditom koju sve manje čitaju novi naraštaji virtualne dječurlije. Rešetke na prozorima prije rata nisam ni vidio, strah je u kućama niz padinu prema glavnoj cesti, putu bez povratka.

Uzalud naše molitve pored Bećarskoga križa, dragi moji suputnici, nitko se neće vratiti s Ovčare. Mrtvi su, ubijeni u Veleprometovim hangarima, i naša sjena korača ispod njihovoga smisla, tužna i sućutna, ali nedostojna. Miruju kuće Mitnice, šute i psi mira, smije se, može se nazdraviti šljivovicom, pojesti i perkelt od soma. Ali depresija vlada ravnicom. Naše staze neće pomoći umrlima. Savjest se muči u vremenu koje sve zaboravlja, kojemu ništa nije važno ni sveto. Svatko svojim cipelama svjedoči stradanje bližnjih, i već su koraci prvih na Memorijalnom groblju, dok posljednji nisu ni izišli iz krila arkada, korovastih cvjetnjaka srušenih kuća.

Bijedan sam, nisam Matko Peić, ne umijem kolorit pastelnoga bluesa pretočiti u putopis, ne mogu tišinu opjevati riječima. Nije Guernica kraj čovječanstva,

nenaslikana je Picassova vukovarska slika ona istinska točka završetka civilizacijskoga kruga. Kako vidjeti obične vinske podrume kada slike gladnih i žednih Vukovaraca trpe u ponjavama tromjesečnoga pakla, i što se čudiš, dragi moj Ravenjaninu, umro si prerano za deseti krug. A i željeznicu je tovarnička daljina odavno progutala, lijepi moj oskvrnjeni Matoše, brate obješene nam domovine. Obješene svakoga dana iznova. Jer svi smo prodani a da to još ni ne znamo. Usklađeni s paklom vlastitih demona, kojima ne znamo ni porijekla ni poroda, rastjerani sa divljih zgarišta nekada pitomih domova. Oproti, Dante, oprosti Gustl, ne vidjeste ni izdaje ni agresije, a sve predvidjeste kao u snu ćopavih vrana, graktajuće opasnosti, slijepe sadašnjosti. I koračam prugom, a više nisam siguran ni jesu li željeznički pragovi, je li cesta, je li Dunav, je li Adica, je li Mitnica, je li staro ili novo groblje, ima li uopće starih križeva ili je svaki jedan te isti, onaj Spasiteljev iz nulte godine. I spajam dva razbojnika s Kristove kalvarije, nevjernički se pitajući ima li razlike ako su obojica izdahnula s Njim, nenatopljeni octom probodenih vodenastih bokova, nakon kojih Obećanom zemljom krene nevrijeme, i ništa poslije kiše, ni voćka, ni lišće, ni cvijet. Ah, ubijeni moj Vukovaru, "blagoslovljen" tisućama granata mjesto svetom vodom svojih bogomolja i sinagoge, nestalih u poplavama bezazlenijima od potopa ljudske duše. Odbijam povjerovati da je moguće srušiti grad, prekinuti telefonske razgovore, putničke linije, sadnju agronomskih kultura, odbijam vidjeti da su putopisi zaustavljeni na prvom koraku, da su samo prognanički, s uzavrelom vodom na trošnom kuhalu s jednom pločom u nekim izbjegličkim izbama. Kako uskrsnuti kada se stalno ponavlja Veliki petak, kada vatre gore noćima, a dan ne svanjiva. Ima li putopisa tamo gdje nema ni puta ni pisma, tamo gdje se povijest falsificira, a čovjek razdvaja, ima li smisla tamo gdje ljubav počinje završavajući u istom retku iste pjesme. I kako sada, dok stojim okružen grobljanim spomenicima sinova Kate Šoljić, okružen braniteljskom alejom onih s one strane eshatona, kako povjerovati da će sunce Nebeske Pravde doista doći? Dobri moj Bono, ima li ičeg dobroga na ovoj natopljenoj ledini, ičeg što će nekim novim i boljim Aronima dati razlog življenja, jednom kada uđu tamo gdje Mojsiju nije bilo dano. Šutljivo Švapsko brdo, šutljivo kao i sve, šutljivi grobovi, natpisi 18.11.1991., neovisno o naraštaju, većina zaustavljenih iste krvave jeseni. Bože, slušaš li vijesti na istim lokalnim radijskim postajama, gdje se sadašnjost još nije dogodila, a prošlosti nema, kome daješ nadahnuće za iznova ponavljane laži o isprovociranoj nejači, o mupovskim "ustašama" koji su drugog svibnja krenuli osloboditi svoje radne kolege, a dočekani u kaubojskoj zasjedi iz koje su "nenaoružani" uz pomoć sivomaslinaste zvijeri pucali po svemu živome, kako bi postalo mrtvo. Pucali po svemu osim po kerovima, vraća se okus Daminog kaprica tete Božice, majke koja za više od četvrt stoljeća mora nadživjeti pokojnoga sina, nadajući se susretu u vječnosti. Ako ona postoji, ako nije

uzalud. Odmiče se polako kadar s polja križeva, i malenih hrvatskih trobojnica, na sivom nebu iznad Vukovara. Njegovi rasteri bole jecajući bitak, njegov kolaž samo je zamišljena slika onostranoga nepostojanja.

Ne, nema više ni vlakova, ni pruga. Stoje poput kolodvorske zgrade, s toplom čekaonicom hladnih nedolazaka. Nema više ni rasporeda odlasci-dolasci, žigova na tvrdim četvrtastim kartama, zaheftanih debelim spajalicama, odlomljeni poput slagalice koju ni najinteligentnije dijete ne može sastaviti. Nema više vagona u kojima se pije, pjeva i puši, spavaćih kola s prljavom posteljinom, natpisom Jugoslavenske državne željeznice, usidrenih o vukovarsku željezničku luku, kao srijemski smiraj davne potopljene Panonije. Nema prolazaka kroz bučne hodnike, iščekivanja kondukterskoga cupkanja s noge na nogu, skrivanja slijepih putnika u izmetom začepljenim zahodima, i spajajućih kompozicija onog boljeg sutra. Nema više ni gaziranih sokova u vagon-restoranu, u staklenim bocama od dva gutljaja, nema ni mališana koji strpljivo slušaju stričeve priče, boreći se s voznim redom, prekasnim da se stigne na početak nogometne utakmice ili kino-hita. Nema silaska na željezničkoj stanici Borovo naselje, tamo gdje je sve počelo i završilo, u istim cipelama, prevelikima dva broja, kod alatnice, gdje je ubijena i posljednja nada posljednjem Vukovarcu da čovječnost može preživjeti na kraju dvadesetog stoljeća. Uzalud kolonije i sportska dvorana, radničke igre i plesna dvorana, kada sve je stalo, čak i lokomotiva. Njezina para ne otpuhuje vukovarskim jutrom, njezin signal nitko ne čuje. Umro je Vukovar, umro. Sa svojom željeznicom, sa svojim ljudima. Umro i vratio se u "normalu". Normalu smrti. Normalu bez normale. Normalu s tabletama, snovima i sjećanjima. U kojima nitko ne pije lijekove, nitko ne sanja, i nitko se ne sjeća. Othodu vlakovi. I život sam. Ubijen kao ker? Ne, ubijen kao čovjek.

(Nagrada stručnog ocjenjivačkog povjerenstva)

CRNO I BIJELO

Emilija Kovač, Čakovec

Crna kobila beli konj. / Bela kobila crni konj. / Crna grlica, beli kos...

Priču o crnom i bijelom željela sam neizostavno, pod svaku cijenu. Pristavši na nju, bila sam jednako i spremna i prestravljena njenom veličinom, zahtjevnošću, nizom nevidljivih detalja koje treba odraditi da bi se dogodila. Uostalom, sve su naše priče zahtjevne - takav je naš svijet.

Da se ta moja priželjkivana ne ispuše od banalnosti natisnute oko poslova u vezi s vizom, putovnicom, dozvoljenom težinom prtljage, potražila sam se znalce, znalice u prelaženju razina i našla!: ako Matošev picek Smiljka i njeno buncanje ne budu dostatni kao inspiracija, treba odustati. Takva posebnica jedna, bisernica, sjajnica obećanje je *avantire*. U njenoj su luckastoj priči-bajalici kosovi, grlice i konji, i *crni* i *beli* istovremeno - život je istost različitog… i obrnuto. Ako ne vidite, niste blagoslovljeni dinamikom rubnih stanja, iz kojih morate zaljuljati stabilne, vječne privide standarda. Kad oni jednom padnu, život krene.

Nora Smiljkica spametna ja, spametna Smiljka prinora ja…

Načelna pitanja

Putovala sam, naime, u Afriku: ne u onu nježnu, prijelaznu, koja se stalno prelijeva rubovima poznatoga svijeta pa je, usprkos divljim bojama i sasvim novim slikama, nekako domaća, pitoma, bliska, nego u duboku, crnu i daleku. Doslovno – pod drugo nebo. Zbog tih intenzivnih i krajnjih drugosti, svjesna udaljenosti, izdvojenosti, iskorijenjenosti i društvene određenosti čovjeka, njegove uvjetnosti, krhkosti i zamjenjivosti, niz samih-po-sebi-sigurnih mjesta morala sam presložiti jer više ništa nije bilo samo po sebi razumljivo. Opće stečevine pokazale su se ne naročito stabilnim konstrukcijama, štoviše, nemalo njih u opa-

snoj je blizini predrasuda. U stalnoj suočenosti s potrebom da prekoračujemo i pomičemo životni prostor, u nama glasno, životinjski bespogovorno, kolikogod je skrivali ispod tankih civilizacijskih velova, skviči ona druga – da bezuvjetno pripadamo, da imamo svoj dom, svoju jazbinu i svoje svete predrasude koje nećemo i ne želimo dovesti u sumnju.

Relativizirati nije niti lako niti ugodno, ali se mora: život treba staviti na kušnju, nek se iskaže!

Tek postojanjem između svjetova, kao istraživači, pioniri, izvidnici, hrabrenici i hrabritelji suočavamo se sa stvarima u njihovoj autentičnoj ogoljenosti da prestaju biti naše riječi i konstrukcije… odnosno – vraćaju se onome prije nego su počele biti naše konstrukcije. Ako istraživač ne zna poštovati drugo u dostojanstvu i posebnosti, onda je konkvistador, istrebljivač. Čovjek za oboje nalazi dobrih razloga i okvira… uz podršku Macbethovih vještica, po kojima je ružno lijepo, a lijepo ružno. Za istjerivače vještica stvari su jasno utemeljene u Iskonu, Ishodu, Bogu, no nerijetko su ti okviri tako tjeskobni, plitki i skučeni u toj svojoj jasnoći da se i najortodoksniji vjerovatelj uželi njihova razgibavanja. Prekoračitelji granica, po unutarnjoj nuždi ili, recimo s Dizdarom – *pitci*, ne gube svoju vjeru, samo je žele vidjeti u raznovrsnim njenim varijantama. Recimo to ovako: sumnjam i ne bojim se svoje sumnje jer u svakoj njenoj čestici obitava moj Bog. Moja su vjera i moja sumnja jedno. Ja vjerujem svojoj sumnji jer me proširuje i uvijek me vraća sebi. Naknada za takvo viđenje stvari prilična je, ali i njena cijena.

Ljudi

Ako postoji nešto što uvijek, i uvijek iznova, iskreno i do kostiju i boli i raduje, to su ljudi. U mojoj je priči sve zbog njih i njih radi, i to baš zbog tih crnih, nepoznatih, dalekih. Jesu li bliže zemlji zaista ili samo zato jer ih tehnologija još nije iščupala i rasadila po svojim umjetnim otocima/kontinentima/rezervatima? Vjerojatno oboje. Ljudski je i normalno željeti biti iskorijenjen, bar u jednom dijelu svoga života, kao što je nužno znati gdje je, što je i kakvo je to korijenje od kojeg se dijelimo ili kojem se vraćamo – svejedno. Naša svijest i težnja prostorima odozdo i odozgo, sve oko nas, čini nas bićima ktonskim i astralnim, a najčešće bićima onih bolnih međuprostora u kojima se do krajnjih svojih granica kidamo između htjeti i moći, usuditi se i smjeti, ustrajati ili ne u nekoj igri moći i ići… sa sumnjom ili bez nje, kako se već može. Svijetom ljudi koje sam srela, kolikogod ih poimala ktonski, bolno vlada Bog Novac. Moćan je to Bog i njegova je vladavina zahtjevna. Bog Imati Stvari. Ugodno je imati. Mnogo toga ne boli kad se ima, mnogo toga nije teško.

Djeca čeznu za slasticama, bez obzira na vrstu, što više što raznovrsnijih igrački… Posebno je važno u tome – imati kao *svoje* što god se može, ne dijeliti s drugima. Dijeljenje je zahtjevna disciplina: predmet želje može nestati, to je opasno. Kad sam, tako je nalagala jedna posebna situacija, svojih malih četrdeset crnaca za koje sam bila zadužena, trebala zaokupiti nekim važnim sadržajem, postala sam bolno svjesna njihova nedostatka osjećaja za drugog. Svatko je htio svoje bojice (ja sam ih, neupućena u stvari, stavila na stol očekujući pristup upotrijebi-pa-vrati), svoju loptu, kolikogod ih uvjeravala da je lopta rekvizit za grupne igre. U svijetu vrlo ograničenih količina poželjnih predmeta, suradništvo je vrlo opasna igra: drugi nije suradnik nego konkurent.

Djevojke žele lijepu odjeću, cipele, nakit osobito. Moja narukvica i sat, sasvim obični, bili su predmet žudnje. Zlorabila sam ih kao mito kad nisam uspijevala smisliti kakvu bolju motivaciju za masu bezličnih poslova koji se svakodnevno moraju odraditi: dobrovoljac je mogao na bilo koji nedestruktivan način raspolagati njima cijeli dan.

Muškarci su ostali negdje na rubu svijeta koji sam upoznala, u svijetu biznisa. Za njih to je čarobna riječ, a uključuje sve – preprodavanje riže, čučanje za štandom s plastičnim natikačama, izradu nakita, izradu resa od automobilskih guma, koje su sirovina za teško zamisliv repertoar raznovrsnih predmeta (užadi, obuće, torbi, remenja, zavjesa…). Muškarci su vrsni pletači pletenica. Nisam saznala zašto to ne ulazi u repertoar ženskih zanimacija. Sasvim je razvidno da je jedan od smjelijih muških snova – imati vlastiti *piki-piki*, moped koji je, premda ništa posebno, statusni simbol. Poslije auto… a još poslije, sve to što žele - žele za svoju djecu. Djeca će svemu što dobiju dodati svoje želje. Ipak - prvenstveno žele novac, a onda sve ostalo.

Postoje prečice u želji imati: sve što može biti u plastičnom obliku, cjenovno je dostupno čak i ispodprosječnicima, no ta dostupnost i jeftinost stoji mnogo, prvenstveno zbog neuništivosti plastike. Sraz između civilizacijskih ponuda, želja i mogućnosti tako je strašan da nikakvo pozivanje na zdrav razum ne može ništa. Originali i surogati, istine i laži znaju se izgledom toliko približiti jedni drugima da originalima smeta baš ono što ih originalima čini: zbog svoje jednosti, cjenovno ne mogu konkurirati surogatima, masovno proizvedivim u svim poželjivim formatima. Život postaje smetlište.

Za moje crne priča o smeću i smetlištima nije još ni počela. Uostalom, ni nama ne ide dobro. Razlika između stvari koje jesu i onih koje kao-da-jesu, ponekad je tanka i nevažna do zanemarivosti. Ne treba se zavaravati da je svijet tih ljudi jednostavniji zbog njihove bliskosti temeljnom: ništa tu nije jednostavno. Bog Novac vrlo je okrutan, sebičan, isključiv i nestrpljiv bog: želi sve sad i ovdje… *sutra* je sijaset pretpostavki na koje možete izgubiti život bez ikakvih

dobrih rezultata. Bog Novac dat će vam sutra, a hoće li vam sutra dati novac… o tom se ne zna ništa.

Naravno da priča o ljudima nije svodiva na nekoliko uopćenih zamjedbi. Ima ih sjajnih, koji ne nose surogate nego svoj jezik, svoju boju, svoj nakit, svoje tetovaže, *piercinge* i sve to svoje kao dio sebe, a da ipak nisu izgubljeni u vremenu. Grupa žena s kojima sam dijelila prostor za grijanje vode i kuhanje u obitavalištu, primila me za svoj stol, podijelila sa mnom *ugali* i ribu, ali i prigovorila što ne znam njihov jezik, a došla sam raditi s njihovom djecom. U istoj sam sekundi upotrijebila svih pedeset riječi svahilija koje sam znala kako sam znala. Već sutradan stvari između nas stajale su bolje… i to je u redu. Mislim da bih učinila isto, samo nisam sigurna bih li našla takvu grupicu srčanih osoba koje bi iskreno branile naš mali jezik i naše krhke vrijednosti u suočenju s… onim drugim.

Od svih ljudi najljepše pamtim Saumu – veliku crnu suputnicu s djetetom u naručju i priči o studiju: od jedne žene, trostruke majke u nekoj dubokoj provinciji očekivala sam manje. Da nije bilo ničeg drugog, zbog nje cijela bi ta priča imala razloga i smisla. Ona će uspjeti… ako ništa drugo, završiti svoj studij. A što će biti s Baracom, mladim prodavačem voća na Staroj tržnici? Onako dugoruk, lijepih prstiju, markantnog i dopadljivog profila, sjajnog mekog i pjevnog crnačkog engleskog… hoće li izaći iz klopke kruhoborstva ili će u njoj potrošiti svoju inteligenciju i ljepotu? Mala albinka Imi nezgodno je i opasno zagrabila blizu srca… to nije dobro!

Jedno od najdojmljivijih pitanja na ovom putu, koje je sastojak većine drugih (često ih započinjući), jest siromaštvo, no na nj sam, koliko god bilo snažno i konstantno, negdje na samom početku pristala kao na notornu činjenicu i bila ga itekako svjesna, no bolno, u tijelu osjetila sam ga kasnije. Prvo su me osvojili baobabi.

Stabla

Naravno da je baobab sijamski blizanac Maloga Princa i za mene to nikad neće prestati biti. Iskreno rečeno, dugo sam mislila, bolje rečeno - bila potpuno i neporecivo sigurna, da takva što i ne postoji izvan priče. Znala sam drveće kao rod, ne kao vrste. Za pojedinačnost uspjele su se izboriti *vrbe* (baka je pojam *drvo* zamijenila pojmom *vrba* i znatno je, kao jedan od neporecivih autoriteta, utjecala na moje doživljavanje svijeta), možda koja *javsa* – stručnjak za te *javse* bio je djed: budući da su bile najbolje za ogrjev, ulazile su u njegov djelokrug… i to je uglavnom to. No, dobro, hrast sam raspoznavala: bio je zaista nešto posebno: rastao je samo daleko u šumarcima do kojih nikad nisam išla sama pa je bio znak

za sve opasno, ozbiljno i odraslo. Bojala sam ga se. Voćke su kao kućne životinje. Na njih i ne mislim kad govorim o drveću: stabla voćki držači su plodova, zanemarivi dodaci ili nezgodne prepreke.

Vidjela sam baobabe u sezoni suše, kad su sasvim goli da se čine mrtvima. Ipak, suha stvarnost nije oduzela priči ništa: baobabi su čarobna mjesta krajolika, ne useljavanje priče u zbilju nego proslava zbilje kao čarolije. Ako se formulacija čini pretjeranom, to se samo čini: priroda je u svakoj svojoj zmiji, pahulji, tratinčici, buhi i ličinki čarobna, a baobabi i slonovi samo su egzaltacija i hiperbola čarobnosti.

Malo su mi nedostajale vrbe. S njima u vezi i još s tu i tamo nekom slikom gricnula me nostalgija… Po njoj sam znala da sam ukorijenjena jer nostalgija je čežnja za kontinuitetom: morate imati svoje slike, vrijednosti koje uređuju vaš svijet i postavljaju prioritete a da se ne pitate o razlozima. Ja sam imala svoja ljubljena stabla i to je bilo dobro mjesto za njeno gniježđenje, no kako su se u moj život uselili baobabi, nije imala šanse. Baobabe vidim kao i hrastove: to su divovi - vrlo dobroćudni, no treba ih se bojati.

Jezik stabala mora da je univerzalan, i njihova ljepota… ako ne ljepota, onda to nešto čime vas začaraju.

Drugo nebo

Ta duboka crna Afrika razvila se, postoji, diše pod zaista drugim nebom. Ako ste znalac, na prvi je pogled jasno – sve je na ovom drugom nebu drugačije, a ako niste, stvari su mnogo jednostavnije. Strukture koje zovemo sazviježđa toliko su proizvoljne konstrukcije, njihovo prepoznavanje toliko je uvjetovano da uz nešto malo nemara postaje sasvim nebitno u koju konstrukciju povezujete te perle – lijepe su kako god ih shvatite. Meni, zaljubljenici u zvijezde, to drugo nebo i nije toliko drugo koliko samo varijanta igre koju još nisam isprobala. Radovala sam mu se. Priča o njemu razvila se u niz etapa – od nestrpljivog iščekivanja (da vidimo, konačno, kako to izgleda) preko ravnodušnog ignoriranja (pa što, zvijezde ko zvijezde) do radosnog čuđenja (vidi ti to… vidi ono ondje…).

Moj nebeski cilj bio je Južni križ. Sva su sazviježđa lijepa, no dobro je imati nešto na prvom mjestu. Četvrt u kojoj sam boravila razvila se u nekakvoj udolini tako da su tu i tamo koje stablo i nizovi kuća ograničavali preglednost prostora, a tražiti neko bolje mjesto na nekoj još daljnjoj periferiji nije bilo preporučljivo. Mrak je gust, prostor ogroman i šupalj, a čovjek malen i krhak. Premda je grad općenito, a taj rubni dio posebno, prilično skromno osvijetljen, svako je svjetlo dodatno smetalo preglednosti neba. Tražila sam križ i… sve su mi se zvijezde

međusobno dovoljno bliske učinile povezivima u križ. Eto, tako se ozbiljuje ona mudra – *svijet je moja predodžba*.

Onaj pravi i jedini Južni našla sam teško. Jedva, no, kad sam ga konačno locirala, to je bilo definitivno: Južni je križ, premda prilično skromno, blistao razgovijetno i prepoznatljivo na sjeveroistočnom dijelu južnoga neba, položen paralelno uz horizont. Prilično sam sigurna da sam dobro odredila i Južnu krunu… no, postalo mi je jasno da ću naći sve što poželim – ako poželim. S nešto truda i mnogo upornosti, rezultat prije ili poslije nadođe. Dopustimo si iskonsku sliku neba: svod posut masom točkica… sve ostalo su upisi koje započinje, mijenja i diktira stanje snaga i procjena važnosti – sve nešto krhko, promjenjivo i nestabilno da se i ne čini vrijednim truda. Nebo je igralište na kojem sam premještala veze, smjernice i sile međudjelovanja kako je već šapnuo osjećaj trenutka. U drugim pak bih prilikama ostavljala pojave u rasutom stanju kakvo sam zatekla na prvi pogled. I to je bilo sasvim u redu. Moje najčudesnije nebo nije stvarno nego nebo iz crkve. Zapravo – bila je to više kapelica nego crkva – oltar s tri, četiri reda klecala i plavo obojani svod na kojem su čudesno svjetlucavom zlatnom ucrtane zvijezde. Svaka za sebe, bez povezanosti u neku sugestivnu figurativnu strukturu, ipak su bile priča koja je plijenila punu moju pažnju za boravka u crkvi. Zapravo, te su zvijezde bile ono nešto zbog čega je odlazak u crkvu imao smisla. Kakav Bog!

Nitko i ne sluti da sam tamo gore, u tu južnu sferu neba, ucrtala Kosjenku, Dravu, Celinu, Zavrnice… i cijeli jedan pejsaž djetinjstva. Dobro se držao, ali samo dok se upirao u moju želju da ga bude. Tako je to s našim konstrukcijama: previše su ovisne o nama, pa čak i ako ih uspijemo "objektivizirati" i dobaciti do drugih. Samo je pitanje vremena kad će ti drugi reći – *hvala, imamo mi svoje*!

Budući da u našim traganjima i u žeđi za novim uvijek posebno mjesto imaju prepoznavanja, i mene su ozarili znanci: nisam ih našla među ljudima i biljem, no nebo me nije iznevjerilo. Na sjeveru, sasvim uz rub horizonta, rano ujutro izranjao je Orion. Njega nikad ne bih previdjela, kako god bio postavljen: i s juga bio je zanosan i veličanstven.

S vremenom, mapa neba s kojom sam došla istrošila se od zraka zasićenog pijeskom i finim česticama gara koji je vijao sa stalno tinjajućih otvorenih phališta diljem cijele okolice (to je, naime, njihov način zbrinjavanja otpada). Pristala sam na nebo kao svod posut zlatnim točkicama, čiju čudesnost nekako nastojimo približiti sebi, bilo ucrtavanjem poznatih i željenih oblika, bilo prepisivanjem u naše zemaljske tvarne svodove… čaroban, pomalo strašan, nedoseživ u razmjerima.

Smiljka

Jesam li usput pogubila Smiljčeka? Dopustite mi uvjerenje da nisam. Kao što je ona, zaboravljena u crkvi, provela veliku noć (nadam se) u dosluhu s anđelima pa se probudila obnovljena, preobražena, dodirnuta tim drugim svijetom konja, kosova, grlica i kobila, koji uporno bježi dok smo oboružani budnošću kao Excaliburom, i ja sam u tom crnom svijetu dodirivala svoje rubove. To je dobro. Želim biti Smiljka: takve uvijek čeka čarolija ludila, ludice jedne, posebnice vilinske…

(Nagrada Kajkavskoga spravišča / časopisa Kaj)

CAJTI @ POTI

ILITI KAKTIBIMREKLI *NEVUROZIS PERIPATETIKA KROVATIKA*

Ivan Kutnjak, Dragoslavec

"Čudne su stezice se Višeg" – mrmlja, pomalo snen, potiho sebi u bradu poslije odslušane biserne *zdravamarije* u g-duru i lagane večere od *napacanoga zajca* na lovački *z ščipancima* od grisa, s naknadnim čajem od metvice *posoljene potkalničkum žesticum* za smirenje pred san honoris causa theologiae doctor et retor *presvetli* Venantius Glavina,* *paulinus de Lepa Glava* in *Perlak natus*, *A. D. MDCCXXXVII adorans et laborans z gosečim perom vu roki*, negdje na debelo podstavljenomu škripavomu stolcu *vu atriju* podno ogromne *budilice z turna* impresivne samostanske arhitekture, mjerkajući u čudu razmotani *konac* na *papiru* što se s klupka preko šuma, polja, rijeka i gora razvezao i povezao *Crovatorum hentes praeclaras et oppidis hominibuskve benediktam provincijam* tj. zemlje vid, vidikovac, inventarsku listu tvrđa i burgova, *monoštra* i skala, i *rasjeda horvatskih* u sada već trošnomu *letju i desetletju* MDCC i nekomu…

A prebogat je taj "crtež" vižljastih konja i brzopoteznih kopljanika Čibarića, Lackovića, Ištvanića, Keglevića, Draškovića, Kukuljevića, na ovomu – sve u svemu – skromnomu i okrutnomu *salnovečkom* dočetku *papirusa* od rahle, *vapnencum napudrane lijerice*, koja tako raskošno gudi svojim zrenjem negdje pred blag-

* Venancije Glavina (1737. – 1789.), lepoglavski pavlin, doktor teologije i autor polemičkoga teološkoga spisa/ rasprave Catholica christiana doctrina, u kojemu polemizira s protestantskim teolozima o sv. Euharistiji te ambicioznoga povijesnog djela Lexicon historicum Illyrici seu Historicas descriptiones illyricorum regnorum, provinciarum, comitatum, districtuum, verbium, cipidorum, arcium, castrorum, curiarum, vicorum, montium, lakoum, fluviorum etc.

Prva knjiga tiskana mu je u Zagrebu 1771. godine dok je druga ostala nedovršena u rukopisu. Bit će da je to i razlogom što je u hrvatskoj književnosti, i pored toga što je bio ugledan teolog i pisac, njegovo ime dospjelo na sporedne tračnice.

Njegov se rukopis danas čuva u arhivu HAZU pod signaturom Sg. IV. C 14.

dane žetve i svete *Amajlije*, a *potlam* proslave *imena dana svetoga Ivana Rangera* tj. *beloga* fratra *krstitela* raskošnom paletom razigranih i raspjevanih ovih stropova, lukova i svodova baròknih, u tomu i *takšemu polek jene velke gore fkraju zemelskom*.

Pitom je taj naš, Venancijev *zuagerski* raj kao napušteni izgladnjeli *cucek*, odbačen kraj ceste, što kriomice prati u stopu neznana *padobranca*, in libris *zeštrihanoga kakti napriliku PERILUSTRIS AC GENEROSUS PERPETUUS DOMINUS DE TOLNA,* a što mu ga - s mačem u zubima - povijest na ove prostore doturi, čekajući bezuspješno iz njegove – *PRESVETLOGA* - lovačke torbe dimom i borovničkim šumskim rasolima namirisana i natrpana provijanta mrvu *ivanečkog jegera*, strepeći neprekidno neće li se cijev lovačkoga karabina iznenada *otrucnuti* preko ramena, *sprožiti* i nesmiljeno svojim brzim teretom *začrleniti* negdje posred *čelenke*…

"Bole je biti prijatel nego ne prijatel!" – arheološka je mudrost što napaja Zagorca odvajkada. "*Bole t'je vuni bosi na gmajni negoti nutri buti vu čorki*!" – krijepi svoju (zlo)sretnu kob malahan ali krepak *ovi čovik, prigorec*, klepajući ralo i kosu satima, kako bi oni svojim svijetlosivim metalnim glasom razgovijetno razbudili sumrak što se valja iz nizine i mutnine povijesne, a koji čovjeku može doći glave tj. donijeti svašta. Pa, između ostaloga, i peticiju. Na potpis.

…….

Ništa i nigdje ne miriše tako intenzivno, toplo i opojno, draškajući nozdrve rajskim miomirisom u ovo doba godine, za višestrukih početaka svibnja, kao ovaj ovdašnji *plećati* rascvjetani blijedožuti grm neznane mi *pasmine* preko puta negdašnje uzorite *robne hiže vanečke* a današnjega *tursko-chinskog* cipelarsko modnog *kolisejuma*, u susjedstvu barokne župne ljepotice i *gnjevnoga* stasitog *Mladića* u pozi nenadana povratnika s Kozare, zamrznutog na vertikalnoj kamenoj podstavi posred pitoresknog mirnoga istoimenog gradića u podnožju Ivančice. Pretpostavlja se, s obzirom na djelomice razneseno - razvoženo, djelomice vidljivo kamenito tragovlje u travi, da bi upravo tu moglo biti gnijezdo u koje je prethodno ubačeno probrano sjemenje na povratku iz Palestine, a koje su naša braća vojaci ivanovci brižno *ubrazdili* i uzgojili raskošno stablo razvedene krošnje i uljudbe *kerščanske,* one vrlih muževa *horvatskih*, s primjesom egzotičnoga *bednuounjskuga* i prigorskoga akcenta, *bimorekli*. Tj. jezičnoga začina. *Vu njihovu pledovajeju. Vu skupščini.*

Sjedim na prijestolju usred ove najmirisnije oaze što sam je u svojemu životu ikada… a u koju se tako prirodno slijevaju i s njome stapaju zvuci s flauta, horna i celesta orguljskih a izniklih tu negdje ispod prstiju maestra Šabana, grmljavina sa pedala što bogobojazno u slapovima izvire i titra negdje tamo *spodi* Ivančice

kao *vagus domesticus hereticus* trajno nastanjujući ovaj kraj nekom *friškom* srebrnom maglicom. Radišni *Ladislaus*, ugledni akademik koji - spašavajući dragocjenu hrvatsku glazbenu baštinu *leta MDM pedeset i šestoga,* kada sam ja još kao đače skakutao za loptom za velikog odmora - u istoj toj, mojoj Štrigovi, kod obitelji Vedemayer pronalazi dobar dio partiture prve hrvatske opere o Šubiću Zrinskomu iz pera kompozitora i virtuoza violinskoga Augusta Abramovića pl. Adelburga, skladane na tragu R. Wagnera i izvedene u Pešti sedamdesetih devetnaestog *centenija*. Pozamašna opera svojom četverosatnom izvedbom kao grom iz vedra neba razbudila je na prepad – prema *Britanici* - uspavanu ugarsku glazbenu kritiku, pobravši od nje nepodijeljene višestruke ovacije.

Sklopljenih vjeđa, opijen svježinom mirisnoga proljetnoga povjetarca što ga *Ivek, navučitel i pesmotvorec z Prigorca,* snatrim ovdje i zamišljam mlađahnoga Jožu,** našega Jožu, otišloga mojeg najdražeg Profesora široke i čestite slavenske duše i ulaštena školničkoga uma, upravo onoga Jožu sa slike sa Krklecom tu, iz nedalekog Maruševca; gledam ga negdje na hodniku *opetovnice* tj. pučke nam *osemletnice*, u najvećoj gužvi dječačkoj, kako – upijajući govor malih *tiča poletiča – uglazbljuje* svoju velebnu *sonatu il* simfoniju Numero IX*, a koja će ga kao gizdavi starinski jedrenjak, s raskošnom pratnjom svih orkestarskih sekcija, nositi *in continuo* jedinstvenom provodnom *vižom Fricovom*, na valima što se presijavaju na suncu *urbara*, *klaftra i požlačja*. I mjesecu zagledanom po *skrivečke vu cmokline*. Valima ponaosob obučenima *vu surke i vu mentene*. Od kadife. I raspojasane sremze. Pred uskršnji nastup na glavnomu *oltaru Domovine* - prepune *cirkve kaptulske*, u nekoliko prigoda *doštukane* poradi sve veće navale vjernika i sve manjega broja onih drukčijih. Tj. nevjernika. U *gorivstajanje ivanečkuoga* i našega, *Kaj-a horvatskoga*.

………

“*Srečno vam Vaskrsejne*, *bratja nam premila s Istoka*!” dobacujem radosno pocupkujući srijedinim nogama u ritmu *rocka s vostoka,* zatvarajući okno na *spačeku* na križanju pri Cerju u Nebojse. A *vu malecki škatuli,* koja bi trebala biti *radijum* u turbo verziji skaču i vrte se poludjeli potenciometri i kronometri, drma se kohorta olabavljenih čavala i šarafa izniklih iz karoserije na *glavni trg* C*veča za*

** Joža Skok (1931. – 2017.), sveučilišni profesor i autor pozamašne biblioteke knjiga tematiziranih kajkavskom dionicom hrvatske književnosti, promotor i generator niza bitnih aktivnosti u revitalizaciji KAJ-a, osustavljivač varaždinskoga “konteksta” hrvatske književnosti, autor niza antologija i antologijskih izbora književnih tekstova na kajkavskom ali i štokavskom jeziku te kritičkih izdanja hrvatskih autora.

Metodičar, profesor i pročelnik/ dekan pedagoških učilišta u Čakovcu i Zagrebu i desetljećima bitna poluga “Kajkavskog spravišča”, društva za širenje i unapređivanje znansoti i umjetnosti, te kajkavske kulture i časopisa “Kaj”.

medije lepoga našega … Turna špičoastoga. I tako cijeloga poslijepodneva plovimo i *plavimo*, uz uzbibani ritam obučen u *čakšir ent trapere*, kad si moj *radijum peva* i dere se na mene: "*Prijatel, Žika, tj. koji plodan brak i dugi sretan život u prigodi venčajna mladenke Milene…*" Koja je – eto – sirotica, samo slučajem, nekad i negdje na cesti *vu kmici* nagazila *vugorek* koji se i sad *oseča vu zraku* i *ruksaku* pa potom otišla Gjuri na *prajne i demfajne*. Pa joj sad valja, kad joj je biti il' ne biti, onako, *mučki*, za osvetu pod hitno kotače na prvoj uzbrdici života pošteno *potkajlati.*

Valova, dakle, cvatnje je hora. Se viših i *višeših*. S*evišnih.* A naših, *domačih, balkonskih, slavjanskih.* Et cetera. Naše birane, *kaktibimrekli, vuplinečke koloture*, tako nekako. Ima nekih dražesnih unutarnjih mazohističkih poveznica između Nige Riye, Uru Gwaya, Preko Muria, Šume Diye i ovoga pitoresknog zavičaja riječi jedinstvenoga rebelijanskoga kova, soja i kroja… Koji iz čista inata pod svoje krilo kokošje, *kakti na priliku*, *fcepi sebi jajce kukavičje.*

Vrijemena se oko *mena*, eto, namataju ko brojevi il' krijesnice, zvjezdice il' pljeva na kaputu, koputu, *shiru ritu*, *kupitelu - iskapitelu* tj. na dresu, semaforu, *škart-listi*: štartaju zamjene, *pojačajna*, rekvizicije @ cicije, zemlja se grči od neobuzdanih doza antiseptika i kinestetika, skuša, suša i lososa, penitencija i sublivencija, rinocerusa i dekubitusa, prebjega i pobjega. Povijest nesmiljeno izvodi svoju rezultantu kao piruetu na ulaštenu podiju od leda. *Vekivečnuoga* diluvija. *Z pitekantropusum* na reveru.

………

… A bormeš se več je i pentek doškližal i več nam se poldan natankalo na vedikofcu! I tak nam se lepo smeje z Ivančice… Bok-bok! Gud slipink ent skrinink maj dir Ivančevec… Ti buš to kajčašto, ja bummm… znam kaj bum njam: klobasice Vugrincove. Dišeče domače narajfane…

(Nagrada Kajkavskoga spravišča / časopisa Kaj)

SARAJEVO

Đurđa Lovrenčić, Sveti Križ Začretje

"Sarajevo, ljubavi moja[1]*…"* Vežem Sarajevo za ljubaf po pesme. Tak je ot navike če zdej gljih pervič dohajam. Sam čula negde da se na kajkavskomu nemre najti rieč za *ljubav* /same s *f* na kraju, kak se te ljehke rieči prispoduobiju/. Da pošlušam nuovu pesmu na radiju: *"Taj osjećaj, taj osjećaj/nema ime. Prvi put ga osjećam/…treba mi nova riječ za to…"*[2] študieram kak hložiti čutnje grada h sebe.

Negde sam drugde; zmuštrala me glasnuoba ot sikut, nerazagovetena, kak brenčane *jeke* othitavane ot briege vekšeše nek su naši, kak da me obmataju, vertiju, buniju… boječki i pomale srameči se nalukavljem otkič dohajaju. Bil je cajt teromu niesam vajna i teri me hpičil na drugačkomu ficljeku svieta. Zbrojila je cajte vura na *Sahat-kule*[3] teru ni jen dotepenec nemre prečitati, jedina mesečeva vura na kugle zamaljske tera kaže dojduči cajt musljimanske moljitve i zahoj sunca (on bu da se ciengeri hloviju na 12 vur i saki je dien na drugi cajt pa vuru treba z diena h dien enjpasati). Došlji sme h grad pepeljnaste sljike. Oblaki su skrilji se vekšeše ot brega, deš: e bi, e ne bi, Miljacka speči teče i sive oblake rastače prek kaskadi, a na Latinskomu muostu se z lokote ljubavi sciejaju kapnice; e dieža, e ljubavi, e nade. Podbuhlji su lokoti ot kaplji, nabreklji, terbušasti. Nakinđane se bi bile da je same droptu sunčece posvieklji. Nu zgledi, su skaltane kaplje, zmutile su se, droptu su kervave ot herje, droptu guste kak suza ot solji, ljiepe i napojaste h kružecu, žmehke i ljehke h gljibljine, tak zdavnja skrojene, tak sagdanje; tak bljizu i tak daljeke…kaplje.

---

[1] Kemal Monteno – "Sarajevo ljubavi moja"

[2] Grupa Kojoti – "Nova riječ"

[3] Sahat-kula je kula karakteristična za bosanske čaršije ali i za druga mjesta koja su bila pod vlašću ili utjecajem *Osmanlijske imperije.* Naime sahat-kule su građene isključivo u europskom dijelu Osmanskog carstva, naročito u Bosni i Hercegovini što je bila islamska varijacija na zapadnoeuropsku formu zvonika, te je sahat-kula simbolična graditeljska osobina Bosne i Hercegovine. Sahat-kule su građene uglavnom sa velikim satom (*https://bs.wikipedia.org/wiki/Sahat-kula).*

Pepelnjasti opčutek

Fljetne hodeči domači nam čovek pripovieda o semu važnomu, maše maljičkem barjakem na plastičnomu ščapu da ga vidime. Hlavljame ga, poslušne pratime kak soldati prisegu stegnjeni. Deš kaplje, pak se scieja, imbrele mame ilji nemame, hlavljame ke se met svietem na vuljice more hloviti. Hlavljame zavet ot vetra rastancana i strohu ot dieža duosadnoga. Murgljame i murgljame, kak deca cendrava na proščenju: da peme jiest, da peme scat, da bu deš prestal i kak baš denes, da me kupilji cukora, zake se ne bi na kipec delji. Pak se barjak obesil, pak poskakuje. Šekrieti. Tuj me postalji i čakalji. Na betuonske uograde z gatrane obloke za h dvorišče se naluknuti, šari, rascuofani micek. Sklupčal se na suhomu. Sljikam ga z mobitelem h vis i poležečki. Se smehuljiju; ke primene doma nema miceke. A ja si nekak gruntam, kak buš mel rad svoje miceke, ak ti lucki niesu milji. Jas gruntam, nu duo sam jas? Da sam jas nešči…"*kako bi se živjelo i kako bi se voljelo/ i kako bi dobro bilo/ da sam ja netko.*"[4] Da sam ja nešči, h cendrovuomu i sivomu danu bi narisala sunce, onuo tuople, zažarjene, mehke, po obloke nakinđane i sviekle, na zdužene ljic h smešek zategnjene. H sivilu neba se sivuče zgledi, pepelnjaste se čuti. Nasmiejem se miceku, zljizanu vuljicu se zagledam i duojde mi da mu poskrivečki mahnem.

Pokljem odbiežane par kruge met džezvami, tacami, tiepihi, rupci i kuolači, met duhu *aščinica, buregdžinica, ćevabdžinica*, po prek parka z veljiki šahovski figurami de se čovek čuti kak Aljisa h zemlje čudes, krej multikulturalnoga čoveka teri steže meridijane svieta, a taubeki mu pomažeju (ma ih pune, nie znati teri su diel željiezja zdielanoga, a teri buju mehkoga perutja po cajtu odletelji) pak me zmišlja na maljičkoga Princa, tie čovek, da ga jate ftiče duomu vrača (se me nekak bajke ophajaju i zabazeknjena deca širem otpriete okic), prek zacajhane meje istoka i zapada na vuljice, vernulji sme se do dvorišča z micekem, do *Begove džamije*. H dvorišču, poljek veljikoga *šadrvana*[5] zdielanoga ot bračkoga kamena, velji domači, dva su kameni deti. Mienji je prislonjen na vekšega, kak štienga. Maju zdubljene luknje na verhu, korice. Tuj se saki dan naljievlje friška voda ke bi miceki i htičeki i si maljički stvori ki si sami vodu nemreju narediti, melji vode da žeju hgasiju.

Pripovieda domači da je Sarajevo Izrael staroga kontinenta de se miešaju se vere, da je sloge met ljudmi, met *raju*, ot naviek, sam se poljitike kaltaju kak jesenjske kalne vode pak na vire i struja nosiju sehnjene cveteke, otergnjene ljisteke, granjčice kerhke. Poslušame dok bežime ot džamije do katedrale Serca Jezuševa s

[4] Maja Perfiljeva, "Da sam ja netko"

[5] Bazen od kamena ili mramora zaštićen kupolom s kojeg se voda slijeva na više strana

kipem Pape Ivana Pavla II., pak do pravoslavne cirkve Presvete Bogorodice. Se su na pedelj zemlje jena ot druge. Pripovieda da je tuj navieke jena zemlja, jene nebe, sake dreive kak jene drieve. Kak se zgodi da nešči začehne koren, po skrivečki otpilji hojku, za nič drieve proda… A najčverstejše drieve netrmajnomu popusti. Piljiju ga pilu, paljiju ga uognjem, na planjke razložiju. Ljistina sperhne e ju veter raznese. Elji, čudam, seme zazori. Seme pamti zemlju, drieve i nebe. Pak da se se zatrhiži, kljica potira i samoga kamena, če trieba. Z maloga korica i kaplje vode.

Vertime se okuol *Sebilja*[6] de se dojdeki guste vertiju, mečeju na kipec, vodu pijeju. Pri verhu, pri kruovu, na kukrljinu, steršiju našpičeni tienki čavlji. Baš su me hlecnulji. Čemu, kak, ot de, ot da, lučem zatečena. "Te ti je za taubeke", veljiju bolj hpučeni "ke nereda neju delalji okuol zdenca". Humane preseljenje, tak te moderna terminologija kazuje pak se zmišljam iste, prieteče špic ober vrat hiže htere dielam, mam znat koštule ke špijuniera, nas ljudeke. Se sam gruntala, na berzinu su forpucalji stene pak su pozabilji željiezje skriti. Taubeki letiju okuol nas, okuol kruove, okulol turnje, letiju tuj i letiju tam…"*Kad ne bude mene/ kad me sakriju paprati, travke i šaš…o reci mi njoj / da je prolazno sve / kao ptica let / kao ptica let*".[7] Pepelnjasti taubeki h pepelnjastomu nebu.

Nebeski opčutek

Na sljinavi fierung ot dieža navljekel se težek fierung ot kmice. Negde sme, veljiju, na meje staroga grada nu bljizu najvekše hiže na daljeke. I ke je denes biti na meje ilji na pijacu? Velji se primene: se je prek brega. Če je vuolje h brocaku, ni jen brieg nie previsuoki.

Torenj je visuoki 40 katof, ma fejst fljeten ljift i obločnu stenu. Nie za strašljive ot ljifta i ljufta. Z verha bi se videl cielji grad. Nu kmica je i grad sveklji po rubu kak kriesnice h ljetne tihuobe ilji zvezde nebes za vedre kmice. H sredine se raspuknul kak svetiečen vatromet. Spoznati moreme, z visuokoga, vuglaste i sveklječe nogometne igraljišče de reprezentacija Bosne i Hercegovine igra najvažnejšu utakmicu ljeta. Do kraja večerke, dok sme zebrale i zjele čokuoladnu i *cheese* tuortu pak kavu spile (h restoranu na verhu *Avaz Twist Tower-a* nema starinjske kolače, nema *razgalice, priljevuše, dočekuše, razgovoruše, šutkuše, sikteruše*[8], nema *kahvan takuma* z tacnu, džezvu, *šećerlukom i filidžanom* - sam sagdanja šaljica z logem i kolačni tanerek pripasani) več nič nie bile važne. Domači su prešlji prie kraja.

[6] Javna česma na Baščarsijskom trgu

[7] Maja Perfiljeva, "Balada"

[8] Nazivi za kavu: *razgalica* – prva jutarnja kava; *priljevuša* – kava skuhana od taloga; *dočekuša* – kava kojom se dočekuju gosti; *razgovoruša* – kava za razgovor; *šutkuša* – popodnevna kava; *sikteruša* – kava za kraj

Zgubilji su se kak i one ke sme denes sprešlji i prebiežalji ke zgubile se h kmice. Se ke sme o gradu znalji ilji čulji, skaltale se h muostna kapljica i scurele h Miljacku, spiganu po grada kak mehka pašmina.

Spuščame se ljiftem i velji Pepica[9] kak te nie nič za fljetnuoču. H *Gardalendu* te tak spustiju da h jenom cajtu čutiš kak ti je tiele tuj, sedeče i zvezane za stuoljec, a duša ti je ostala ober, h ljuftu leteča. Takef je opčutek grada. Kak da je naviek jednaki, zvezan za fundament. Zrušane se zdigle, zluknjane se forpucale i pokerpale, zmazane se pofarbale, a se one ke človek nemre videti, čuteti, narisati e h rieč pretočiti, se živi tam de te same domači čovek more najti i razmeti. E h danu, e h kmice. "*… noć je ušla u nas/ i naša srca su prazna /ali ne, sve je ružan san /jutro će promijeniti sve.*"[10]

Sagdanji opčutek

Sunčece je i tople je. Oblaki su se zguralji h vugel neba kak jabučne latje spuhane na rub puteca. Gradska se viečnica čini vekšeša, čverstejša, važnejša. Nu kak se pariti z "*inat kućom*". Zmisljila me na Zagorca teroga je fiškal pruosil da majčike, sam majčike, popusti h sporu, a of mu je odgovoril: "Ke bi ja popustil da mam praf!" Ke bi zdiglji najljepšešu hižu h gradu, a močna Monarhija pokazala kuraž, muoralji su zrušiti par hane i hižu teru gazda Benderije nie dal i nie dal kak mu je h sercu bila važnejša nek bile ke na cielomu svietu. Pak su ju presložilji na nuove hižišče, diel po diel, čriep po čriep, na drugu stran rieke. Hiža još stoji. Je dervana i nigdar nie miela podrum, a cielu su ju preneslji prek kamenitoga mosta, *Šeher čehajine ćuprije*,[11] ki je za unda mel pet, a denes ma četiri luke. Petoga su skrilji pri reguljieranju rieke. A prek seh pet je luke duomu huodil kmet teri se žaljil gazde kak nema i nema sreče h življenju. Tu večerku, da mu je gazda na sret mosta ostavil vreču dukate da dokaže kak saki čovek na tem svietu ma sreče, buogi je kmet išel duomu žmerečki kakti je i onak znal saki pedelj mosta i več ga nie mogel gledeti. Nu, morti i nie bil najvekšeši baksus na svietu. Arhitekt *Wittek*[12] je čutil, da stene su zdiglji, kak viečnica ma faljingu, kak nemre hloviti kairske svekle h nutrine po tere su ga par put pošiljalji h sveklječi Kairo, pak je siruoti, kmičnoga uma zaveršil. Da je čutil kmicu h tere bu skorem ciela registratura zgoriela, krof

[9] Josipa

[10] *Indexi* – "Jutro će promijeniti sve"

[11] *Šeher čehaja* –starješina varoši, upravitelj grada

[12] Alexandar Wittek – gradio Sebilj u Sarajevu, jedan od arhitekata vijećnice

se zrušil i črnile kričale na uognju goreču, mam bi se fundal.[13] Elji, spoznati je i čuteti čoveku sam one zdej.

Nedelja je. Nakinđani alti trubiju, barjaki slaviju, mladienci se sljikaju pret vratami viečnice. Svedoki su veselji i svetiečni. Mladienka h biele klajde ot špicnštofa, črljeni pušljek gatruž derži h rukah. Kak da se preljejale veselje, kak da po vuljica gusta i cukorna agda[14] teče. Dotepence ot sikut. Miešaju se jeziki. Međimurce vuhe hlavlja čverstoga i žmehkoga *č* popletenoga mehkem i nasmejanem bosanskem zvukem kak da se niežni, bielji slak po čverstomu druotu pentra. Žurime se po *Baščaršije*, iščeme *baklave, tulumbe, rahatlokum, halvu*, nemame cajt za se pruobati, a se diši, se tak fine zgledi zriezane, poslagane, spakierane po anjzloge, zažarjenje skuorice, črljene, biele e čoukoladne, cukornem sirupem preljejane i sviekle kak led na potoku da ga sunce majčike zagrije, forpucane s kokusem bielem, orehi zemljati e pistaciji zeleni. Gurame se po vuska vuljica, mašeme ak vidime "naše" poznate, začudime se ak se verneme na iste meste, na isti vugel de su obiešene mehke pašmine ilji čverste štrikani, vuneni štunfi, de dišiju bureki i pite ilji kava, de se čuje klepanje *kazandžijskoga* oberta teri diela *džezve*, *ibrike*, *tacne*, *šerbetnjake*, *šećerluke*, škomuljice za pomadu, cifrane pločice za magnete, maljičke bakrene e kalajsane spomene za dima zeti, a zvuk me vljieče na klepanje batiče lepoglafske čipke; jednak pocajten, jednak fljetne, jednak ot čovekove ruke odmieren. Zadievljeme se z vrečicami, žurime se na altobus, skoram ideme dima. Na samomu kraju španciera, dučanek z obiešenemi majicami. Smiešne sljike i smiešne škrabarije na flaka z Kine. Dojdeki z Azije dielaju *selfi* pret vratmi štacuneka. Smijeju se mobitelu na štiklju.

Othajame. Cakljiju se šajbe na stena moderne hiž. Dohajajuči i othajajuči, male van pijaca, se je nekak, kak da sam te več vidla; na sljikah, h nektaromu drugomu gradu, na tere druge zemlje. A h misel mi se dotiplje stari gazda Benderije. Sedi na muostu i luče kak se bu saki dragoceni komadek njegve dervene hiže hložil baš de trieba. Na ove ilji one strane rieke. I morti niesam našla pravu rieč za te, elji navike nešči najde: "*bilo gdje da krenem / o tebi sanjam / putevi me svi tebi vode / čekam s nekom čežnjom / na svijetla tvoja…*"

(Nagrada organizatora - UKS "Franjo Horvat Kiš Lobor" i Općine Lobor)

[13] 25.-26. 08. 1992. godine zgrada je granatirana, zapaljena i gotovo uništena. U požaru je nestalo oko 80 posto knjižnog fonda i povijesnih dokumenata.

[14] *Agda* – sirup od vode, šećera i limunova soka kojim se zalijevaju mnoge orijentalne slastice

O NAGRAĐENICIMA 12. NATJEČAJA HRVATSKOG KNJIŽEVNOG PUTOPISA, LOBOR 2018.

Ivo Kalinski, Zagreb

Što je meni Budimpešta?
Zlata Bujan Kovačević, Samobor

Doista treba znatna osobna i putopisna umješnost da se, ne o osobnom nego u zadanom trodnevlju zajedno s novinarom Đorđem Zelmanovićem, otputi u Budimpeštu snimiti mjesta opisana u Krležinim "Zastavama". Osim ubikacija Krležinih mjesta u Budimu i Pešti u kojima je boravio, osim Ludoviceuma, osim kavane "Abazzia", restorana "Grundel" ili negdašnje slastičarne "Gerbaud", Zlata Bujan Kovačević — književnica, esejistica, kolumnistica, tv redateljica - tečnim stilom frapantno je ispisala svoju zadanu putopisnu putešestviju od hvalevrijednih općih i povijesnih zapažanja do, rekao bih intimnih nedoumica, a nadasve utočnjavajući, uz ostalo, Krležino mjesto, njegove "Zastave", u mađarskom kultumom životu.

Najveće praško čudo
Denis Peričić, Varaždin

Denis Perićić majstor je mnogih literarních žanrova, medu njima i putopisnih. I inače sklon iznenađujućim smislenim perturbacijama: dîjelom legendama, dijelom mitovima — nikad mitizacijama literarnog štiva, ovaj se put pozabavio tzv. najvećim praškim čudom — praškim Malim Isusom, ni pola metra visokog kipića, koji je po zagovoru općinstva pod nahrupom švedske armade 1639. spasio Prag i *koji* se otad štuje kao čudotvorac. Kaže se da je upravo taj kipić Malog lsusa bio nekad u vlasništvu karmelićanske svetice Terezije Avilske koja je u predanosti

redovništvu u ekstazi osjetila kad joj je anđeo ognjenom strijelom probio srce. A mi danas? U prezasićenosti konzumerizmom, općoj anemiji, što smo i gdje smo? — pita se autor. Autorovo ćudenje bilo je golemo kad je povratkom iz Praga u rodni Varaždin repliku Malog Isusa zatekao u uršulinskom samostanu. Njega su, naime iz Bratislave 1703. donijele uršulinke; one mu zavjetnom molitvom od 1712. svakog 25. u mjesecu daju zahvalu za spas Varaždina od črne smrti, naime kuge. Autor priznaje da je spoznajom o tom čudotvorcu, takav mali kipić, takav Mali Isusek, otad pred vratima njegova stana.

I jezik ispisa mrtva zavičaja
Igor Šipić, Split

Svako putovanje, svaka priča, kaže autor, počinje od jezika. I to je nedvojbeno točno. Njegova Zagora, cetinska ili ona imotska, njegovi Ravni kotari, vrve podacima sličnima onim iz Božićevih Kurlana, vrve podacima ognjištarske kulture od onih mnogih koji su tu obîtavali: Gotovci, Ujevići, Pupačići, Kaštelani, vrve tragovima života koji je na tim škrtim prostorima nekoć bujao, a danas je to mrtvi zavičaj, suhozid ucijepljen u kamen, kamenjar. Autor, Igor Šipić, svjestan je da "u tom susretu zemlje i neba, vječitih ljubavi i starih rodilišta" neće nikad dokraja moći obuhvatiti ni shvatiti taj monolit pretpotopna toposa, ma koliko ga opisivao i ispisivao, da nikad neće dokraja uspjeti uspostaviti kontrolu nad porukama koje mu taj osebujni mrtvi zavičaj donosi. Taj šum tišine mrtva zavičaja, ta bezgranična tuga ma koliko je riječju nastojao oživjeti i materijalizirati, u stvarnom svijetu ostat će i dalje nedohvatna, u opisu i ispisu sjećanja nešto kao ortografska greška. Ovo je nadasve tužno putopisno štivo, vapaj u točki negdašneg sljubljivanja čovjeka, zemlje i svemira, jedna nadasve tužna transmisija nestajanja.

Vukovarska pruga
Tomislav Šovagović, Zagreb

Ovo putopisno Šovagovićevo multiformno štivo hommage je nesretnoj sudbini Vukovara, onoj sretnoj predratnoj, onoj nesretnoj poratnoj, današnjoj. Vukovarska pruga, ona predratna, disala je životom, ta pruga danas zapuštena i mrtva, obrasla u korov, čak jedva da sjećanjem uspijeva zabilježiti agresorska četnička lica. Što s onima izginulima u obrani svoga Grada, što s onima za koje se ni dandanas ne zna? Što sa Šapudlom, što sa hrvatskim barjakom na vrhu vodotornja

kad su napaćene kosti mnogih znanih i neznanih branitelja pod zemljom da ni za grob im se ne zna. "Umro je Vukovar, umro. Sa svojom željeznicom, sa svojim ljudima. Umro i vratio se u *normalu*. Normalu smrti", kaže Śovagović. Tužna li je ova njegova epopeja vukovarskoj pruzi, zapravo ona kao simbolična epopeja o stradanju i smrti.

Črečan, *2.10.2018.*

PUT U UZBEKISTAN TOMISLAVA MARIJANA BILOSNIĆA

Božica Pažur, Zagreb

Više je poveznica kojima putopisno djelo Tomislava Marijana Bilosnića dodiruje razloge svoje prezentacije na Danima Franje Horvata Kiša,* prije svega u jednoj od bitnih karakteristika Bilosnićeva putopisanja – a ta je s polazištem u nekom od kulturoloških događanja. Druga je u samoj srži ideje naše žanrovske manifestacije kako nas putopisi, općenito, povezuju mjerom svoga estetskog kontinuiteta s kanonima hrvatske književnosti, s jedne strane, tronarječnom zbiljom hrvatskoga kulturološkog prostora, s druge, te vrlo značajnom idejom i misijom o univerzalnim vrednotama zavičajnosti. Ovaj treći postulat spontano se kulturološki naslanja na mudrosnu izrijeku Zvana Črnje – danas već zamalo slogan – "zavičaj kao mjera svijeta". Posvetno obraćanje najnovije, ili jedne od najnovijih "TMB-ovih" knjiga (u nakladi 3000 godina ZaDar) uputio je autor upravo Zvanji Črnji, "književniku, kulturologu, publicistu, puntaru Istre, autoru zavičajnih, nacionalnih i univerzalnih tema". Tomislav Matijan Bilosnić (TMB) sam će nam objasniti izvanknjiževne razloge takve posvete.

U osam poglavlja strukturiranoj knjizi - s krešendom u onom završnom *Umjesto kraja* /Pejzaž bujan i surov/ i završnom rečenicom "Krenuti mi je dalje" - zanimljiva je ritamska i metaforička stilizacija naslova (*Bijelo paperje s lišća, Fergana, zemlja bijelog zlata, Potres koji je rastvorio i stvorio grad, Grad koji se istodobno i raspada i gradi*), kao i ona gnomska: "Alah je izmislio i sutra, kako se danas ne bi trebali žuriti nigdje"; "Sretan je čovjek koji se odriče ovoga svijeta prije nego se svijet odrekne njega"...

Put u Uzbekistan, knjiga s 25 putopisa objavljenih 40 godina po njihovu nastanku i ostvarenu putovanju – uz književno-estetske osobitosti autora, hôda

* Knjiga putopisa T. M. Bilosnića *Put u Uzbekistan* (3000 godina ZaDar, 2018.) predstavljena je na gostujućoj *Tribini Kajkavskoga spravišča* u sklopu *12. dana Franje Horvata Kiša* u Loboru.

njegove rečenice kao literarne, slikovne ritmizacije koraka, ujedno i oglednih vrednota putopisne književne vrste – pruža nam dodatnu vrijednost. I to vrijednost književnog i povijesnog "retrovizora", svojevrsnog emotivnog, svjetskog vremenskog stroja koji na površinu izbacuje općeljudske, nepobitne konstante, svevremenske poput ove: "kako je čovjek posvuda na isti način vezan za zemlju, za želju za životom, s nadama i strahovima", pogotovo s osjećajem prepoznavanja izvan vremena stvarnih susreta: "(...) kako se dobrim ljudima uvijek čini kako su se odnekud ranije poznavali. Aman Muhtarov je taj koji shvaća kako tuđe ruke mogu pomoći svakom čovjeku da u nevolji preživi: *'I meni je neizdrživo bez njih povremeno / i vama je katkad bez ruku mojih nepodnošljivo*'" .

Već sama izvanjska aktualizacija Bilosnićeve knjige, općenito njegovih tekstova, ukazuje na animacijsko-motivacijsku odliku rijetke skrbi za budućeg čitatelja, pripremom njegova putovanja u tekst, ukazuje i na vrsnoću autoreferentnog odnosa spram teksta, na samospoznajne moći njegove analize i sinteze – potvrđene i u ovoj knjizi u *Uvodu (Put dug četrdeset godina)*. Rekli bismo, Bilosniću nisu potrebni ni kritičar, ni teoretičar, ni esejist, ni publicist – sve te kompetencije, uz primarne književne, sažima njegov nadmoćni pripovijedni subjekt, kao što ih i sažima i sâm putopisni žanr. Dopustimo si usporednicu. Kad smo svojedobno pitali Milivoja Slavičeka (usput rečeno, autora čija je jedinstvena i jednostavna pjesnička definicija zavičaja – "tamo gdje me najviše ima" - jedno od citiranijih mjesta književne analitike) kad smo ga pitali kako zna da je napisao dobru pjesmu, odgovorio je: "... kao što šuster uvijek zna kad je napravio dobru cipelu i ja znam, siguran sam u svoju pjesmu". Itekako zna i siguran je i Tomislav Marijan Bilosnić. Samosvijest o tekstu, ovladavanje i mogućom njegovom recepcijom najizražajniji su u ulomku iz Bilosnićeva *Uvoda*, istaknutom na posljednjoj korici knjige, kao pouzdana popudbina svima nama za osiguran užitak u njenom iščitavanju.

Izvorni znanstveni rad
UDK 929.7 Ema Krška : 728.81Trakošćan
Primljeno 2018-10-24
Prihvaćeno za tisak 2019-06-28

SVETA EMA KRŠKA I TRAKOŠĆAN

Slavica Vrkić Žura, Zadar

Sažetak

Car Heinrich II. darovao je u Bambergu dana 16. travnja 1015. godine savinjskom grofu Wilhelmu, starijem sinu svoje nećakinje, koruške kneginje Eme od Friesacha i Zeltschacha, vilu Trakošćan i 30 kraljevskih seoskih gazdinstava te sve što on, car, posjeduje na području Wilhelmove markgrofovije između rijeka Save, Savinje, Sutle i Mirne. Wilhelmova majka Ema rođena je 983. godine na dvorcu Peilenstein (slov. Pilštanj) od oca Elgelberta von Peilensteina i majke Tute. Odrasla je na dvorcu cara (sv.) Heinricha II. i njegove žene (sv.) Kunigunde. Udala se za Wilhelma II. od Friesacha, Zeltschacha i Truxena. Nakon pogibije obojice sinova (1030.) i smrti supruga (1036.) osnovala je veliki broj crkava, podigla ženski benediktinski samostan u Gurku (Krško) te omogućila osnivanje krške biskupije. Veliki dio svojih posjeda poklonila je salzburškom biskupu Baldwinu u svrhu osnivanja benediktinskog samostana u Admontu. Pokopana je u novoj kripti krške katedrale 1174., beatificirana 1287., a kanonizirana 1938. god., iako je proces proglašenja sveticom počeo već sredinom 15. stoljeća. Među dvorcima koje je poklonila krškoj biskupiji nije naveden Trakošćan. Umrla je na Dan sv. Petra i Pavla 29.lipnja, ali joj se blagdan slavi dva dana ranije, 27. lipnja. Zaštitnica je trudnica, slijepih i nepokretnih osoba. Atributi su joj ruža i katedrala, a ponegdje i povelja koju drži u rukama. Svojom sveticom smatraju je Slovenci, Austrijanci i Nijemci. Nakon smrti njezinog supruga Wilhelma II. savinjski markgrof postaje Emin rođak grof Askuin Plain. Njega nasljeđuje sin Starhand I., a Starhanda I. sin Starhand II. koji je imao braću Ulrika, Weriganda i Bernarda. Starhand II. u ratnom pohodu gubi svoju markgrofoviju, a dobiva je Pilgrim Hohenwart. Njegov sin Ginter kratko vrijeme vlada savinjskom markgrofovijom, da bi je ponovo preuzeo Pilgrim. Nakon Pilgrimove smrti car Konrad III. tu markgrofoviju 1149. predaje Otokaru I. Štajerskom. Tim činom je Celje zvanično sjedinjeno sa Štajerskom. Godine 1341. u Münchenu car Ludwig IV. imenuje Miroslava [Friedricha] Savinjskog prvim celjskim grofom. Celjski grofovi će vladati ukupno 115 godina. Nakon pogibije posljednjeg celjskog grofa Ulrika II. 1456. god. posjedi celjskih grofova se dijele. Češki plemić Jan Vitovec postaje kapetan celjske grofovije. 1459. od cara dobiva Krapinu, a godinu dana kasnije i Zagorsku grofoviju. Udovici Ulrika II. Katarini

car namjenjuje, među ostalim, i nekoliko hrvatskih mjesta, dok je ostatak "mjesta, trgova i gradova" koji su bili u vlasništvu celjskih grofova, a nalazili se na području Hrvatske, vraćen hrvatskoj kruni. Među njima je naveden i Trakošćan (Trakenstein).

Ključne riječi: koruška kneginja (sv.) Ema Krška i njezin sin grof Wilhelm; darovnica cara (sv.) Heinricha II. (Bamberg, 16. travnja 1015.); vila Trakošćan i 30 kraljevskih seoskih gazdinstava; Donja Štajerska; Miroslav [Friedrich] Savinjski, prvi celjski grof; posljednji celjski grof Ulrik II.; podjela posjeda celjskih grofova

Austrijsko-hrvatska književnica i etnografkinja Mara Čop Marlet (Livorno, 1858.- Gorizia, 1910.), koja je nakon udaje za Huga pl. Berksa svoje drame i romane potpisivala uglavnom imenom Marie von Berks, u dnevnim je listovima *Wiener Abendpost* i *Grazer Zeitung* od 1894. do 1896. objavila nekoliko feljtona o Štajerskoj u srednjem vijeku. U njima je pisala o štajerskim piscima, životu plemkinja u samostanima, srednjovjekovnim običajima i nazorima, odjeći, obući i nakitu, ljekarnišvu i dr.

Za nas je posebno zanimljiv feljton pod nazivom "Gräfin von Peilenstein", objavljen 1894. u listu *Grazer Zeitung*[1] u kojem se autorica pozvala na "Celsku kroniku" Ignacija Orožena[2] iz 1854. godine. Ovaj je u predgovoru od 25. lipnja 1854., među ostalim, napisao slijedeće:

> *Cele, pod rimskoj oblastjoj glavno mesto srednjega Norika, u 14 ino 15 stoletu pa sedež toliko premožnih ino imenitnih grofov, ni samo le za vso Štajersko, nego tudi za vse sosedne dežele imenitno mesto, kajti se je v njem mnogo godilo, kar zadene te dežele. Zato obseže tudi celska kronika mnogo za domovino ino za sosedne dežele pomnenja vrednega.*

Koruška plemkinja Ema Krška (njem. Hemma von Gurk; slov. Ema Breže-Selška) osnovala je brojne crkve i samostane. U rimokatoličkoj crkvi štuje se kao svetica. Beatificirana je dana 21. studenog 1287., a kanonizirana 5. siječnja 1938. godine. Ikonografski se prikazuje kao plemkinja i opatica, a atributi su joj crkva s dva tornja, ruža ili povelja koju drži u ruci.

Sv. Ema rođena je 983. godine u Peilensteinu (slov. Pilštanj) u općini Kozje[3] (njem. Drachenburg) u donjoj Štajerskoj (slov. Spodna Štajerska, njem. Untersteiern) kao jedino dijete svojih roditelja Engelberta I. von Peilensteina i majke Tute. Odrasla je na dvoru cara (sv.) Heinricha II. i carice (sv.) Kunigunde.

[1] Od 31. siječnja 1894., str. 1-2

[2] Katolički svećenik i vikar, povjesničar i pisac (Laško, 1819. – Maribor, 1900.)

[3] Ova općina, koja graniči s Hrvatskom, ima ukupno 23 naselja i obuhvaća središnji dio brežuljkaste pokrajine Kozjansko i Obsotelje (dolina rijeke Sutle); Kozje je naselje i ujedno središte istiomene općine

Sveta Ema Krška (izvor: http://www.zupa-jastrebarsko.hr/svetac.asp?id=703*)*

Hemma von Gurk. Sebald Bopp, c. 1490. (izvor: https://de.wikipedia.org/wiki/Hemma_von_Gurk*)*

U darovnici njezinom starijem sinu Wilhelmu ovaj je car naziva unukom. Bila je udana za Wilhelma, grofa od Friesacha, Zeltschacha, Truxena i savinjskog markgrofa s kojim je živjela u dvorcu u Straßburgu u dolini rijeke Gurk. [U raznolikoj literaturi zato se sv. Ema navodi kao "Hemma/Emma von Gurk" i kao "Ema Breže-Selška" (slovenski naziv; prema suprugovim posjedima Friesach i Zeltschach), *op. a*.].

Albert von Muchar donosi u svom monumentalnom djelu "Die Geschichte des Herzogthums Steiermark"[4] iscrpne podatke o njihovom porijeklu, pa navodi da njezin suprug Wilhelm potječe najvjerojatnije od starih karantanskih plemenitaša Walthuna (Valjhun) i Zwetbocha (Svetopolk) koji su imali velike posjede na rijekama Gurk, Glan, Savi i Savinji. Oni su od cara Arnulfa I. i Ludwiga II. dobili ogromno bogatstvo, a njihovi nasljednici Wilhelmi (I. i II.), zajedno s njihovim srodnicima Ottokarima, raspolagali su dodatnim posjedima na području zvanom Traungau i Chiemgau.

[4] Vol. IV, str. 283-285.

Muchar navodi da Ema po ocu potječe od grofova Traungau, plemstva koje je bilo u srodstvu sa saskim carevima i koje je imalo velike posjede u Franačkoj, Bavarskoj, salzburškoj župi, Istočnoj marki, Karantaniji i njezinim markama, Kranjskoj i Furlaniji. Stari rod Peilenstein vuče porijeklo i od moćnih bavarskih kneževa, Ernesta II., od kojeg potječe Sighard I., grof od Koruške i Salzburga, a od ovog Sighard II. Od Sigharda II. potječe Engelbert von Peilenstein. U 10. stoljeću je izvjesna Imma, koja je bila u srodstvu s luitpoldincima i carem Heinrichom II., 975.godine od cara Otta II. dobila pravo da u mjestu Lieding osnuje trgovačku i novčarsku ustanovu te pravo na carinjenje, ali je to pravo kasnije prešlo na Gurk, a zatim i na područje Friesach (slov. Breže), pa se stoga pretpostavlja da je Imma Emina baka ili prabaka.

Ema je s Wilhelmom dobila dva sina, prije spomenutog Wilhelma i Hartwicha. Oni su poginuli 1030. godine u naselju Zeltschach (slov. Seliče) gdje je ova plemićka obitelj imala rudnik. Ubili su ih pobunjeni rudari. Šest godina kasnije poginuo je i njihov otac Wilhelm[5]. Njega je ubio grof Adalbero von Eppenstein kojemu je car Heinrich II. oduzeo vojvodstvo. Navodno je grof Adalbero htio odvojiti Karantaniju od njemačke države.

Peilenstein, rodno mjesto sv. Eme, i Trakošćan međusobno su povezani. A o čemu se radi, saznat ćemo u nastavku teksta.

Uz Trakošćan, koji se u postojećoj literaturi na slovenskom, njemačkom i latinskom jeziku naziva Trašendorf, Trahendorf, Traskendorf i Trakenstein javlja se u zagradi obično riječ Drachenburg, što je njemački naziv za Kozje. To, uostalom, navodi autor "Celske kronike" u poglavlju *Manj znane besede*, minijaturnom slovensko-njemačkom rječniku pojmova koji se javljaju u kronici.

Peilenstein je jedna od postaja na Eminom hodočasničkom putu koje su neizravno ili izravno povezane s njezinim životom i djelom i u kojima se očuvalo njezino štovanje od srednjeg vijeka pa sve do danas.

Peilenstein odnosno Pilštanj[6] Orožen će, uostalom, spomenuti u vezi sa seljačkom bunom iz 1573.godine:

> "1573. so se zopet slovenski kmeti na Štajerskem, Kerškem ino Horvaškem zavolj tlake spuntali. Njih beseda je bila: Rajši stokrat vmreti kakor više tlake delati. Eno četo ovih puntarjev so Uskoki pri Kerškem potokli, drugo četo je

[5] Neki autori smatraju da je Emin suprug preminuo prije svojih sinova. Po njima se on razbolio na povratku iz Rima i umro u mjestu Gräbern u Lavantinskoj dolini te bio pokopan u crkvi sv. Lenarta. Postoji mišljenje da su sinovi sv. Eme ubijeni u okršaju s rudarima nakon što su dali ubiti njihovog kolegu Johanna Grünwalda koji je navodno napastvovao ženu nekog uglednika iz Breže

[6] "Celska kronika, str. 131.

pa Jur Šratenbahski s cesarskimi pri Pilstanju zmagal. Med vjetimi puntarji koje je bil Šratenbahski prignal po tej zmagi v Cele prignal je bil tudi *Ilia* [Ilija Gregorić, *op.a.*] cesar puntarskih kmetov. Njega so bili potem peljali iz Cela v Zagreb ter so ga na razbelen železni tron posadili ino ga s razbelenoj železnoj kronoj kronali."

U vrijeme najezde Turaka Peilenstein/Pilštanj je služio kao izvidnica. Grad je krajem 18. st. opustio, a građevni materijal odvezen za gradnju crkava i drugih objekata. Danas se mogu vidjeti samo njegovi skromni ostaci.

Nakon što je izgubila sinove i supruga Ema se povukla iz javnog života. Neki smatraju da je bila nabogatija žena svoga doba. Podigla je brojne crkve, a 1043. godine i ženski samostan u Gurku u koji je i sama stupila. Trećinu svog ogromnog imetka, naslijeđenog od roditelja, supruga i starijeg sina, kojemu su car Henrik II., član saske vladajuće kuće i jedini svetac među njemačkim carevima, a zatim i kralj Konrad II. darovali velike posjede, Ema je poklonila krškoj biskupiji. Pred smrt je svom prijatelju i savjetodavcu, salzburškom nadbiskupu Balduinu (Baldwin), darovala veliki broj posjeda kako bi u Admontu mogao podići samostan, što je bila njezina velika želja. To je 30 godina kasnije pošlo za rukom njegovom nasljedniku nadbiskupu Gebhardu. Admont je dobio čuveni benediktinski samostan koji se može podičiti bogatom bibliotekom, ali to Ema nije doživjela.

Zajedno sa suprugom i sinovima Ema je vodila rudnik zlata i srebra, a rudare je plaćala u zlatu i s njima dobro postupala. Sačuvani su ostaci rudnika i pratećih objekata kao što su veliko skladište ugljena i kuće za stanovanje. Pronađeni su i ostaci visoke peći (*plavž sv. Eme*) što je za to vrijeme bila napredna tehnologija.

Legenda o zasluženoj nadnici i danas se prepričava. Prilikom gradnje katedrale u Gurku (Krško) neki je radnik prigovorio Emi da mu je platila manje nego što zaslužuje. Ema mu je pružila vrećicu s novcem i rekla neka se sam naplati. Ovaj je zagrabio točno onoliko novca koliko mu je Ema namijenila. Slična se legenda povezuje s caricom Kunigundom i gradnjom katedrale u Bambergu.

Jedna druga legenda prati gradnju katedrale u Gurku (Krško). Volovi su vukli građevni materijal i odjednom zastali. Vjeruje se da je Bog odredio upravo to mjesto za gradnju ovog sakralnog objekta.

Usmena predaja govori o Eminoj nepokolebljivoj vjeri i smislu za pravednost. Prenošenje njezinih ostataka 1174. godine iz krškog samostana u kriptu velebne krške katedrale ("kripta stotinu stupova") bila je potvrda njezinog čašćenja i, prema tadašnjim običajima, korak koji je vodio do beatifikacije. Godine 1287. u nazočnosti poglavara katedrale otvoren je njezin grob i pregledani su njezini ostaci (*inventio*) te prepoznati (*recognito*) kao blaženi. Proces kanonizacije tekao je sporo. U Avignonu je 1359. g. 30 biskupa zatražilo četrdesetdnevno čašćenje

ove blaženice (*Beate Marie Virginis et Sancte Hemme*), a iz 14. stoljeća sačuvani su rukopisi pod nazivom *Officium rhythmicum beatae Hemmae* i *Legenda beatae Hemmae* koji su, zajedno s ostalima, pohranjeni u Codexu 1/29 koruškoga Landesarchiva. Iz 1370. dolazi podatak o tome da su za Emin grob bile osigurane čuvarice što govori o velikom prilivu hodočasnika. Od 1465. godine krški biskupi rade na tome da se Ema proglasi sveticom. Usprkos podršci cara Friedricha III. u tome nisu uspjeli. Papa Pavao II. je odgodio kanonizaciju za neka bolja vremena. Proces je pokrenut 1494. i svjedoci ispitani na njemačkom i slovenskom jeziku, ali je ipak obustavljen. Peter Christoph Jäger je 40 godina istraživao život ove svetice i 1709. objavio djelo pod naslovom “Acta sanctorum”. Povodom 700. godišnjice njezine smrti vjernici su je slavili i častili tri dana, od 27. do 29. lipnja. Budući da je Ema umrla na dan sv. Petra i Pavla 29. lipnja, crkva je njezin blagdan pomakla za dva dana ranije, dakle, 27. lipnja. Biskup Valentin Wiery uputio je 15. veljače 1879. papi Leonu XIII. zahtjev za kanonizaciju blažene Eme u čemu mu je pomogla knjiga Gregora Stellandera. Josef Löw, nakon dugotrajnog i iscrpnog istraživanja života i djela ove zaslužne plemkinje, od 1931. do 1934. radi na obnavljanju postupka, što je zahvaljujući podršci biskupa iz Gurka, Maribora i Ljubljane urodilo plodom. Dana 5. siječnja 1938. papa Pio XI. proglasio je Emu sveticom.

Za sv. Emu Kršku zanimali su se brojni znanstvenici, pisci i umjetnici. Tako joj je književnica Dolores Vieser posvetila povijesni roman “Hemma von Gurk”, ali ju je 1938. nadležna državna komora (*Reichsschrifthumskammer*) izbrisala s liste podobnih književnika. Povodom 50. obljetnice Emine kanonizacije 1988.godine održale su se brojne svečanosti, kako sakralne tako i svjetovne prirode. Na dvorcu Straßburg bila je postavljena izložba. Zanimljivo je da je dana 26. lipnja papa Ivan Pavao II. posjetio Gurk i Emin grob te nazočio svečanoj misi u njezinu čast.

Mara Čop Marlet u svom kratkom, ali sadržajnom feljtonu iz 1894. godine, navodi da je krška biskupija “dobila posjede koji su danas opet u privatnim vlasništvu: grofovija Peilenstein s istoimenim dvorcem te dvorcima Montpreis (Planina), Hörberg (Podsreda), Wisell (Bizeljsko), Königsberg (Kunšperk), Windisch-Landsberg (Podčetertek) i Olimien (Olimje) te Rohitsch (Rogatec), Weitenstein an der Köding (Vitanje na rijeci Hudinji), Lemberg (Lemberg pri Šmarju), Anderburg (Grad Anderberg), Reicheneck i Nassenfuß an der Neuring (Mokronog na Mirni).

Čini se da Trakošćan (Traskendorf, Trašendorf, Trahendorf ili Trakenstein) ipak nije darovan krškoj biskupiji.

Priča o Emi nije dovršena. Slovenci je smatraju majkom njihovih predaka, starih Karantanaca i nevoljko gledaju na svojatanje ove svetice koje je prisutno u zemljama njemačkoga govornog područja. Takvo što ni toj velikoj ženi i svetici ne bi bilo po volji.

Darko Marin[7] piše da je "civilna podoba Eme ko kneginje in vladarice po letu 1938 zgodovinski zbledela, in bi bilo nujno njen lik iz mita svetnice prenesti na njeno politično podobo. Na novo bi bilo potrebno zgodovinsko ovrednotiti njen politični pomen za Slovenijo ter redigirati njeno legendarnost in svetniški mitološki lik z njeno realno podobo ene najmočnejšnih političnih osebnosti časa po raspadu velike Karantanije. Ohranila je slovenščino, omogočila odkup svobode, ustanovila za njen čas zelo napredne ustanove, biskupije i samostane. Prihajajućem feudalcem je postavila okvire za njihovo absolutno obvladovanje prostora, iz njene dediščine pa se je ohranilo do leta 1414 tudi ustoličevanje slovenskih knezev v slovenskom jeziku. (...) Z ustanovitvijo stare Jugoslavije in odcepitvijo Koroške po plebiscitu se je vprašenje njene nacionalnosti še posebej zaostrilo. Predsvem pater Jozef Löw, predsjednik samostana redemptoristov na Krki je zagovarjal njeno nemško poreklo. Vendar pa je v Vatikanu prevladalo spoznanje o tem da je Ema ostala ves čas zgodovinskega procesa njene beatifikacije v zgodovinski zavesti Slovencev, kar je eden največjih dokazov da je bilo izročilo njenega porekla potrjeno prav iz tega rodu."

Vratimo se feljtonu Mare Čop Marlet, jednom od pionira izvaneuropske etnologije i ranom vjesniku suvremenih zagovornika ideje o vrijednosnoj jednakosti kultura. Nakon osnovnih biografskih podataka o ovoj slovenskoj i njemačkoj svetici Čop Marlet će nas upoznati sa zanimljivim pojedinostima koje je našla u Oroženovoj kronici i nadopunila ih podacima iz Mucharovog opsežnog djela "Geschichte des Herzogthums Steiermark". Isti će Emu i njezinog starijem sina Wilhelm dovesti u vezu s Trakošćanom.

Evo ponajprije kratkog pasusa iz "Celske kronike" Ignacija Orožena koji je za autoricu feljtona vjerojatno bio polazna informacija.

> ***"1015 – 16. aprila je dal cesar Henrik II Vilhelmu sinu grofinje Eme Pilštanjske 30 kraljevih kmetij v okolici T r a š e n d o r f ino vse kar je cesarjevega bilo med Savoj ino Savinoj, med Sotloj ino Nerinoj. (Eichorns Beitrag I. 170)".***

Mara Čop Marlet je taj čin, odnosno dokument o darivanju proširila informacijama iz Mucharovog djela i čitaljima ga predstavila ovako:

> ***"Diesem eben genannten Grafen Wilchelm dem Jüngeren schenkte Kaiser Heinrich II. zu Bamberg 1016 am 16. April (Judict XIII) die Villa[8] Traskendorf (Drachenburg), dann 30 königliche Mansus und überdies noch***

[7] Radio na obnavljanju "Eminog grada" u dolini rijeke Mirne. Tekst je preuzet s internetskog portala gore-ljudje.net

[8] Vila će se, u vezi s Trakošćanom, spomenuti i u drugim izvorima. Lat. riječ *villa* može se prevesti kao: seoski dvorac, dobarce, zaselak, i vila (Hor.sat.1,5,80)

alles, was er, der Kaiser, in der Grafschaft des Wilchelm im Sanngau zwischen den Wässern Save, Sann, Sotel und Mirna (Neuring) besaß. *[Upravo ovom rečenom grofu Wilhelmu Mlađem poklonio je car Heinrich II u Bambergu 1016 godine dana 16. travnja*[9] *(Judict XIII) vilu Trakošćan (Kozje) i 30 kraljevskih kmetskih gazdinstava te sve što je on, car, posjedovao u Wilhelmovoj savinjskoj grofoviji između rijeka Save, Savinje, Sutle i Mirne (Neuring).*]"

Slijedeći pasus, u kojem Orožen izvještava da je Emin sin Wilhelm dobio još jedan vrijedni imetak, i to od kralja Konrada II., za nas je od manje važnosti:

"1025 -11.maja je dal cesar Konrad II Vilhelmu, grofu savinske mejne grofije ino krajine 30 kraljevih dvorov (mansus) med vodami : Coprivnice, Chodigne ino Ogvanje, ino med Kerkoj, ino Savinoj. (Much. G. d. St. V. 276) ."

Ostavit ćemo na trenutak ove suhoparne, ali dokumentima potkrijepljene i za nas važne podatke koje donose Mara Čop Marlet, Ignacij Orožen i prije citirani Albert von Muchar[10] te se okrenuti onom istom mistično-religioznom zanosu i oduševljenju s kojim je narod pratio ovu sveticu i njezina čudotvorna djela.

Mara Čop Marlet (Marie von Berks) i njezin drugi suprug Hugo von Berks živjeli su između Goričice kod Šentjura i Beča. Berks je bio slovenski poslanik, a kasnije član austrijskog carevinskog vijeća. Bračni par i njihov sin jedinac često su navraćali u dvorac Reifenstein (Blagovna)[11] u mjestu Goričica koje se nalazi na području općine Kozje kao, uostalom, i Emino rodno mjesto Peilenstein.

Autorica feljtona je upravo tamo čula priče o svetoj Emi i njezinim čudotvornim moćima. Priča se da je sve počelo kada se svetica, obasjana božanskom svjetlošću, pojavila u svojoj grobnici. Vijest o tome, piše autorica feljtona, brzo se proširila, pa joj je narod u čast podigao dvije crkve, jednu na području Kozjeg ili Kozjanskog (njem. Drachenburg) uz potok Feistritz (slov. Bistrica),[12] a drugu na vrhu Vinarske

[9] Izvori se ne slažu oko datuma. Original je izgubljen, a kopija se čuva u klagenfurtskom Zemaljskom arhivu (Landesarchiv in Klagenfurt). Konzultirati: RI II, 4 n 1879, u: Regesta Imperii Online; URI: http:www.regesta.imperii.de/id/1016-04-15_2_0_2_4_1_697_1879

[10] Rođen kao Anton Muchar von Bied und Rangfeld (Lienz, 1786.- Graz, 1849.).Benediktinski svećenik, bibliotekar, povjesničar, pisac, doktor filozofije i rektor Karl-Franzens-Universitäta u Grazu

[11] Mara Čop Marlet Bukovcu je sastavila biografiju za njegovu izložbu u Beču 1903.godine. Iste godine Bukovac je u svom zagrebačkom ateljeu portretirao dječaka Huga Roberta, sina ovog bračnog para. Godinu dana kasnije slikar je boravio na njihovom imanju Blagovna gdje su nastali portreti dječakovih roditelja.

[12] Vjerojatno u naselju Bistrica ob Sotli. To bi mogla biti crkva sv. Petra koja se po nekima prvi put spominje 1257. godine. Kad je postala župnom crkvom, naselje Leskovec, navodno najstarije srednjovjekovno naselje na tom mjestu, nazvano je Sankt Peter bei Königsberg (slov. Sv. Peter pod sv. Gorami).

gore. Ova prva, piše Čop Marlet, gleda prema Peilenststeinu/Pilštanju.

U okolici dvorca Reifensteina (Blagovna) autorica feljtona je čula pripovijest o tome kako je sv. Ema oživjela sedmogodišnju kćer izvjesnog Juršea iz Kruškaveca. Djevojčica je cijeli dan ležala na odru. Rodbina i susjedi okupili su se kako bi je tužaljkama ispratili na drugi svijet, kad je njezin otac odjednom kleknuo ispred odra i zazvao sv. Emu, preklinjući je da mu vrati dijete iz mrtvih. Naočigled prisutnih djevojčica je maknula veo s lica, pridigla se i veselo nasmiješila ocu kao da se ništa nije dogodilo.

Jedna druga predaja govori o mladiću koji je htio posjeći stablo na mjestu na kojem se danas nalazi kapela sv. Eme. Nakon trećeg udarca sjekirom srušio se i nije više davao znakove života. Kad su sljedeći dan njegovi prijatelji zazvali sv. Emu mladić je oživio.

Kažu da je ova svetica činila da slijepi progledaju, a oduzeti prohodaju. Priča se i to da su iznenada oslijepili oni koji u svetičinu moć nisu vjerovali i s njom se izrugivali.

Za vrijeme epidemije kuge narod joj se često obraćao. Tako je jedan seljak iz mjesta Žepina ostao bez šest sinova. I sedmom je prijetila smrt. Tijelo mu je bilo posuto prištevima i mjehurima. Otac se zavjetovao sv. Emi da će, ako mu ona pomogne, sa svojim sinom obići njezin grob. Jedva da je otac izgovorio zavjet, mladić je ustao i obratio mu se ovim riječima: "Da si i moju braću zavjetovao sv. Emi, ne bi bili umrli. Sveta Ema mi se ovaj čas obratila i obećala da ću ostati na životu."

U općini Paka kružila je priča o svetom stablu smreke. Legenda kazuje da su dvije sestre čuvale ovce u šumi. Starija sestra Tereza vidjela je goluba kako slijeta na vrh smreke. Pokazala je to svojoj devetogodišnjoj sestri Jerički koja je, nakon što je podigla pogled prema vrhu smreke, uzbuđeno kliknula: "To nije golub, nego Majka Božja!". To je i dalje govorila dodavši da Gospa od seljana zahtijeva da na ovom mjestu podignu kapelu. Kako su se seljani sve više počeli okupljati oko smreke, neki ih je žandarm htio rastjerati, pa je posjekao smreku, ali se Majka Božja pojavila na drugom stablu. Od tog trenutka ljudi više nisu prestajali dolaziti ovamo.

U Štajerskoj se pričalo o "crnim ribicama" u Svetini. U potoku Kozici svako su se jutro pojavljivale ribice posute crnim pjegama koje su siromašnom puku služile za hranu. Nakon što je neki zidar na dan Velike Gospe uporno radio na crkvi, ribice su odjednom nestale iz potoka i više se nikada nisu pojavile.

Nema raskrižja u Štajerskoj na kojem nema kapele posvećene svetoj Emi, niti sela pred kojim ne stoji križ ili kapela, okićena svježim cvijećem u znak sjećanja na ovu neobičnu plemkinju i sveticu, a tako je, piše Čop Marlet na kraju svog nadahnutog feljtona, i u njezinoj drugoj domovini Koruškoj.

Vratit ćemo se "Celjskoj kroniki" Ignacija Orožena i važnim podacima koji će

rasvijetliti prošlost donje Štajerske, a time i ujedno povijest dvorca Trakošćan, ali ćemo prije toga dati riječ Mucharu te iznijeti podatke koji za ovaj događaj donosi *Regesta Imperii II Sächsisches Haus (919-1024); Heinrich II – RI II, 4 n.1879.*

Neki izvori navode da je grofu Wilhelmu posjede darovao najprije kralj Konrad II., a zatim i car (sv.) Henrik II. No mi ćemo vjerovati kroničarima koji su ovdje navedeni. Svi oni navode vilu ili dvorac Trakošćan (Traskendorf, Traschendorf, Trahendorf i Trakenstein) koji se nalazi na području zvanom Drachenburg (slov. Kozje) i koji povezuju sa savinjskim grofom Wilhelmom, sinom grofice od Peilensteina odnosno sv. Eme (njem. St. Hemma).

Autoru opsežnog djela "Povijest Štajerske" ovo je važan dokument.[13] On rasvjetljuje prilike i događaje u Donjoj Štajerskoj s početka 11.stoljeća:

"Eben über dieses untere Land gibt jetzt eine Urkunde neues Licht. Am 16. April des Jahres 1015 schenkte Kaiser Heinrich II zu Bamberg auf Vermittlung des Erzbischofs Heribert zu Köln und des Bischofs Eberhard zu Bamberg, endlich aus Zuneigung gegen seine Blutsverwandte Hemma, Mutter des Grafen Wilhelm von der Saune oder im Sanngau, eben diesem Grafen zur Belohnung treuer Dienste 30 königliche Huben[14] im Orte T r a c h e n d o r f (Drachenburg) und dazu noch alles Fiskaleigenthum zwischen den Flüssen und Bächern Save, Sann (Soune), Zottla (Zode) und Nirine im Sanngaue und in der Grafschaft Wilhelms mit allen darauf seßhaften Hörigen beiderlei Geschlechts mit allen Hochheitsrechten und mit Mauthregale.[15] Wieder zu Bamberg am 18.April 1015 erhalten Hemma und ihr Sohn, Graf Wilhelm, einen kaiserlichen Schenkungsbrief über den dritten Theil eines kaiserlichen Salzwerkes im Admontthale mit allen dazu gehörigen Grund und Boden, mit Ertragnissen und Hörigen, ja noch mehr: auch Markt- und Mauthrechte mit dem Metall - und Münzregale, insbesondere in der Grafschaft Friesach, aber auch auf allen Eigengütern dieses hochedlen Geschlechts."[16]

[13] Geschichte der Steiermark, sv.IV, str. 269-270.; Ovo monumentalno djelo, koje je objavljeno od 1845. do 1874. godine (ukupno 9 tomova), u literaturi se navodi uglavnom pod naslovom "Geschichte des Herzogthums Stereimark". Prva četiri toma napisao je i objavio Muchar. Sljedeća dva sastavili su njegovi kolege Pranger i von Gräfenstein, a posljednja dva Historical Society of Styria prema Mucharovim zabilješkama. (U nastavku: G.d.S.)

[14] Ovdje se vjerojatno radi o tiskarskoj pogrešci. Trebalo bi stajati "Hufe" što na njemačkom znači lanac zemljišta (otprilike 30 jutara), a ujedno i seosko gazdinstvo, dobro ili selište.

[15] Archiv für Süddeutschland. II 214, 225. In villa dicitur Trachendorf, triginta regales mansus, et insuper quidquid habemus unter fluenta Savoe et Soune, in comitatu suo in proprium tradimus cum teloncis. (U nastavku: A.f.D.) (Podn. napomena je Mucharova)

[16] Archiv für Süddeutschland. II.224-226: Contulimus tertiam partem Salinae nostrae in villa Admontensi cum omni jure, sicut illam in usibus nostris habuimus, et cum omnibus appertinentibus suis. (Podn. napomena je Muchareva)

U prijevodu: *Upravo će na ovaj donji dio zemlje (odnosi se na Donju Štajersku) jedan dokument baciti novo svijetlo.* ***Dana 16. travnja 1015. godine car Henrik II. u Bambergu posredstvom nadbiskupa Heriberta iz Kölna i biskupa Eberharda iz Bamberga, a iz naklonosti prema svojoj rođakinji Hemmi, majci Wilhelma Savinjskog iz savinjske župe, daruje upravo tom grofu kao nagradu za vjerno služenje 30 kraljevskih dvorova u mjestu T r a c h e n d o r f (Kozje) i k tome još svu državnu imovinu između rijeka i potoka Save, Savinje, Sutle i Mirne u savinjskoj župi i u Wilhelmovoj grofoviji,*** *sa svim ljudstvom obaju spolova koje je tu nastanjeno, i svim kraljevskim pravima i regalnim pravima na carinjenje. Ponovo u Bambergu, dana 18. travnja 1015., dobivaju Hemma i njezin sin, grof Wilhelm, carsku darovnicu kojom postaju vlasnici trećine carskog rudnika soli u dolini Admont sa svim pripadnim zemljištem, prihodima i ljudstvom te povrh toga: prava na trgovanje i carinjenje s regalnim pravima koji se odnose na metal i kovani novac, i to posebno u grofoviji Friesach, ali i na svim drugim posjedima ovog plementiog roda.*

Muchar će spomenuti i darovnicu kralja Konrada II.[17] pozivajući se na isti izvor[18] te navesti da je kralj Konrad dana 30.12.1028. potvrdio tu svoju darovnicu kao i sve ranije darovnice cara Heinricha II.

Svetoj Emi Krškoj i njezinom suprugu Vilhelmu II. ovaj će kroničar posvetiti puno prostora u svom djelu, pa će tako pratiti njihovo porijeklo i nabrojiti mnogobrojne posjede kojima su raspolagali i navesti brojne zasluge ove plemkinje i svetice.

Evo što donosi Regesta Imperii II. za Sasku vladajuću kuću (919.-1024.); Heinrich II:

“1016 April 15, Bamberg.

Heinrich schenkt auf Intervention der Kaiserin Kunigunde, des Erzbischofs Heribert von Köln sowie des Bischofs Eberhard von Bamberg dem Grafen *Wilhelm* in dessen Grafschaft im Sanngau 30 Königshufen zu Drachenburg (nördl. von Rann/Save, Jugoslawien) und den ganzen königlichen Besitz zwischen den Flüssen Save, Sann, Sottla und Neiring zu freiem Eigen *(qualiter nos pro peticione dilectissimae coniugis nostre Cunigunde imperatricis ac interventu Heriberti archiepiscopi Coloniensis ac Eberhardi episcopi Babenbergensis Willihelmo comiti predium quoddam //dedimus memores etiam donne Hemme, suae matris, nostre videlicet neptis, quia nobis una cum filio satis devote sepe servivit. Pro hac quoque remuneratione eidem W.// in villa quae dicitur Traskendorf XXX regales mansos et insuper quicquid*

[17] G.d.S., sv. IV, str. 276.

[18] A.f.D. II, str. 226-227.

habemus inter fluenta Souuuę, Zotle et Nirine in pago Seuna in comitatu suo in proprium tradidimus). – Guntherius canc. vice Ercambaldi archicap."

Vratimo se sada Oroženu koji će nas izvijestiti o važnim događajima koji su se u savinjskoj markgrofiji zbili prije i poslije tragične smrti Eminog supruga Wilhelma, a odnose se, među ostalim, i na Hrvatsku.

Krenut ćemo od kraja 9. stoljeća, poglavlja pod naslovom *Četerta doba (600.-1149.)* u kojem u podnaslovu stoji*: Od naselvanja sedajnih Slovencev po Celskem do sdruženja spodne gorotanske mejne grofje s Štajerskoj.*

"895 je", izvještava Orožen, "bil Luitpold grof savinske krajine. On je pervi grof ove krajine , katerega po imenu poznamo." (Much.G.d.St. II. 36.)

"899-902 višikrat so Madjari v naše kraje pridirjali, ter so tu strašno divjali. Komorkolj su oni došli, so cerkve ino stane požigali, ženske za kite zvezali ino jih saboj gnali, muškim pa iz života serca rezali, koje su teple pogoltali. Človečko krv so si napivali; kupi merličev so jim bili mize ino klopi. Po vsih naših deželah je bil taki strah pred temi divjakom, da u vselej po litanijah molili naj bi ih Bog pred besom Madjarov milostlivo obvaroval." (Much. d. St. IV. 243; Krempl. Dogod. 83. Welzer Kirchenlex.)

"970. godine je že bila sedajna Štajerska razdeljena ve dve mejne grofiji, naime: v gorno ino spodno gorotansko[19] mejno grofiji. Spodna mejna grofija je obsegala

[19] Druga riječ za karantansko. Karantanija je povijesna pokrajina u Istočnim Alpama s približnim granicama na rijekama Dravi, Zilji i Aniži (Enns), nastanjena u ranome srednjem vijeku Karantancima, predcima Slovenaca. Najkasnije od 626. pa do 658. bila je dio slavenskog plemenskog saveza na čelu sa Samom, a nakon raspada saveza približno do 745. samostalna kneževina i prva slovenska državna tvorevina sa središtem u Krnskom gradu (*civitas Carantana*). Za vladavine posljednjeg neovisnog kneza Boruta Karantanija je postala (oko 748.) vazalna plemenska kneževina s unutrašnjom samoupravom u sastavu franačke države. Do početka IX. st. imala je svoje domaće kneževe. U drugoj pol. VII.st. za vladavine Gorazda i Hotimira provodilo se u Karantaniji pokrštavanje. Oko 820. Karantanija je kao grofovija (na čelu s franačkim grofom) došla pod izravnu vlast Franaka. Pri reorganizaciji države uključena je u Istočnu marku, koja je Verdunskim ugovorom iz 843. ušla u sastav istočnofranačke države (Njemačke). Karantanija se potkraj IX. st. razvila u posebno vojvodstvo koje je obuhvaćalo susjednu grofoviju uz Savu te Donju i Gornju Panoniju. Prodor Mađara sveo je teritorij vojvodstva na njegovu jezgru koja je personalnom unijom bila povezana s Bavarskom. Prilikom obnavljanja njemačke vlasti nad susjednim pokrajinama s ponovno osamostaljenim Karantanskim Vojvodstvom (976.) sjedinjene su susjedne marke – Karantanska, Podravska, Savinjska, Kranjska, Istarska, Furlanska i Veronska krajina te nekoliko grofovija na Muri i Aniži. Te su zemlje bile sjedinjene u Veliku Karantaniju koja je obuhvaćala gotovo cijelo područje današnje Slovenije. U XI. I XII. st. pojedine su se krajine postupno osamostalile pa su bile podređene kralju. Kranjska i Savinjska krajina sjedinile su se oko polovice XI. st. u Veliku Kranjsku. Karantanskoj krajini koja je oko 1000. bila u posjedu obitelji Eppenstein, pripojeno je područje Mure, a 1147. Podravska krajina. Kasnije je Karantanska krajina nazvana Štajerskom po bavarskim grofovima Traungau od Steiera, u posjedu kojih je bila od 1055. U užoj Karantaniji (Koruška) vojvodska je čast zadugo ostala nasljedna. Ustoličenje vojvode obavljalo se po posebnom obredu.

sedajno Štajersko med Dravoj ino Savoj. V tej mejni grofiji sta od 970-1036 mejna grofa bila Vilhelm I ino potem Vilhelm II mož svete Eme Pilštanske. Bila sta ona menda iz roda gorotanskoga plemenitaša Svetboha, kojemu je bil dal cesar Arnulf leta 898 velke posestva po sedajnom Koroškem ino dolnjem Štajerskem[20]. Imenovala sta se ova grofa od svojih posestev, katere sta ob Savini imela, savinska mejna grofa, nemško: *Markgrafen von der Soune – Sann.*" (Much.G.d.St. IV.270)

Sljedeća dva pasusa kroničar posvećuje gore navedim darovnicama iz 1015. i 1025. i prelazi na smrt Eminog supruga Wilhelma II. i njihovih sinova Wilhelma i Hartwicha, pa kaže slijedeće:

"1036 je vmerl mejni grof Vilhelm II. Njegova sina sta že oba pred njim pomerla, zato ni bilo za njim nobenega naslednika iz njegovega naroda. Po mnenju Karlmanna Tanglua[21] so dobila za tim grofom savinsko mejno grofijo s savinskoj krajnoj vred grofi Plain. Askuin Plain, v žlahti s Emoj, udovici grofa Vilhelma II, je tudi bil pervi savinski grof za Vilhelmom II. Vmerl je između 1050 ino 1060. Njegov naslednik je bil njegov sin grof Starhand ki je vmerl pred letom 1090 ino zapustil 4 sinove, naime: Starhanda II, ki je bil za očetom mejni grof, Ulrika, Weriganda ino Bernarda.

Grof Starhand II ino njegova brata so solnogradškega škofa Tiema preganjali, ga 1095 vjeli ino potem 5 let v ječi zapertega imeli; Tiemo pak ki je bil s pomoćjoj nekega svojega prijatelja iz ječe izbegnil je te grofe svoje nasprotnike proklel. Od te dobe je bila sva sreća ove grofe zapustila. Najprije je Ulrik vmrel. Okoli leta 1123 se je bil mejni grof Starhand II s Bernardom bratom gorotanskega vojvode Engelberta II v vojsko zapletil v koji je bil zgubil svojo mejno grofijo. Verh te nesreće se je še tega grofa lotila huda bolezen, koje se ni mogel više znebiti. V strošni ino od vsih zaničevana sta grof Starhand II ino njegov brat Werigand svoje življenje končala. Mejno grofijo grofu Starhandu II vzeto sta dobila grof Pilgrim Hohenwart ino njegov sin Ginter.

1137 se je grof Ginter nad pobožnim Wolfoldom, admontskim opatom pregrešil te ga je hudobno dal na konja na opak privezati ino ga tako h zasramovanju okoli voditi. Wolfold je usled tega od žalosti vmerl. Hmalo za njim je grof Ginter v večnost šel ino Pilgrim sklenil versto mejnih grofov spodne gorotanske mejne grofije.(Much. G.d.St.VI.406)"

Podnaslov poglavlja pod nazivom *Peta doba (1149.-1341.)* glasi: *Od sdruženja spodne mejne grofije s Štajerskom do povzdige gospodov v grofovski stan.*

Poglavlje započinje sljedećim pasusom:

[20] Jedno je južna Štajerska, a drugo Donja Štajerska (Untersteiern) koja je nakon Prvog svjetskog rata priključena državi SHS i danas pripada Sloveniji.

[21] Mitteilungen des historischen Vereines in Steiermark sv. IV, str. 91.

"Po smerti staroga mejnega grofa Pilgrima je cesar Konrad III spodno gorotansko mejno grofijo Otokarju I, štajerskom mejnem grofijo podelil. Ne zna se scer, ktero leto se je ravno to zgodilo bilo, ali gotovo je, da ste obe mejne grofije leta 1149 že sdružene bile. Tako je ovi čas Cele h štajerski deželi prišlo. (Much.G.d.St. IV. 406)"

"1173 sta crkvenom saboru v Gornemgradu bila Bertold vikši diakon savinske doline ino Gebhard Saneški."

"1201 4 maja je bil v našem kraju tak siloviti potres da se je mnogo stanov ino gradov rasulo."

"1209 je u nekom pismu Jurjevega Kloštra za pričo potpisal Gebhard Saneški, sin Gebharda II . (Fröhlich, Genealogia Sunekiorum)."

"1224. 8.12. se je v Mariboru Kunrad Saneški, sin Gebharda III za pričo potpisal v pismu zastran Zidanega mosta, katerega je bil vojvoda Leopold ta čas pozidal. (Fröhlich, Genealogia sunekorum)."

Godine 1256. su, izvještava kroničar, na ovom području poplavile mnoge rijeke.

1261.-1262. harala je životinjska kuga.

1270. je godine od gladi pomrlo mnogo ljudi.

"1309 je Ulrik Saneški štajerskom vojvodi Miroslavu III na pomoć šel zoper puntarja."

"1323 nedelo pred svećnico sta Elisabeta, vdova grofa Hermanna Hainburškoga ino grof Ulrik Pfanberski, sin Marijete Hainburske, celski grad ino celsko mesto gorotanskom maršalu Konradu Aufenštajnskomu zastavila (J.C.Aquil.Annal. II 439). Iz tega zvemo da so bili Hainburski ti čas vlastniki celskog grada ino mesta."

"1339 je vojvoda Albert II Miroslavu Saneškom pismeno iz grada naročil naj on i njegovi dedići Jurjev Kloštar v svojo varstvo vzamejo. (J.C.Aquil. Annal.III 193)

U podnaslovu poglavlja *Šesta doba (1341-1456)* stoji: *Od povzdige saneških gospodov v grofovski stan do smerti poslednjega celskega grofa*

"1341. pondelek je po beli nedeli v Monakovem cesar Ludovik IV po privolenju ino priporočenju vojvoda Alberta II Miroslava Saneškog zavolj njegovih mnogih zaslug v grofovski stan povzdignul ino ga grofa Celskega imenoval."

Orožen u nastavku teksta navodi područje koje je u to vrijeme zauzimala Celjska grofovija te pretke Miroslava Saneškog koji je 1341. imenovan celjskim grofom. Preci su mu bili prva saneška ili savinjska gospoda Gebhard i Leopold. Otac mu je bio Ulrik Saneški, a majka Neša Badenska, kći Ulrika Hainburškog.

Godine 1348. to je područje zahvatio potres, a godinu kasnije harala je kuga.

Dana 9. ili 13.kolovoza 1359. godine preminuo je Miroslav I. Pokopan je u celjskoj minoritskoj crkvi. S prvom ženom Anom, kćerkom saskog grofa Johanna,

dobio je Anu i Katarinu. Druga žena mu je bila Dietmunda pl. Walsee koja mu je rodila Ulrika i Hermanna. (J.C. Aquil.III, 239)

"1361 sta celska grofa verbovski grad dala Otonu ino Joanezu Bistriškom."

"1367 je Kolo Vozeniški celskim grofem Verbovec za 1000 gold zastavil."

"1372 cesar Karl IV v Bernu celske grofe s pismom od 30.9.1372 vnović v grofovski stan povzdignul". To su potvrdili austrijski vojvoda Albert III. i Leopold pobožni u Nürnbergu.

1385. je umro celjski grof Hermann I. Pokopan je u celjskoj minoritskoj crkvi. Bio je oženjen Katarinom, kćerkom bosanskog kralja Stjepana I. Tvrtka. Imali su sinove Joaneza i Hermanna.

1392. godine umire celjski grof Wilhelm I.

U veljači 1395. su "celjski grofovi (menda Hermann II s svojimi sinovi vred) pri deželnom sboru v Križevcih na Horvatskem, v kojem su vogerskega kralja Sigismunda poterdili horvatskega ino slavonskoga kralja." (Svear, Ogledalo Ilirie, IV, 168)

1396. je celjski grof Hermann II. s kraljem Žigmundom krenuo na Turke.

Dana 9.rujna 1398. je "kralj Sigismund horvatsko mesto Varoždin celjskem grofu Hermannu II v vlast dal. (J. C. Aquil. Annal. III.315)".

1401.se kralj Žigmund zaručio s Barbarom, najmlađom kćerkom celjskog grofa Hermanna II.

1402. u Krakovu je okrunjena Ana, kći celjskog grofa Wilhelma I. i žena poljskog kralja Vladislava.

1406.godine je celjski grof Hermann II. od kralja Žigmunda za 48 000 guldina kupio "horvatsko međimurje". (Pierer. Conv. Lex.)

1408. se kralj Žigmund oženio Barbarom, a dvije godine poslije postao njemački car.

Od 1420. godine, pa do svoje smrti 1434. grof Hermann II. je bio hrvatski i slavonski ban.

"1421 je vmerl poslednji ortenburški grof Miroslav. Po sporočilo tega grofa ino po pogodbi so 1377 ortenburški s celskimi storili, ste zdaj po smerti poslednega ortenburškega grofa celskim pripadle ortenburška ino sternberska grofija, više od 40 štirjaških mil zemle htema grofijama so spadali sledeće mesta, bergov ino gradovi: (...) V Horvatskem pa od kralja Sigismunda celo Zagorje od izvira Sotle do njenega iztoka v Savo."

"Grof Hermann II se je zdaj imenoval Celski, ortenburski, sternberski, ban Dalmacie, Horvacie ino Slavonie, vladar (gubernator) zagrebačke škofije ino tast cesarja Sigismunda" (Svear, Ogledalo Ilirie, IV, 174)

"1422 je vmerla (v Krapini ?) grofinja Elizabeta, žena Miroslava II celskega, hči Frankopansko-Modruško-Kerčkega grofa. Pokopali so jo v minoritansko cerkev."

"Grof Miroslav je bil ob svojoj ženitvi od svojega očeta grofa Hermanna II

dobil grade Steinšnek (menda Steničnek vo Horvatskem), Samabor, Mehovo, Novomesto, Kostajnovico ino Kerško, kjer je grof Miroslav s svojoj ženoj večider prebival."

Godine 1425. Miroslav II. Celjski [*Miroslav* = prijevod njem. imena *Friedrich* – op. recenz.] tajno se vjenčao s Veronikom Desinićkom. Otac ga je dao zatvoriti u Ostrovicu, potom u celjski toranj. Srušio mu je grad Friedrichstein koji je Miroslav II. podigao u Kočevju. (Hahn, Chillier Chronik)

1428. Veroniku su doveli u Celje i sudili joj. Bila je oslobođena krivnje, pa ipak je otpremljena u Ostrovicu gdje su je dali utopiti.

1435. Barbara Celjska je u dobi od pedeset godina "bacila oko" na poljskog kraljevića Kasimira.

1437. umire kralj Žigmund.

Dana 16. kolovoza 1443. godine car Miroslav IV. i Ulrik II. su sklopili Celjski mir. Car je celjskim grofovima, ukoliko Habsburgovci umru prije, oporučno namijenio pazinsku grofoviju, austrijsku Istru, Kostajnovicu, a celjski grofovi caru, ukoliko umru prije, celjsku, ortenburšku i sternbersku grofoviju.

1446. Vitovec je s Mađarima krenuo na Slovensku Bistricu, pa zatim na Ptuj. On je oba grada obranio, pa se Sibinjanin povukao iz Štajerske i u okolici Koprivnice i Čakovca plijenio i pustošio.

1449.godine je "grof Ulrik Celski deželni sbor v Križevcih sbral zavolj Heninga Susedgraškega. Potpisal se je grof v tem sboru: Mi Ulrik po božji milosti knez Cela, Ortenburga ino Zagorja, ban slavonskega kraljevstva." (Svear, Ogledalo Ilirie, IV, 279)

1451. godine su celjski grof Miroslav II. i Martin Frankopan pavlinski samostan u Lepoglavi darovali Hrvatskoj. Te iste godine umire Barbara.

1452. godine se i Ulrik II. slično potpisuje: "Tudi mi Miroslav ino Ulrik po božji milosti celska, ortenburska ino zagorska grofa, bana slavonskoga kraljevstva." (Svear, Ogledalo Ilirie, IV, 259)

Za poglavlje *Sedma doba (1456-1848)* stoji u ponaslovu: *Od razdelitve celske grofije do austrianske prekucije*.

"1456 udova Katarina sazvala sbor, naddvornike, vitezove ino savetodavce. Potem se še v tem sboru Vitoveca izvolili vojskovođa celski grofiji ino so udovi celski grofinji vernost prisegli. (...) Javilo se 21 snubačev za posede celjske grofije"

9.11.1456. u Beogradu je u 50. godini poginuo Ulrik II., posljednji celjski grof, sin Miroslava II. i Elizabete Modruške. S njim je ugašena loza celjskih grofova koji su vladali u Celju tijekom 115 godina. Autor kronike mu je, kao posljednjem celjskom grofu, posvetio veliku pažnju.

"Grof Ulrik II Celski je bil zdaj naj imenitnejši ino mogočnejši grof rimsko-

nemškega cesarstva. Imel je mnogo lastnih dežel, bogatstva pa toliko, kakor ga nista imela ne kralj ino ne cesar; bil je ban na Horvatskem, slavonskem ino v Dalmacii, zet serbskega vladarja Jurja Brankoviča, stric češkega, vogerskoga ino horvaškega kralja ino austrianskega vojvoda Ladislava, mesto kojega je Austrio vladal; bil je clo svak rajnega turškega sultana Amurata II (vmerl 1451), ki je imel Maro, drugo hčer Brankoviča, za svojoj ženo, ja clo se tudi v žlahti s cesarskimi cesarji, kajti je bila njegova žena Katarina, hči Irene Katakucene. Ali vsa tolika moč ino čast niste mogle njegove nenasitlivo serce vpokojiti."

Orožen ga ovako opisuje: "Bil je visoke, kolj čverste postave, suhega života, bledega pa zalega obraza, njegove oči so velke pa krvave, njegove perse močno napete, noge tanke, njegov glas pa hripast. Bil je bistrega uma. (...) Njegova obleka je bila zmiram krasna ino zlatom prošita."

Orožen donosi i ovaj zanimljivi podatak:

"Grof Ulrik je najdel za svojim očetom velik zaklad v saneškom gradu. Pri prepeljavanju tega zaklada v Cele, se je nek siloviti vihar vzdignul, ki je poslopja odkrival ino drvesa posiral."

Budući da je to bio posljednji celjski grof, autor istoimene kronike donosi u nastavku *Imenik mesta, tergev ino gradov koji su celski grofi negdaj posedli na Štajerskem, Koroškem, Horvaškem ino Austrijanskem.*

U Hrvatskoj su to: "Zagreb, Samabor, Steničnik, Medvedgrad, Jurjevo, Krapina, Carvar, Trakenstein, Varoždin, Čakovec, Strigovo, Bisterca, Neodelec, Tirnlein, oboje Kamenic, Vrana, Kostajnica, Weker itd."

Dana 24. ožujka 1457. godine je češki plemić Vitovec s carem vodio pregovore. Ovaj mu je htio prepustiti sternberski grad i dodijeliti titulu baruna, a ako napusti službu kralja Ladislava imenovati ga vojskovođom i svojim savjetodavcem. Vitovec mu je odgovorio da mora tražiti dozvolu od kralja. Kad je od kralja stigao ukaz da celjska grofovija pripada samo njemu on se priklonio njemu i s hrvatskom vojskom grunuo na Celje.

1457.godine u Pragu umire češki i mađarski kralj Ladislav. Celjska grofica Katarina, udovica Ulrika II., pomirila se s Vitovcem.

"1457 15. 12. je car u Gracu s Katarinom preko njezinih pomoćnika Andreja Baumkircherja i Miroslava Lambergerja sklopio pogodbu" u kojoj, među ostalim, stoji da joj od posjeda koje je imala u Hrvatskoj ostaju ova: "Varoždin, Tirnlein, oboje Kamenic i Jurjevo ino Medvedgrad". Samobor je grofica Katarina dala Andreju Baumkirherju. Svi ostali posjedi, osim navedenih, trebali su pripasti hrvatskoj kruni.

Iste godine su Hrvati od cara tražili posjede koje je grof Ulrik Celjski dobio od svoje majke. Car je odgovorio da je on sve te gradove prodao. One koji se nalaze u Hrvatskoj (Weker i Steinšuk) hrvatskom grofu Martinu, a one u Njemačkoj dao

svom ocu Miroslavu.

Udovica Katarina, zadovoljna s Varaždinom i dohotkom koji joj je namijenjen, 1458. odriče se u korist cara svih svojih prava na celjsku grofoviju. (Chmel. Regest.)

Iste godine joj car prepušta "grašine Šuštajn, Katzenstein, Žužemberg i Krško", a Vrbovec poklanja Joanezu Koliencu.

"1454 9. junia je v saneškom gradu vmrel Miroslav II Celski više od 90 let star. Pokopali so ga v celsko minoritansko cerkev.

Bil je dvakrat oženjen, pervokrat s grofinjoj Elisabetoj Modruškoj, drugobart pa s Veroniko Deseničkoj. Imel je dva zakonska sina: Ulrika ino Miroslava, ki je pa že v mladih letah, kako pravijo, v Zajckloštru vmerl, ino stranskoga sina Joaneza.

Pripovedjujejo, da si je grof Miroslav II sam naredil to nadgrobnico:

Haec mihi, porta est ad inferos; quid illic repariam, nescio. Scio, quae reliqui. Abundavi bonis omnibus, ex quibus nihil fero mecum, nisi quod bibi atque edi, quidque inexhausta voluptas exhausit."

Riječima hrvatskog zeta celjskog grofa Miroslava II. okončat ćemo ovaj rad i odati počast njegovoj voljenoj supruzi, nesretnoj Veroniki Desinić.

Saznanje da su sv. Ema Krška i njezin stariji sin Wilhelm nekoć posjedovali Trakošćan trebalo bi nas ispuniti posebnim ponosom.

Nadamo se da će ovi podaci nadopuniti vrijedne i zanimljive napise gospode Vilima Leskovšeka, Marija Beusana, Zdenka Baloga, Ivana Srše... koji su o našem najljepšem dvorcu pisali s toliko žara i ljubavi.

Napomena:

- Riječi "savinjski" (prema rijeci Savinji) i "saneški" (prema "Sann", što je njemačko ime za tu rijeku) istog su značenja.
- Imena "Heinrich" i "Wilhelm" kod nas se pišu Henrik i Vilijem

SAINT HEMMA OF GURK

By Slavica Vrkić Žura, Zadar

Summary

Emperor Henry II [Heinrich II] gave away Villa Trakoscan and 30 royal estates to Count William [Wilhelm] of Savinja, older son of his niece, the Carinthian Princess Emma of Friesach and Zeltschach, on April 16th, 1015, in Bamberg. The Emperor also gave the Count all that he possessed in William's Margraviate, situated between the rivers Sava, Savinja, Sutla, and Mirna. William's mother Hemma was born in 983 at Peilenstein castle, as the daughter of Engelbert von Peilenstein, and wife Tuta. She was raised in the palace of Emperor Henry II and his wife (Saint) Cunigunde, and was married to William II of Friesach, Zeltschach and Truxen. After both of her sons were murdered (in 1030), and then her husband (in 1036), Hemma founded a large number of churches, the women's Benedictine monastery at Gurk and enabled the founding of the Gurk Diocese. She gave away a large number of her estate properties to the Salzburg Bishop Baldwin for founding the Benedictine monastery at Admont. Hemma's remains were buried in the new crypt of the Gurk Cathedral in 1174. She was beatified in 1287, and canonised in 1938, although the process of being declared a saint began as far back as the middle of the 15th century. Castle Trakoscan is not mentioned among the castles she gave away to the Gurk Diocese. She died on St Peter's and Paul's day, but her feast day is celebrated two days earlier, on June 27th. Saint Hemma is the patron of pregnant women, the blind, and the immobile. Her attributes are the rose and the cathedral, and sometimes a charter she holds in her hands. Slovenes, Austrians, and Germans venerate her as their saint. After the death of her husband William II, Hemma's relative, Count Askuin Plain becomes the Savinja Margrave. He is succeeded by his son Starhand I, who is succeeded by Starhand II, whose brothers were Ulrich, Werigand, and Bernard. Starhand II loses his Margraviate to Pilgrim of Hohenwart, following a military campaign.

The Savinja Margraviate was once again taken over by Pilgrim after a short reign of his son Ginter. After Pilgrim's death, Emperor Conrad III gives away the Margraviate to Ottokar I of Styria, in 1149. By this act Celje was officially united with Styria. In 1341, in Munich, Emperor Louis IV appointed Miroslav (Friedrich) of Savinja as the first count of Celje. The Celje counts will reign for 115 years. After the death of the last Celje count Ulrich II in 1456, the Celje counts' estates are divided. The Czech nobleman Jan Vitovec becomes the captain of the Celje County. By the Emperor's will he acquires Krapina in 1459, and the Zagorje County a year later. Among others, the Emperor allotted several Croatian settlements to Katarina, widow of Ulrich II, while the remaining settlements, squares and towns possessed by the Celje counts and situated in the Croatian area were returned to the Croatian Crown. Trakoscan (Trakenstein) is mentioned among those.

Key words: Carinthian princess (St.) Hemma of Gurk and her son Count William; Emperor (St.) Henry II's deed of gift (Bamberg, April 16th, 1015); the Trakoscan villa and 30 royal village estates; Lower Styria; Miroslav (German: Friedrich) of Savinja, first count of Celje; Ulrich II, the last count of Celje; division of the Celje counts' properties

K A J – časopis za književnost, umjetnost, kulturu, i njegov nakladnik KAJKAVSKO SPRAVIŠČE, društvo za širenje i napređivanje znanosti i umjetnosti, Zagreb – u sklopu programa JEZIČNICA KAJKAVIANA – raspisuju:

A) 16. NATJEČAJ ZA KAJKAVSKE KNJIŽEVNE RADOVE UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA REPUBLIKE HRVATSKE

B) 9. NATJEČAJ ZA ČAKAVSKE KNJIŽEVNE RADOVE UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA REPUBLIKE HRVATSKE

Natjecati se mogu učenici svih srednjih škola Republike Hrvatske svaki s najviše pet (5) poetskih i pet (5) proznih iterarnih radova (opseg kajkavske/čakavske proze - do 3 kartice).

Radove - s naznakom imena i prezimena učenika, imena i prezimena voditelja ili profesora, mentora, te naziva škole

- valja poslati na adresu: Kajkavsko spravišče / Uredništvo časopisa Kaj (10000 Zagreb, Ilica 34, dvor.), ili na e-mail: bozica.kaj@gmail.com) **do 31. ožujka 2020.**

Naznačiti valja i tip zavičajnog idioma /mjesnoga govora kojim je rad pisan.

Najuspjelija ostvarenja, prema ocjeni prosudbenog povjerenstva, nagrađuju se objavom u časopisu KAJ.

***

Cilj je natječaja i Jezičnice kajkaviane (Kajogleda i radionice za mlade)

podržati kontinuitet književne kreativnosti mladih na kajkavštini / čakavštini i nakon osnovnoškolske dobi, kao i razvijanje kulture pisane i govorene riječi.

NAGRADA *KATARINA PATAČIĆ* GORANU GATALICI

Za najbolju kajkavsku knjigu 2018. godine

(Goran Gatalica: ODSEČENI OD SVETLA, Mala knjižnica Društva hrvatskih književnika, knj. 211, Zagreb, 2018.)

Obrazloženje Stručnog povjerenstva:

Na 19. godišnji javni natječaj, koji zajednički raspisuju Varaždinsko književno društvo i Ogranak Matice hrvatske u Varaždinu, za dodjelu književne nagrade "Katarina Patačić" - u natječajnom je roku za najbolju knjigu na kajkavskom jeziku objavljenu tijekom 2018. godine organizatorima pristiglo od domaćih nakladnika ukupno 8 naslova. Kao što je već rečeno, između tih 8 novih naslova - i to redom kajkavskih pjesničkih zbirki - Stručno povjerenstvo je u najuži izbor izdvojilo tri zbirke pjesama, čiji su autori već afirmirani suvremeni kajkavski pjesnici Ivan Kutnjak, Goran Gatalica i Zdenka Čavić. U skladu s natječajnim propozicijama, Stručno povjerenstvo u sastavu: Ernest Fišer (predsjednik) te Ivanka Kunić i Ružica Marušić-Vasilić (članice), donijelo je jednoglasnu odluku - da se za najbolju kajkavsku knjigu tiskanu u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 2018. godine proglasi pjesnička zbirka ***Odsečeni od svetla*** autora Gorana Gatalice iz Zagreba, objavljena u nakladi Društva hrvatskih književnika.

OBRAZLOŽENJE:

Suvremeni hrvatski pjesnik Goran Gatalica rođen je 2. rujna 1982. godine u Virovitici. U Daruvaru je završio osnovnu školu i gimnaziju, a na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu diplomirao je za magistra edukacije fizike 2009. i magistra kemije 2011. godine, nakon čega je upisao postdiplomski doktorski studij. Poput nekolicine drugih danas najznačajnijih naših kajkavskih pjesnika i Gatalica je svojevrsni bilingvist, jer s podjednakim uspjehom pjesme

piše na književnom novoštokavskom standardu, kao i na kajkavštini, iako mu kajkavski nije materinski nego naučeni jezik. O tome bjelodano svjedoče već i njegove prve dvije objavljene štokavske pjesničke zbirke - *Krucijalni test* (tiskana u nakladi Ogranka Matice hrvatske u Daruvaru, 2014.) i *Kozmolom* (u nakladi Biakova u Zagrebu, 2016.) .

Naime, obje su navedene Gataličine zbirke pjesama ovjenčane i vrijednim književnim nagradama. Tako je 2015. godine za knjigu *Krucijalni test* primio nagradu Dana hrvatske knjige - *Slavić*, kao za najbolji hrvatski pjesnički prvijenac tiskan u 2014. godini, a za knjigu pjesama *Kozmolom* primio je nagradu *Kvirin* 2017. godine (na tradicionalnim 21. Kvirinovim poetskim susretima u Sisku), ali iste godine još i pjesničku nagradu *Dragutin Tadijanović* iz istoimene Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Stoga nije neobično što je i prva Gataličina kajkavska zbirka pjesama *Odsečeni od svetla*, ubrzo nakon tiskanja u rujnu 2018. godine (u biblioteci Mala knjižnica Društva hrvatskih književnika), privukla gotovo jednaku pozornost i relevantne književne kritike i širega kruga čitatelja.

Gataličina treća po redu, a prva u cijelosti kajkavska pjesnička zbirka *Odsečeni od svetla* sadrži pedesetak pjesama, podijeljenih u tri ciklusa, sa sljedećim naslovima: *Ares briše svet med zvezdami, Metafizika pravičnega svetla* i *Preštimani dnevi jene samine.* Već se iz naslova tih ciklusa može razaznati da Goran Gatalica i u svojoj kajkavskoj pjesničkoj dionici zapravo nastavlja produbljivati omiljene duhovne i metafizičke motive i teme, tragajući za samim smislom čovjekova bivanja i opstojanja u gotovo nemjerljivim svemirskim dubinama i visinama, "dok vesmir zakapa bitje človeka med nesterplivim černim luknjami".

Ugledni hrvatski književni kritičar, pjesnik i antologičar Zvonimir Mrkonjić, osvrćući se na Gataličinu prvu kajkavsku zbirku, ističe kako je autor upravo u novom jezičnom mediju otkrio i jedan novi, samo njegov svijet, kojega bitno karakterizira "antitetičko preplitanje kozmosa i poetskoga stvaranja". A u tom kozmosu "sve se zove i posebnim imenima: tako je svemir *vesmir*, zviježđe je *čeredo*, svemirska maglica *pirga*, jedva čujan je *čkomečočujan*, a besmrtnost je *beshmerlina*". Međutim, naglašava Mrkonjić, pri tome "Gatalica iz surovosti svemirskoga ambijenta zna izvući mozartovski, rokokoovski razigrane rasplesane slike: *Sedim na Mesecu/ i gledim rashajcane lasi sonca./ Oblaki se rashajaju/ kak šnenokerli./ Astronauti bežiju/ na černu stranu Meseca* (stihovi iz pjesme *Gruntanje o Mesecu*).

Gataličinu pak bogatu i osebujnu kajkavsku metaforiku posebice izdvaja književna kritičarka Biserka Goleš Glasnović: "Metafora zvijezde, kao poznati i gotovo prezreni poetski rekvizitarij u Gatalice je vrlo tečna poput zraka i vode.

To je pjesnikovo vjerovanje u Riječ, koja će mu otvoriti nove vidike za popevku... Jezik u kojemu je metafora moguća, čak poželjna. Jezik koji nas budi iz zaborava, koji u recikliranom papiru ne vidi da je postao od odbačenog papira već od rajskog stabla. Misli se poput zvijezda kreću pjesnikovim unutrašnjim kozmosom i otkrivaju se kao nove zvijezde u beskrajnom svemiru".

Ovu kratku elaboraciju Gataličine kajkavske poezije i prepoznatljive autorske poetike mogli bismo i zaključiti pregnantnom kritičkom prosudbom akademika Zvonimira Mrkonjića: "U zbirci *Odsečeni od svetla* Goran Gatalica postigao je i u alternativnom idiomu upravo nadstvarnu dojmljivost, pa su njegove poruke ujedno prisne i kozmički univerzalne". Uza sve nabrojene i nenabrojene jezično-stilske značajke i odlike Gataličinih pjesama sabranih u zbirci *Odsečeni od svetla*, i Stručno povjerenstvo je jednoglasno odlučilo da upravo navedena knjiga zaslužuje i uglednu književnu nagradu "Katarina Patačić" za 2018. godinu.

U Varaždinu, 15. studenoga 2019.

Za Stručno povjerenstvo:
Ernest Fišer, *predsjednik*

Goran Gatalica

Haba se tatekova črna zvezda

Haba se tatekova črna zvezda.
Roke su hrebaste od vuglena,
Zemla traplena diši po Mesecu.
Miništranti držiju luknje na svetlosti.
Zmutila se vura, to črno lepo janje.
Zmutila se senca v zaprtu misel.
Rečima splečem čkominu
z tatekovim zelenim kaputem.
Zapelal sem oči vu album.
Černa pleva posipavle brege,
a kmica svetli med jadimi.
Haba se tatekova črna zvezda.
Černi vuglen vrači bitje,
a Zemla se zapire v jade.

Metuli, svetloba vlovlena rečima

Paji Kanižaju

Metuli letiju v noč…
Vlovlena svetloba
spi v rečima
kak šega v pavučini.
Juterna žeravka
dogoreva v popevki
kak mesec kaj se pela
vuz Dravu,
kak bitje znorelo
od zvezdane senokoše.
Metuli perhaju
čez trde zvoke v kmicu
mime tela i gospodara.
Verzuš proziren od svetlobe
siple na vuhe
kak metuli letiju v noč,
v kmicu prešvicanu
od svetlobe.

Romarska dika našem Jezušu

Romarske naše škornje rastackane
kak vuzmene noči i križni poti;
kalvarije naše preterplene
kak gluha drotena sternišča
po terima koracaju duše.
Svečkice zasvečkale
po taktu Božje lubavi,
v bolečivem draču i plaču,
tam gde greh nema zide.
Nucame crkvenu šekaštriju,
plezame tam gde ni beznađa.
Dika su nebeske bolte,
dika su večera z Jezušom.
On otpušča naše rane čuklave.
Pehne nas z Duhom Svetim,
gda nam fali zamaha,
gda nas opernatele trgaju slabline.
Nazveščenje deteta vrači divline,
v bolečivem draču i plaču:
romarska dika našem Jezušu!

MOSLAVAČKI KAJKAVSKI GOVOR KAO LITERARNO ŠTIVO
(Božica Brkan: NEMOJ MI TO GOVORITI, Acumen, Zagreb, 2019).

Božica Brkan je svojim moslavačkim kajkavskim (kekavskim) opusom pridonijela obnavljanju pokrajinske kulturne samobitnosti u tom dijelu Hrvatske. Uvijek treba isticati kako je ova marljiva književnica i novinarka uspjela jedan zamalo nestali lokalni idiom pretvoriti u književni standard. To je fenomen koji se rijetko susreće u područjima gdje su narječja zbog niza razloga nestala ili su pred nestajanjem. Njezina kajkavijana počinje 1990. godine sjajnom zbirkom stihova “Vetrenica ili obiteljska arheologija”. U toj zbirci na čudesan način uspjela je kroz opise obiteljskih odnosa i obiteljskih individualnosti afirmirati materinski idiom, ali, što je mnogo bitnije, taj idiom pretvoriti u književni subjekt i pokazati kako se na narječju mogu stvarati vrijedna književna djela. Podsjećam: bila je to 1990. godine, dakle, vrijeme početka hrvatske samostalnosti kada se odbacio dotadašnji jezični unitaristički koncept po kojem su narječja tretirana kao slijepi kolosijeci u jezičnoj struji, a njihovo rječničko blago kao arhaizmi. Nakon “Vetrenice” Božica Brkan prestaje s književnim radom na rodnom idiomu sve do 2012. godine kada objavljuje zbirku pjesama “Pevcov korak / Kajkavski osebušek za EU”. Ta je zbirka skrenula pozornost književne javnosti poglavito one u kajkavskome arealu hrvatskoga etničkoga prostora, što potvrđuje i nagrada Katarina Patačić za najbolju knjigu objavljenu te godine na kajkavskom jeziku. Iste godine naša autorica objavljuje obi-

B. Brkan, naslovnica knjige

mno, gotovo enciklopedijsko djelo "Kajkavska čitanka Božice Brkan", 2014. slijedi "Obrubljivanje Veronikina rupca ili Muka" za koju je nagrađena drugom nagradom na Pasionskoj baštini. Slijedi vrhunac njezine kajkavijane: roman "Ledina" objavljen 2014. Smatramo ga vrhuncem zbog toga što je riječ o proznom djelu, značajnim kajkavskim romanom u suvremenoj hrvatskoj dijalektalnoj književnosti. Zbog toga je ovaj roman književna prekretnica, jer je autorica dokazala kako se na jednom odumirajućem lokalnom idiomu može napisati roman visoke estetske razine, složene literarne građe i širokog povijesnog raspona.

Nakon romana Božica Brkan objavljuje zbirku kratkih priča "Umrežena" 2017. te zbirku kajkavskih priča "Život večni" iste 2017. godine. Nepune dvije godine nakon ova dva djela Božica Brkan se javlja vrlo velikom zbirkom kajkavskih stihova s dijelovima na književnom standardu pod naslovom "Nemoj mi to govoriti". Predmetnotematski, ova se zbirka nadograđuje na autoričine prethodne knjige, poglavito na "Vetrenicu" i "Ledinu". Moglo bi se kazati, slijedom motivike većine pjesama, kako je ova zbirka zapravo roman sastavljen od poetskih cjelina, dakle nastavak tema koje su obrađene u prethodnim proznim tekstovima. Autorici je i dalje važno uspostaviti komunikaciju s čitateljima i učiniti ih sudionicima svoje životne priče. Pri tome u predgovoru tu priču stavlja u cjeloživotni kontekst upozoravajući na uzore iz mladosti, književnike i novinare, autore specifičnog literarnog diskursa i odnosa prema životu, svijetu, duhovnosti i samobitnosti.

"Ne bih se uvrstila u one koji se olako povjeravaju i razmjenjuju svakidašnje životne teme s prijateljicama, puno ih i nemam i one su mi, kao i prijatelji, za druge teme. Ne bih bila neki bogomdan uspješan self-help, prije sam čovjek od optimizma i ljubićkog i sapunićkog happy enda i radoznala sam kakav to odnos imaju druge majke i kćeri, pa i majke i sinovi – to mi je tema! – pa i očevi i kćeri.

Krenulo je to prije modernosti nevidljivih staraca, prije nego što su uspješno i s odjekom o tome pisali moj tinejdžerski uzor Igor Mandić, moj profesor s komparatistike akademik Pavao Pavličić i kolegica novinarka iz Poleta Slavenka Drakulić i drugi. Dosadan, ravan, neuzbudljiv, ravnodušan odnos jedva da bi mogao završiti u literaturi"

Ponovno je u ovoj zbirci za Božicu Brkan obitelj u prvom planu, zatim jezični idiom, ali i nov emocionalni uzlet kojim *razgovara* sa svojim pokojnom majkom. Taj razgovor sam po sebi, i slika njezine majke imaju simbolično značenje. Bez te simbolike i metajezičnih sadržaja ne mogu se razumjeti djela Božice Brkan. Razgovor je ljudski iskren i topao, bez imalo eshatoloških primjesa, čak kada se majci bližio kraj. S voljenom majkom razgovara uglavnom, što je i prirodno, na domaćem jezičnom idiomu, jer se na taj način iskazuje i pokazuje jezična, ali i ljudska intimnost i plemenitost odnosa roditeljke i kćeri. U to je uključena i žalost zbog toga što se nije kazalo sve što se trebalo, ili se kazalo nepotrebno, u afektu zbog određenih životnih situacija. Zbog toga i imperativan naslov knjige preuzet iz često ponavljanog majčinog upozorenja.

Premda piše, uglavnom, na lokalnome idiomu, Brkanova s lakoćom, ali nekom čude-

snom unutarnjom nedohvatljivom ironijom i samoironijom opisuje, pa i secira društvo u kojem živi u svim aspektima njegove pojavnosti, u povijesnom kontekstu sa svim psihološkim nijansama i etničkim karakteristikama.

Knjiga se sastoji od tri poglavlja kao samostalne predmetno–tematske cjeline. To su: "Haljina za snove", "Nemoj mi to govoriti" i "Doveka". Je li brojka tri slučajna, simbolična, numerološka, ili eshatološka teško je otkriti.

Pisac pogovora ovoj knjizi poznata je prevoditeljica i književna kritičarka dr. sc. Željka Lovrenčić. Ona u svome pogovoru ističe, odnosno uočava, jednu od karakteristika književnosti Božice Brkabice: "Budući da je vrlo pedantna osoba, Brkan ništa ne prepušta slučaju – zbog toga u uvodima svojih knjiga često objašnjava tematiku s kojom će se čitatelji susresti. Tako i u ovoj knjizi pjesmama prethodi tekst o povijesti pjesnikinjine obitelji, posebice o odnosu s majkom kojoj su stihovi posvećeni. Ovdje prikupljene pjesme predstavljaju sjećanje na majku i ujedno preispitivanje njihova odnosa kojim se Božica u manjoj mjeri bavila i u ranijim zbirkama".

U ovom trenutku pisac ovih redaka nešto drugačije doživljava Božičine stihove: Nije riječ isključivo o privatnom zapisu ili osobnom registriranju nekih emocionalnih stanja majke i kćeri već je paralelno s tom nježnom obiteljskom pričom u prvi plan stavljen jezik kojim se ta priča izgovara, a to je okešinečki kekavski idiom. Upravo taj jezik omogućava pjesnikinji postići zavidnu razinu u isticanju obiteljske topline i neponovljive intime koja se može izreći isključivo na materinskom govoru. To je na neki način apoteoza zavičajnom idiomu koji su, ako se smije generalizirati, prije tri desetljeća odbacivali kao nepotreban, arhaičan i seljački u pogrdnome smislu.

Autorica B. Brkan u svome zanimljivom predgovoru ističe slijedeće:

"Da pišem o čijem tuđem tekstu, napisala bih kako u zbirci pjesama Nemoj mi to govoriti nastavljam istraživati odnos između dviju žena, ne nekog ženskog bratstva, sestrinstva, nego majke i kćeri, o kojem su, doduše, napisane brojne knjige i filozofske i samopomoćne i beletrističke, i romantične i poučne i razorne, o kojem je snimljen ne jedan film, o kojem često izvješćuju mediji, a da svejedno nismo mudriji o njegovoj višeznačnosti niti mijenjamo ponašanje i odnose da bismo ili pojednostavili ili učinili bolnim".

Primjer koji nadilazi strogo omeđenu obiteljsku situaciju, odnosno odnos majke i kćeri, jest uvodna pjesma "Haljina za snove". Naslov je naglašeno višeznačan, pjesnički širok i literarno izazovan. U stihovima koji slijede nakon naslova autorica kroz haljinu koju je dobila u mladosti, prati zapravo svoj život i svoja sjećanja. Vrijeme je učinilo svoje i ta "haljina iz snova" postaje haljina iz stvarnosti:

moja haljina za snove
porozna brižna nježna
sad najbolje čisti prozore na jugozapad
zagledane u oblake
i nebo kad ostakli u predvečerje
i tvoj dah
i punu mjesečinu

Navedena kitica otkriva autoričinu na momente samoironiju, ali i nježno suočavanje s vlastitim životnim putom, jer snovi se ne gase bez obzira što je haljina postala tekstil za čišćenje prozora. Kroz te prozore zrcali se predvečerje i dah drage osobe i puna mjesečina koja sve kazuje snagom svoje semantike.

Sljedeća pjesma u prvom ciklusu poduža je i nosi naslov "Zelena". Ponovno je riječ o odjevnom predmetu kao simbolu. To je sada lijepa haljina sašivena za maturalni ples: "Osim za maturalnu zabavu nisam je nikada više odjenula / zauvijek je ostala zelena i mlada".

Vrlo je zanimljiva Božičina pjesma "Stube u nebo". Te stube su pokretne i presporo se uspinju. Zaključak: "Neki idu u kontrasmjer / i stignu". Naravno ti koji idu "u kontrasmjer" stignu u prostor koji je suprotan od neba.

Navodim pjesmu "Zdalkoga" u kojoj autorica vrlo efektno pokazuje kako se na dijalektu mogu stvarati i filozofski stihovi:

bole je gledeti zdalkoga
kej ti fali
mejne toga moreš videti

a gdje mej ne vidiš još ti mejne toga i fali
mejne si onda i misliš
a navek i sebe samomu moreš povedati da nesi dobro zagledal
a niko te nebu ni pital kam si kvragu gledel

Iz navedene pjesme uočljiva je autoričina nakana osloniti se na narodnu mudrost svoga sela jer ta mudrost nosi i neporecive univerzalne vrijednosti.

Drugi ciklus "Nemoj mi to govoriti" počinje istoimenom pjesmom. Pjesnikinja sjeća se svoje majke u vrlo potresnim stihovima. Početak pjesme donosi pomalo glazbene stihove: "zagledane smo nas dvije nizbrdo / horizont horizont horizont".

U pjesmi "Večnost" može se isčitati i mogući književni kredo Božice Brkan:

koju tu večnost
iščeš
kam to očeš sprtiti te beli teški sneg

Na kajkavskom napisana je vrlo mudra pjesma "Lafre". Lafre su maske.

Treći ciklus pod nazivom "Doveka" donosi kao podnaslov ili vodeću misao, odnosno moto, riječi Arsena Dedića "Jezik ti je jedina domovina". Upravo ovaj moto, po mome mišljenju prožima cijelu ovu knjigu. Stoga i prva pjesma u ciklusu, pod naslovom "Doveka", snažnim pjesničkim govorom stavlja materinski jezik u prvi plan:

če bum jezik svoj odmetnula proč
igda
če na hip
kak bum se z zemlu svoju
spominala i dospomenula
gda bum doveka vujne ležala

Po mome mišljenju istu tematiku obrađuje i pjesma "Nadelena". U njoj su stihovi:

a čem ga više davam čem ga si više imaju
nekak ga više imam i ja
više se morem spominati
više morem se dospomenuti
više i samu sebe morem razmeti
a da ni zube ne moram ni raspirati

O svakoj pjesmi u ovoj zbirci moglo bi se govoriti kao zasebnoj cjelini što je osobina vrijedne poezije.

Slažem se s Željkom Lovrenčić kada piše kako je završna pjesma u ovoj knjizi "Kej da jes" dirljiv oproštaj – zauvijek. Završiti njome jednu pjesničku zbirku značilo bi dati prednost pesimizmu". Kako Božica Brkan, po svojoj prirodni ne spada u pesimistične ljude knjigu završava pjesmom pod naslovom "Najljepše je pisati pjesme". Doista, njezin život se ostvaruje i potvrđuje kroz književnost. Jer kako sama piše - za pjesmu je dovoljna samo misao "ubrana kao svježa jabuka sa stabla krošnjata / sočna / dovoljno kisela dovoljno slatka". Zbirka "Nemoj mi to govoriti" ma koliko se vezivala na "Vetrenicu", novi je korak u pjesnikinjinom književnom stvaralaštvu. Autorica pokazuje zrelost srednjih godina, njezina misaonost obogaćena je prijeđenim životnim iskustvom, stihovi postaju brušeni, ekonomični, suzdržani i ironični. Ovako ne bi pisala prije 30 godine. Odlika dobrog književnika krije se i u tome što mu je svaka knjiga novo, samostalno i samosvojno literarno ostvarenje.

Naravno, postoje sitnice u ovoj knjizi s kojima se pisac ovih redaka kao čitatelj ne slaže, ili smatra kako se tekst mogao drugačije formulirati. To se, prvenstveno, odnosi na autoričine predgovore. Ali sitnice ovoga tipa ne zadiru u poetski diskurs i kao takve dio su izvanliterarne autoričine nadgradnje.

6. studeni 2019.

Đuro Vidmarović

VRIJEDNA ETNOMEDICINSKA KNJIGA
(Vera Grgac: MAJKINA VRAŠTVA, VRAČEJNE I VRAČITELJI, Kajkaviana, Donja Stubica 2019.)

Vera Grgac je istaknuta hrvatska kajkavska pjesnikinja, ali i istražiteljica i kolekcionarka zavičajne kulturne baštine. Njezina kajkavska poezija priskrbila joj je članstvo u Društvu hrvatskih književnika. Potrebno je istaći kako je Vera Grgac po struci medicinarka, a cijeli je radni vijek provela u medicinskoj školi Sestara milosrdnica u Zagrebu. Ostala je vjerna svom zavičaju, njegovoj povijesti, tradiciji i kulturnoj baštini. To je lijepo mjesto Bistra s okolnim prostorom koji nazivaju *Bistranski kraj.*

Vera Grgac, naslovnica knjige

Knjiga "Majkina vraštva" zanimljiva je s nekoliko aspekata. Prvo, zanimljiva su narodna vraštva ili ljekarije koje je autorica popisala ili zapisala preuzevši obavijesti od svojih predaka i suseljana. Riječ je o mnogobrojnim biljkama i biljnim pripravcima kojima su se liječili njezini predci. Drugo, vrlo je dojmljiv jezik koji koristi autorica, tako da možemo govoriti o proznim tekstovima napisanima na bistranskoj kajkavici. Treće, to su fotografije i foto-dokumentarna građa kojom je autorica obogatila ovu knjigu. Nije riječ samo o biljkama već i o etnografskim predmetima, predmetima kućne radinosti, posuđu i odgovarajućim fotografijama. Četvrto, vrlo je važan pojmovnik koji je autorica priložila, a zatim i rječnik što omogućava čitateljima izvan kajkavskog areala čitanje i uživanje u ovoj knjizi.

Hrvatski seoski puk poznavao je mnogobrojne narodne ljekarije i njima se služio kako bi sačuvao zdravlje. Vera Grgac kao medicinarka svemu tome dala je i stručnu dimenziju što povećava vrijednost ove knjige. Neke su partije i vrlo duhovite, pa i neobične, npr. "Kravlji drek, blate – kravlji izmet". O ovom "lijeku" autorica piše:

"Kad sam bila mala pucica, skočila sam na vruoči črijep z guolu nogicu. Kak sam kričala i sami znate. Odma mi se napuhnul mjehur po ciele blazinice. Dok mi je mama puhala po nogice da bi me meine pekle i bolele, majka je ze štale donesla friškega kravskega dreka debele naličenega na cajnek i vu te su mi povezali nogicu. Kričala sam kak da me duoi kole, jake me je pekle, a još više sem kričala koj su mi na nogicu deli dreka. Nou kad su mi oprali nogu, više nie bile mehura, nie bile črlene, niti me je pekle, a ounda je majka rekla: 'Je li vidiš kak je stareše dobre posluhnuti. Zate drugi pout dobre poslušaj da neke velim, če ti baš i nie za vuolu".

U ovom duhu i na ovakav duhovit, ali jezično izvoran, način opisane su sve pučke ljekarije u autoričinom kraju. U knjigu je uvršten i rječnik lokalnoga kajkavskog govora. Preporučio bih svim autorima koji pišu na dijalektu da čine isto. Na taj način pomažu čitateljima koji vladaju isključivo književnim standardom da bez poteškoća razumiju i prihvate ponuđene sadržaje. Npr., pojam "vraštvo" urbanoj populaciji nije jasan. Podsjeća na pojam vračanje, čaranje i sl… Dok vraštvo označava li-

jekove, vračanje je parareligijski i okultistički čin. Podsjećam kako su gradišćanski Hrvati u svome jeziku (koji je književno standardiziran) za liječnika koriste staru hrvatsku riječ *VRAČITELJ*. Prema tome, *vraštvo* i *vračitelj* sadržajno se tiču liječenja ljudi.

Na kajkavskome idiomu svi ti pojmovi zvuče kao pjesma. Dok je Adam Končić čitao Verine tekstove, nedostajala je samo lagana glazbena pratnja.

Bio sam na predstavljanu ove knjige u autoričinom kraju. Jedinstven ugođaj. Atipičan za naše literarne prilike i neprilike. Poticajan. Pjevački zbor, prekrasne pjesme, odlično recitiranje Adama Končića, pozdravi uglednih gostiju, predstavljači – lingvisti… Književnica odjevena u izvornu starinsku narodnu nošnju djelovala je nestvarno. A govorila je profesorski edukativno, pjesnički zanosno, pomalo i sama potresena ljepotom događaja. Možda je nedostajao netko iz književničkih krugova koji bi progovorio o knjizi, ali nazočni to nisu osjetili kao nedostatak. Knjiga je poslužila kao razlog za druženje, skoro za narodno veselje. Svi su bili ponosni na kolegicu Grgac, a što više književnik može poželjeti? Upravo ova atmosfera i sadržaj knjige čine cjelinu.

Zbirka Vere Grgac koju smo predstavili vrijedan je prilog zavičajnoj povijesti, ali i povijesti narodne medicine u Hrvata. K tome dodajmo, bogatstvo i ljepotu jezika koju autorica pomno njeguje, čuva i koristi kao dragocjenu literarnu građu. Možemo tražiti i nedostatke. Po mojem mišljenju, moglo se uvrstiti i narodne običaje, jer su narodni biljni pripravci vezani uz tradicijsku kulturu hrvatskog naroda, poglavito hrvatskog sela. U nekim slučajevima oblici liječenja imaju i vjersku dimenziju. Kako globalizacija uništava male jezike, a poglavito narječja, tako uništava i narodnu tradicijsku baštinu. Koliko je naselja doživjelo globalizaciju u negativnom vidu, a koliko ih čeka na svoju Veru Grgac koja će od zaborava otrgnuti bar djelić mikro i makrokozmosa naši dragih predaka koji su imali bogati duhovni i kulturni život, ostavili nam sjajnu baštinu, a mi se prema njoj odnosimo većinom kao prema *staroj krami*.

13. studeni 2019.

Đuro Vidmarović

SURADNICI U DVOBROJU KAJA 5-6/2019.

Prof. dr. sc. ERNEST BARIĆ (BARICS ERNÖ), Pečuh – jezikoslovac /kroatist, dijalektolog; Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Pečuh

RADOVAN BRLEČIĆ, dipl. ing. inf. (Sv. Ivan Zelina) – pisac, publicist (Prigorski glasnik); među ostalim, autor putopisnih knjiga

ZLATA BUJAN-KOVAČEVIĆ,prof. (Zagreb/Samobor) - književnica, esejistica, kolumnistica, urednica, proučavateljica i pjesnikinja na goranskom kajkavskom idiomu; autorica radijskih i televizijskih dokumentarnih emisija i 18 raznorodnih knjiga

BOŽENA/BOŽICA FILIPAN, mag. psych. (Varaždinske Toplice) – književnica i znanstvenica; nastavnica biologije, geografije i kemije; utemeljiteljica Kukuljevićevih dana

Mr. sc. ERNEST FIŠER (Varaždin) – književnik, esejist, publicist, antologičar, glavni urednik časopisa Kolo; autor prve antologije hrvatskoga dječjega kajkavskoga pjesništva

Prof. dr. sc. KARLO GADÁNYI (GADÁNYI KÁROLY), Sombatel - jezikoslovac; Odjel za hrvatski jezik i književnost, Savarijski sveučilišni centar, emeritus

BOŽICA JELUŠIĆ (Đurđevac) - književnica, esejistica, publicistica, likovna kritičarka, ekologinja, prevoditeljica, autorica 60-ak djela na hrvatskom (kajkavskom), engleskom jeziku

Dr. sc. IVO KALINSKI (Zagreb) – književnik i znanstvenik/ jezikoslovac, leksikograf, esejist, urednik; autor 15-ak raznorodnih djela i 80-ak znanstvenih studija; predsjednik Kajkavskoga spravišča i jedan od urednika časopisa Kaj

Dr. sc. EMILIJA KOVAČ (Čakovec) – književnica, znanstvenica, urednica, predavačica (Graditeljska škola, Učiteljski fakultet u Čakovcu)

Mr. sc. IVAN KUTNJAK (Dragoslavec /Čakovec) – književnik, esejist, publicist, antologičar, urednik, znanstveni i stručni pisac

Dr. sc. MIJO LONČARIĆ (Zagreb) – znanstveni savjetnik; dijalektolog, leksikograf, autor značajnih jezičnopovijesnih monografija o kajkavštini; koautor i član redakcije Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika; zaslužni znanstvenik IHJJ, Zagreb

ĐURĐA LOVRENČIĆ, dipl. ing. geod. (Sv. Križ Začretje) – pjesnikinja, prozaistica, urednica

Dr. sc BOŽICA PAŽUR (Zagreb) – gl. i odg. urednica časopisa Kaj, Kajkavsko spravišče, književnica i znanstvenica, autorica kajkavoloških studija i eseja

Mr. sc. DENIS PERIČIĆ (Varaždin) – književnik, publicist, književni kritičar i povjesničar, urednik, antologičar, prevoditelj; samostalni umjetnik; nakladnik, recenzent, znanstveni i stručni pisac

Dr. sc. IGOR ŠIPIĆ (Split) - književnik i znanstvenik, pjesnik, povjesničar - izučavatelj mediteranskih kultura; kritičar, esejist

TOMISLAV ŠOVAGOVIĆ (Zagreb) – književnik, diplomirani novinar; samostalni umjetnik; urednik; asistent u nastavi studija komunikologije na Hrvatskim studijima; teolog

MARIJAN VARJAČIĆ, dipl. pravnik (Varaždin) – književnik, kazališni kritičar i povjesničar (više desetaka ogleda, studija i članaka o kazalištu i književnosti, sabranih i u knjigama); urednik kazališnih izdanja i umjetnički savjetnik

Mr. sc. ĐURO VIDMAROVIĆ (Zagreb) – književnik, predsjednik Društva hrvatskih književnika, književni kritičar, povjesnik, prevoditelj, autor 20-ak raznorodnih knjiga
Dr. sc. SLAVICA VRKIĆ ŽURA (Zadar) – znanstvenica s područja antropologije i etnologije, prevoditeljica; sudski tumač za njemački jezik; spisateljica (kratka proza)

UČENICI /UČENICE SREDNJIH ŠKOLA REPUBLIKE HRVATSKE

Aničić, Vanesa (Srednja škola Mate Blažine Labin)
Bažon, Lea (Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti)
Buneta, Sara (Srednja škola „Vladimir Nazor“ Čabar)
Buždon, Vanessa (Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti)
Halambek, Petra (Škola za Medicinske sestre Vrapče, Zagreb)
Hopek, Marin (Srednja škola Zlatar)
Jureša, Karla (Srednja škola Pregrada)
Kaloper, Marta (Srednja škola Delnice)
Macan, Katarina (Gimnazija Pula)
Novosel, Ines (Srednja škola Oroslavje)
Oblaković, Dorotea (Srednja gospodarska škola Križevci)
Pantar, Vanja (Srednja škola „Vladimir Nazor“ Čabar)
Poljak, Larisa (Tehnička Škola Pula)
Pristav, Mihael (Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec)
Vojvodić, Hrvoje (Pazinski kolegij – klasična gimnazija Pazin s pravom javnosti)
Vranešević, Niko (Prirodoslovna škola Vladimira Preloga Zagreb)
Vrbanec, Josipa (Medicinska škola Varaždin)
Vuhović, Sara (Škola za Medicinske sestre Vrapče, Zagreb)
Weber, Lara (Prirodoslovna škola Vladimira Preloga Zagreb)

Temeljem odluke Koordinacijskog odbora Dana Franje Horvata Kiša – KAJKAVSKO SPRAVIŠČE, društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti iz Zagreba, Udruga za kulturno stvaralaštvo Franjo Horvat Kiš Lobor i Općina Lobor – raspisuju

14. NATJEČAJ ZA HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS

Poštujući književno nasljeđe i duhovnu mjeru zavičajnosti/krajobraza kao univerzalnih vrednota, svrha je Natječaja podržati kontinuitet suvremene hrvatske putopisne književnosti.

Autori, bez obzira na dob i hrvatski književni jezični izbor – standardni štokavski, kajkavski, čakavski – mogu se natjecati s najviše tri (3) neobjavljena putopisa – svaki opsega do šest (6) kartica – uz koje valja priložiti i kraću biografsku bilješku.

Radove napisane u računalnom obliku (CD + ispis) valja poslati na adresu: KAJKAVSKO SPRAVIŠČE / ČASOPIS KAJ, 10000 Zagreb, Ilica 34 (s naznakom: Za natječaj – hrvatski književni putopis), ili na e-mail adresu: bozica.kaj@gmail.com najkasnije **do 6. srpnja 2020. godine.**

Izborom ocjenjivačkoga povjerenstva, najbolji radovi bit će nagrađeni, javno izvedeni i objavljeni u časopisu Kaj.

Želeći sa suvremenoga stajališta reafirmirati kajkavski književni kontinuitet i proznu vrstu, KAJ - časopis za književnost, umjetnost, kulturu – i njegov nakladnik KAJKAVSKO SPRAVIŠČE – društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, Zagreb – raspisuju

16. NATJEČAJ ZA KRATKU KAJKAVSKU PROZU

Neobjavljenu prozu napisanu isključivo kajkavštinom, opsega do pet (5) kartica (u računalnom obliku – CD + ispis) valja poslati na adresu Uredništva i Nakladnika

do 6. srpnja 2020. godine: KAJKAVSKO SPRAVIŠČE / ČASOPIS KAJ,
10000 Zagreb, Ilica 34 (za Natječaj: kajkavska proza), ili na
e-mail: bozica.kaj@gmail.com

Autori se, bez obzira na dob, mogu natjecati s najviše tri (3) prozna rada, uz koja je potrebno priložiti i kraću biografsku bilješku. Izborom ocjenjivačkoga suda, najbolji radovi bit će objavljeni u časopisu Kaj.